

Het weerzien

Ze kwamen naar Nederland uit de USA om er te basketballen.

Ze bleven een paar jaar en gingen dan weer terug. Jan Dekker verruilde Den Bosch voor Reedley in Californië. Weerzien is leuk en doet een beetje pijn. Een sentimentele reis vol *sweet memories*.

Ze kwamen ooit naar Nederland om basketbal te spelen. Vreemde jongens die, de een wat meer, de ander wat minder, vrienden van me werden. Of heel goede bekenden, dat is wellicht beter gesteld. Ik volgde ze in Nederland; hun loopbanen, ik leerde hun vriendinnen en vrouwen kennen en op een goed moment gingen ze weer. Soms met een afscheid, vaak geruisloos. Ze waren passanten in mijn habitat geweest; de Nederlandse basketbalwereld. Wat overbleef in de volgende decennia was soms een bericht, een nieuwsflard uit Amerika. Meer niet. Hun nieuwe, hun andere leven was daar herbegonnen.

Op enig moment bedacht ik dat het sociaal in orde zou zijn als ik ze weer eens zou kunnen zien en spreken en begon iets van een zoektocht. Waar hingen ze uit, wat deden ze, met wie, hoe? Deze reisbeschrijving overspant een goede dertig jaar. We reisden door Amerika en zochten de mannen van weleer op. Wat was hun nieuwe beroep? Dachten ze nog weleens terug aan hun tijd in Nederland? Ook een Nederlandse oud-ploeggenoot van me, een man met wie ik in de jaren zestig al samenspeelde, verdween naar het beloofde land (voor basketballers). Ook hem zocht ik op en ook met hem hield ik contact.

Toen ik alle namen op een rijtje zette kon ik een glimlach niet onderdrukken: wat een selectie, wat een ervaring, wat een klasse. Wat een goede spelers eigenlijk, zo verschillend qua karakter, maar ook met belangrijke eigenschappen die ze deelden. Zonder een seconde twijfel durf ik te zeggen dat als ik met deze selectie nu in de Nederlandse eredivisie zou spelen, we moeiteloos en ongeslagen kampioen van Nederland zouden worden.

Dit is een beschrijving van een zoektocht die ons (mijn reisge-

noten en ik) vaak over de binnenwegen van het bestaan leidde. Het was alleszins de moeite waard. Weerzien is een woord waar een licht trieste ondertoon in schuilt, maar ook een vleugje blijheid. Het opgraven van herinneringen met mensen die je heel lang niet gezien en gesproken hebt, is als het herlezen van een boek uit je jeugd. Je kent de verhaallijn nog, maar hoe zit het met de details?

De weg van Milwaukee naar Waupun was niet de moeilijkste om te vinden op deze zondagochtend. Eerst een stuk over de Interstate 94 richting Madison (bekend terrein voor me, gezien mijn schaats journalistieke verleden met de Heiden-familie) en daarna, vanaf Johnson Creek, recht omhoog. Ja, door 'the middle of nowhere', maar dat kan, helemaal in Noord-Amerika, zo vreselijk mooi zijn. In dit geval bossen, moerassen, weidevelden, soms wat koeien, soms een overstekende vos. Zo'n sfeer dus ook; een ingeslapen landbouwgebied op zondagochtend, leeg en lui. Anne Murray op de radio.

Frans reed, ik las kaart. Moeilijk was dat niet, maar we wilden op tijd in Waupun zijn om Jim Woudstra te spreken. Het merkwaardige aspect van deze trip was dat we beiden een ander doel voor ogen hadden op deze dag. Ik wilde Woudstra graag spreken of interviewen over het 'hoe en waarom' van zijn terugkeer naar Amerika en Frans wilde per se Woudstra terug naar Nederland halen om weer in Leiden voor Parker te gaan basketballen.

Op de achterbank van onze huurauto lag een diplomatenkoffertje, op de voorbank zaten zeker geen diplomaten. In dat koffertje zat, alsof we in een goedkope film speelden, een bedrag van ik meen 100.000 gulden in biljetten van 100 gulden, met van die bankbandjes eromheen. Dat was het lokkertje van Frans, ik had slechts vragen en hoopte antwoorden te krijgen.

Omdat we tamelijk vroeg (op zondag) in het stadje binnenreden, legden we aan voor een slappe, typisch Amerikaanse ochtendkoffie. Het meisje dat ons hielp heette Maria Visser (stond op het kleine bordje dat ze op haar voorschoot droeg) en we wisten dus waar we waren.

Dit was zo'n typische Nederlandse kolonie in de VS waar het stierf van gelovige mensen die De Jong, Albeda, De Geus, Jansen,

Janssen, De Waard of Mulder heetten. En dus ook Visser. Mensen die op enig moment het Koninkrijk achter de duinen hadden verlaten en hier terecht waren gekomen om er hard te werken, op zondag naar de kerk van eigen keuze te gaan en tevreden te wezen.

Jimmy Woudstra's voorouders hadden dat ook gedaan. Hij was een half decennium geleden naar Nederland gekomen met zijn vrouw en een baby, hij was een van de beste basketballers van Europa geworden en zeker de allerbeste die wij in Nederland ooit meegemaakt hadden, maar op enig moment had Woudstra, die goed verdiend had in Nederland, toch ingezien dat zijn toekomst in de USA lag en was hij, met een iets grotere familie nu, teruggekeerd en had hij in Waupun een baan als sportleraar op een high school aangenomen.

Frans vertegenwoordigde de vereniging Parker Leiden en die organisatie wilde, nee moest, Woudstra terug hebben in de Nederlandse competitie. Vandaar dat Frans was afgereisd, met dat buitengewoon geladen koffertje als lokmiddel. Woudstra wist dat we zouden komen, maar had tijdens een vrij snel telefoongesprek wel gesteld dat hij weinig tijd had, want er waren allerlei sociale verplichtingen die op hem wachtten. Frans had gehoopt of gedacht dat het hoofdstuk geld de doorslag zou geven en vol verwachting klopte ons hart toen we aanbelden bij een middenklasse huis waar Joanne, mevrouw Woudstra dus, opendeed. Hallo en hoe gaat het?

De voertaal was Nederlands en bleef zo, ook toen we drie kwartier later alweer buiten stonden. Woudstra benaderde ons als een man op zijn hoede en had al snel door waarom Frans was gekomen. Hij vond het goed dat ik wat dingen opschreef, hij kende mijn werk en wist natuurlijk nog dat we in zijn Nederlandse tijd een zeer goede band hadden gehad.

Het gesprek kende een fase van aftasten (ja, het ging hen goed, dit was een ander Amerika dan waar zij vandaan kwamen (Iowa), maar het werk was leuk en de omgeving was gezond, deed aan Nederland denken en de kerk waar zij nu toe behoorden, was goed en vol op zondag. De Woudstra's waren behoorlijk gelovig. Ze leefden een mooi christelijk bestaan, in onze ogen wellicht wat aan de ouderwetse en behoudende kant, maar ze leken me volkomen in balans in dit kleine plaatsje.

Toen het woord 'basketbal' viel, veranderde er iets aan de stand van de schouders van de heer des huizes. Hij luisterde naar het verhaal van Frans en leek niet bepaald onder de indruk toen als vorm van aanbetaling het koffertje open gedaan werd. Ik meen zelfs dat hij het een onprettige actie vond; alsof geld alles voor hem moest betekenen, terwijl hij toch net een ander leven was begonnen zonder actief professioneel basketbal.

De laatste tien minuten van ons verblijf deed ik mijn best hem nog te laten vertellen over zijn doen en laten hier (coachen, lesgeven, werk voor de kerk) en vertelde hij iets over de streek hier, midden in de staat Wisconsin.

Ja, het was er overtuigend blank (hij zei iets van 86 procent) en de mensen waren vrijwel allen flink gelovig. In Waupun waren dertig verschillende kerken te vinden, waaronder de grote, veel bezochte 'Netherlands Reformed Congregation'. Er stonden in die kerken voorgangers met achternamen als Vrieling, Zekveld, Brouwers en Van Dijk. Een heleboel mensen in dit stadje hadden nog een rood-wit-blauwe vlag in huis en er was altijd wel Nederlandse familie van iemand van de duizenden Nederlanders alhier op bezoek.

'Spreek je hier Engels of Nederlands?' vroeg ik.

Woudstra: 'Engels toch wel, maar er zijn ook nog mensen met wie ik moeiteloos in het Nederlands kan praten.'

Woudstra speelde in Nederland voor de verenigingen Punch en Leiden. Bij laatstgenoemde ploeg werd hij grootverdiener (voor basketbalbegrippen dan). Hij speelde in 1976 zo goed dat scouts van veel Europese topploegen hem kwamen bekijken. In het Nederlands team was hij uitblinker, hij speelde snel, met kracht en kon schieten. Ik denk niet dat 'we' ooit een completere speler in onze competitie gehad hebben dan Jimmy Woudstra.

'Weten die lui wat jij de laatste jaren in Nederland gedaan hebt?'

Hij schudde zijn hoofd: 'Misschien een klein beetje. Ik kom natuurlijk uit Iowa en dan moet je eerst een plaatsje in deze leefgemeenschap weten te vinden. Ik ben gewoon de nieuwe sportleraar en basketbalcoach.'

Betekent dit dat je vanaf nu weer Amerikaan bent?' vroeg ik.

Hij knikte: 'Ja, ik moet hier nu aan mijn toekomst werken. Het

basketbal in Nederland was leuk en ik heb het enorm naar mijn zin gehad, maar vanaf nu is het voor ons als familie: leven in Amerika.'

'Betekent dat dan ook dat ik mijn koffertje weer dicht kan doen en mee naar Holland kan nemen?' vroeg Frans.

Jimmy lachte: 'Je mag het hier laten staan natuurlijk, maar nee, ik ben basketbalprof af. Ik ga een nieuw leven leiden in dit land. Ik vond het eervol dat jullie helemaal hierheen zijn gereisd, maar nu moeten we weg. Er is een kerklunch waar we heen moeten. Het klinkt misschien onvriendelijk, maar zo bedoel ik het niet. Bedankt dat jullie er waren. God bless.'

Hij stond op en ging een jas aandoen. Frans keek mij vragend aan en ik haalde licht mijn schouders op: 'Dát was van korte duur.' Tien minuten later zaten we weer in de huurauto en namen een andere weg terug, nu over Fond du Lac. Op de achterbank stond het koffertje.

Woudstra bleef niet al te lang in Wisconsin. Tien jaar later kreeg ik een brief van hem: uit Iowa weer. Hij kwam met zijn schoolteam naar Nederland. Een van de wedstrijden werd in Katwijk gespeeld. We omarmden elkaar bij het weerzien. Het woord koffertje viel al in de vijfde zin die hij uitsprak. 'Nee, hij had nooit spijt gehad.' Bij mijn vertrek gaf hij me een mooie christelijke groet mee. Hij was, zo vertelde hij, veel strenger in de Heer geworden, maar voelde zich daar heel goed bij. Hij hoopte dat God ook een beetje op mij wilde passen. Toen omarmden we elkaar weer. Stevig. Mannelijk.

Bill More heette bij ons The Midnight Rambler. Hij was snel in al zijn acties en vrouwen in zijn omgeving kregen merkwaaardige, huppelende gevoelens. Zelf zei hij dat hij daar niets aan kon doen. Ik herinner me nog dat de film van Woodstock in Tuschinski in Amsterdam draaide. We gingen met een man of acht erheen en sommeerden Bill (die het volksbusje reed) ergens op een gracht de wagen te parkeren. Hij vond dat onzin, dat kon ook voor de bios (wat toen nog mocht en kon in de Reguliersbreestraat). En natuurlijk reed er net iemand weg op het moment dat wij eraan kwamen. Hij gilte het uit van plezier.

Toen we de bios verlieten om nog ergens iets te gaan drinken

werd er besproken wat het meeste indruk had achter gelaten. De een koos voor Hendrix, de ander voor de volkomen benevelde John Sebastian. En Bill: 'I liked the sequences where there was fucking... I liked them a lot, nothing is better than fuck a nice chick in the woods.' Waarmee een deel van 's mans interesse goed neergezet is.

Bill More was een goede basketballer die mij mijn plaats bij Flamingo's ontnam. Daarom ook zijn we vrienden gebleven, zelfs tot op heden. In 1972 verliet hij onze ploeg en Haarlem en tekende voor BC de Bagnolet in Parijs. Voor zesmaal zoveel geld als hij in Haarlem verdiende. Niemand nam het hem kwalijk. Snippers van berichten uit de jaren zeventig en tachtig bereikten ons wel: Bill was van zijn vrouw af (de monsterlijk mooie Ellen) en deed in wijnen, Franse wijnen. Later was hij bij een volgende partner, zij deed iets in sportscholen.

Het was 3 april 1997 en ik deed een microfoontest in Newport Beach, een keurige plaats ten zuiden van Los Angeles, waar getennist werd tussen de USA en Nederland voor de Davis Cup. De microfoon werkte en iemand tikte me op mijn rug. Ik was net aan het aftellen om een zogenaamde stand-up te maken en keek, waarschijnlijk ietwat bozig, naar diegene die me zo nodig moest aanraken op dat moment.

Holy shit... Billy More... Rambler. What the hell are you doing here?

Ik legde razendsnel uit dat ik even iets tegen het vaderland moest zeggen en toen hingen we in elkaars armen. Zevenentwintig jaar niet gezien. Hij wist dat ik hier in zijn woonplaats was, had een lijst van geaccrediteerde journalisten gezien. Hij was het tennispark binnengekomen met de opmerking dat hij de persoonlijke bodyguard van de anchorman van Dutch Television was. Niemand hield hem verder staande, hij kreeg zelfs een kaart om zijn nek.

Bill More speelde voor Oregon State, niet eens opvallend goed, maar wel goed genoeg om in de rondreizende ploegen van Jim McGregor een plaats te vinden. Hij was snel en kon lekker lui zijn en 'cherry picken', oftewel de bal lafjes afwachten door latent in de aanval te blijven hangen. Hij legde bij ons in Haarlem aan in 1970 en dat was het begin van een prettige vriendschap, terwijl hij toch op mijn plaats kwam te spelen.

Twee dagen later, na de tenniswedstrijd van de zaterdag, gingen we stappen. Op Rambler-achtige wijze. Goed en sportief gekleed, speciale bar, veel jong volk, lachen, flirten.

We waren nu ineens met zijn drieën want er was versterking gekomen van het contingent Nederlandse-Amerikanen uit de tweede helft van de jaren zeventig. Ook John van Vliet was zich in het tennispark komen melden met de mededeling dat hij iets met de 'Dutch anchor' had. We waren vrienden van weleer en dus was hij gewoon doorgelopen.

John was van één generatie na Bill, ze kenden elkaar niet. More had alleen maar bij Levi's/Flamingo's in Haarlem gespeeld, na daarvoor met de reizende boevenploeg van Jim McGregor te hebben rondgetrokken: van Polen tot Portugal, van Israël tot in Haarlem. Daar had ik hem leren kennen, samen met de onwaarschijnlijk sterke Gerhard Schreur, een speler die we allen 'kwijtgeraakt' waren, maar die waarschijnlijk ergens in Arizona woonde en werkte.

John van Vliet was een apart mens en een zeer onderschatte speler, die volgens mij op een uitermate onbekend basketbalcollege had gespeeld, South East Missouri State of zoiets en daarna naar het land van zijn voorouders was gekomen.

Hij was net boven de twee meter, maar had extreem lange armen en kon stiekem duwen als de beste. Van Vliet speelde een aantal jaar zeer nuttig voor Oranje en verdiende zijn meeste guldens voor suikeroom Rinus de Jong in 's-Hertogenbosch en na een hiaat van anderhalf jaar kwam hij ineens uit voor Den Helder.

Nu stond hij voor me in dit extreem blanke, rijke stadje in Californië. Wat deed hij? Van Vliet: 'I sell BMW's. Dat gaat vanzelf, die open wagentjes gaan hier weg als broodjes (hij kende de Nederlandse uitdrukking nog, hij was altijd een Nederlandse-Amerikaan die in het Nederlands met je bleef praten) en in een goede zomer haal ik mijn target makkelijk, geen probleem. Ik verkoop vooral wagens aan jonge vrouwen van oudere rijke mannen en daar zijn er hier zo veel van.'

Zonder in details te treden: we hadden een heel leuke avond, strikt men-talk, heel veel basketbal, maar bespraken ook waarom we alle drie gescheiden waren op een belangrijk punt in ons leven.

Bill zelfs tweemaal. John was nu alleen en nee, hij zag Rahannah nooit meer.

We spraken af contact te blijven houden en wisselden telefoonnummers uit. Bill zag ik na dat moment nog zeker vijfmaal, waarvan twee keer in Nederland. John verdween compleet van mijn radar, iets dat ik nog steeds heel jammer vind.

Hij had na zijn basketballoopbaan in Nederland lopen zoeken naar zekerheid, maar die was voor hem in Amerika niet weggelegd; auto's verkopen was voor hem een tussenstation, maar naar wat wist hij niet. Bill daarentegen had het 'gemaakt' en had een stevige buffer op de bank; hij deed nu in huizen. Ja, hij zag zijn kinderen van Ellen gelukkig nog wel en nu was Julie in zijn leven gekomen. We zeiden tegen elkaar dat het verleden alleen maar leuk kon zijn als we elkaar ook in de toekomst nog meer zouden zien. De wijn was goed en kwam uit Napa Valley, Bill was de kenner.

Bij Bill en Julie kwamen we nog een aantal malen langs. Om ons ook te verbazen over de omgeving waarin we ons bevonden. Newport Beach was een (het woord zegt het al) jachthavenachtige stad waar omheen veel fraaie nieuwbouw voor de upper-middleclass, blank dus, gebouwd was.

Een zeer prettige plaats om te leven, zo het leek, maar zo wit gehouden als maar mogelijk was, eigenlijk niets anders dan een blanke enclave. Zwarte mensen waren hier dienstmeisjes, butlers, bedienden of afwasser in de vele goede restaurants, ze waren nanny, oppas, ze poetsten auto's, snoeiden heggen in tuinen en keken naar de blanke bovenklasse die op grote jachten, met de juiste merkkleding aan het lijf en goede Sauvignon Blancs uit Argentinië aan boord het ruime sop kozen om plezierig te dag door te brengen. De dagen dat die blanken hier hun American Dream waarmaakten, lagen al jaren terug. Het was voor hen nu proberen zonder al te veel lichamelijke klachten dit leven uit te zingen naar een niet al te slepend end. De meeste hypotheek waren afbetaald, de kinderen waren duur en vaak vervelend tegendraads, maar ach... Je zette soms een tape van Carole King op en het leven werd weer even net zoals toen. En prostaatoperaties kon je hier de hele dag in de privéklinieken voor 12.000 dollar laten doen; aan de lopende

band so to speak. En het seksleven was sowieso al in deplorabele toestand terechtgekomen, nietwaar?

In 2016 kwamen alarmerende berichten onze kant op. Bill had overal kanker en moest overal aan geholpen worden. Verdomme. Zijn eerste e-mails waren echter weer vol kattekwaadtaal; hij knapte behoorlijk op. Thuis in Haarlem belegden we een strijdplan om hem weer te gaan bezoeken. Nu het nog kon; van twee kanten overigens.

Hoewel Mike Rowland mij in een wedstrijd in Amsterdam eens vreselijk te kijk had gezet, door de bal, terwijl ik hem strak op de man verdedigde, in een schijnbeweging over mijn hoofd te halen, waarop ik omkeek en hij een vrije doorgang naar de basket had, had ik het altijd goed met hem kunnen vinden. Mike 'the bike' Rowland had St. John's University in New York bezocht en was wiskundeleraar geworden nadat hij eerst jaren over de wereld had gereisd en overal waar een basket hing zijn tas had uitgepakt.

Mike woonde in zijn Nederlandse jaren in de toen nog tamelijk nieuwe Bijlmermeer met zijn landgenoot Tom Chetsnut samen, verdween naar Zweden, ging naar Frankrijk en weer naar Zweden, legde soms nog eens aan in Amsterdam en verdween vervolgens van de radar.

Nu woonde hij aan de oceaankust tussen Los Angeles en San Diego, ergens in de buurt van Laguna Beach. Nee, ik moest me niets voorstellen van zijn woning. Eigenlijk was het een eenkamerappartement, hij woonde in bij iemand die hem waarschijnlijk mocht. En wie mocht Mike Rowland nou eigenlijk niet?

Hij was de ultieme hippie-basketballer; begonnen in de laat jaren zestig en daarna was alles hem overkomen. Een paar jaar Amsterdam, een vreselijk leuke liefde met Barbara, een vrouw die we allemaal erg oké vonden. Waar Barbara nu was? Hij had nog heel soms contact. Het leven was hem zo leek het wel voorbij gehold.

Hij was ook zanger-met-gitaar in de metrostations van Stockholm geweest, hij had damesploegen in Zweden gecoacht en getraind en was wel weer eens verliefd geworden op een van zijn speelsters en op enig moment reisde hij toch maar terug naar Amerika, het land

dat hij zo'n twintig jaar eerder verlaten had om elders te gaan basketballen en leven.

What to do next? Dat was voor hem een grote vraag geweest. Hij was leraar van huis uit, maar had zelden of nooit voor de klas gestaan. Hij werkte als avond- en nachtman in een grote Amerikaanse Albert Heijn. Dat was in de tijd dat de wereld ineens voor 'gezond eten' koos. Hij vertelde hoe dat ging: tien dozen appels voor de gewone winkel naar links, vier dozen van dezelfde voorraad, even nat-spuiten, zodat de appels lekker glommen, naar rechts en die waren dan voor de gezonde winkel, 25 procent duurder. O zo simpel. Rowland: 'De wereld wilde belazerd worden en dus werden de mensen belazerd, niet alleen hier, maar overal.'

Hij had nog wel jarenlang basketbalwedstrijdjes op veldjes aan de kust gespeeld, maar de spieren werkten nu niet meer mee. Hij droeg ook twee kleine gehoorapparaatjes, dat hielp wel. Vooral als hij lekker gitaar ging zitten spelen.

Hij gaf bijlessen, vooral voor luie studenten van rijke ouders. Algebra, algemene wiskunde, huiswerklessen ook in de middag. Het was een wankel bestaan, vond hijzelf ook; in de zomermaanden was er weinig bijles te geven. Dan gaf hij ook privé-gitaarlessen aan kinderen uit deze buurt die graag in een bandje wilden gaan spelen. Het was geen vetpot, maar ach, hij hoefde, zei hij letterlijk: 'Niet naar de voedselbank te gaan.'

Om aan te geven hoe goed hij op moest passen, het volgende kleine verhaaltje. Wij, Karen en ik, hadden met hem afgesproken in een restaurant in zuidelijk Newport Beach. We zouden gezellig gaan eten en meterslange oude verhalen aanboren.

Wij hadden onze auto afgegeven aan de jongen van de valet-parking en Mike kwam op zijn dooie gemak van verre aanlopen. Hij kon zich, en daar was hij heel eerlijk in, die dollars voor valet-parking niet veroorloven en had zijn oude barrel vijf minuten verderop neergezet: gratis. Hij leefde op, zoals hij zei, 'budget basis'. Nee, we hoefden geen medelijden met hem te hebben, hij was blij dat hij kon eten en drinken en hij had een dak boven zijn hoofd. Het leven was gegaan zoals het gegaan was. Zijn zoon, een dertiger nu, was aankomend acteur in Hollywood, daar was hij best trots op. En

ja, sommigen van ons kringetje hadden het gemaakt en woonden nu in grote huizen en hoefden zich niet veel aan te trekken van hoge prijzen en konden hun creditcard laten wapperen waar ze wilden. Dat kon hij niet, maar hij vond dat niet erg meer.

Zijn ‘American Dream?’ Rowland: ‘Ik denk niet dat ik die ooit heb gehad. Toen ik van de universiteit kwam, had Amerika te maken met een golf van militairen die kapot uit Vietnam terugkwam. Toen heb ik gekozen voor een eenvoudig en avontuurlijk bestaan in Europa: Holland, Zweden, Frankrijk. Ik ben teruggekeerd toen ik met basketbal mijn geld niet meer kon verdienen. Ik was thuis, maar herkende het hier niet meer. De mensen spraken mijn taal, maar ik begreep hen niet. Om het goed te doen hier moest je heel veel dollars in je zakken hebben en die had ik dus niet. Ik heb me erbij neer moeten leggen. Dit was mijn keuze, dit was mijn leven geworden.’

Ik vraag of hij nog weleens terug is geweest in Amsterdam. Rowland: ‘Ja, één maal. Geweldig. Vrienden bezocht en door de stad gelopen.’ Ik: ‘Zou je niet nog eens willen gaan?’ Rowland: ‘Graag, maar weet jij wat vliegtuigtickets naar Amsterdam kosten? Daar moet ik heel wat bijlessen voor geven. Maar wie weet?’

Ik had zijn nummer via via gekregen, van mensen uit het Nederlandse bollengebied, Sassenheim, Lisse of zo. ‘Rollo’ woonde inderdaad nog in de buurt van Chicago, ergens ten noorden van de stad, een stuk in de richting van Milwaukee. Hij zou het zeker leuk vinden me weer te zien, zei men.

‘Rollo’ stond toen voor Roland van den Bergh, een enorme springer die drie jaar lang in Nederland speelde en er enorm veel plezier maakte. Hij had basketbal leren spelen bij de University of North Carolina at Charlotte en kwam in Nederland uit voor drie ploegen: Groningen, Leiden en Den Bosch. Hij speelde even voor de nationale ploeg van coach Vladimir Heger en was weer weg; het echte leven in Amerika riep hem, hij had drie jaar lang het leven van een prof in Nederland geleefd. Met volle teugen, zoals hij later zou vertellen.

Nou had het merkwaardige feit zich voorgedaan dat Karen hem bij toeval op het vliegveld van Chicago was tegengekomen. Er liep een lange, slanke vent in een KLM-uniform en zij, volgster van de

basketbalsport in de wereld, dacht de man te herkennen van vroeger. Ze was op hem afgestapt en had gewoon gevraagd ‘Ben jij niet Roland van den Bergh de basketballer?’ en hij had enthousiast ‘ja’ geroepen.

Vanwaar dat KLM-uniform? Van den Bergh had een goede job kunnen krijgen bij de afdeling cargo van de nationale luchtvaartmaatschappij. Een job met verantwoordelijkheden en vreselijk veel uren maken. Iedere dag maar weer moest er een enorme vracht naar Amsterdam gestuurd worden of kwam er in Chicago van alles aan: vooral bloembollen.

Ik had zijn telefoonnummer gekregen, we hadden elkaar gebeld, het was tot een heel snel ‘hallo’ op het vliegveld zelf gekomen toen ik via Chicago op doorreis was, maar nu was het echt raak. Het was een koude zondag in Chicago en we hadden afgesproken iets van een brunch te gaan nemen, hij zou de familie meenemen, wij waren met zijn tweeën.

En gezellig werd het. Eten en drinken en veel verhalen. Van de wedstrijd in Emmen (ja, Emmen) tegen een grote Spaanse ploeg in 1981. Ik was daarbij geweest. En of ik nog wist dat ze toen met Donar Groningen en die geweldig ijdele, eigenwijze coach Maarten van Gent twee punten tekortkwamen om de volgende ronde in de Europa Cup te bereiken: thuis met 24 punten gewonnen, uit met 26 punten verschil verloren. Die uitwedstrijd in Barcelona was een keiharde confrontatie geworden, vijf man met vijf fouten. Natuurlijk, hij ook. Als er fysiek gespeeld moest worden, was hij daar meteen voor te vinden.

En of ik nog wist hoe het met zijn ploeggenoten van weleer ging: Jimmy Moore, Martin de Vries, Appie van der Ark, John Franken. Hij dacht dat Moore coach was in Utah. Dat klopte.

God wat had hij een mooie tijd in Groningen gehad, twee Amerikanen, wel vier of vijf Nederlandse Amerikanen en de Martini Hal was altijd vol en in de Groningse binnenstad was het altijd gezellig.

Een jaar later speelde hij voor Theo Kinsbergen in Leiden. Met, hij kende ze nog: Emill Hagens, Bob Miller en Randy Wiel. Uitgeschakeld in de Europacup, tegen wie wist hij niet meer, maar ze hadden wel gelachen dat jaar. Ik zeg hem: eerste ronde verrassend gewonnen van Olympiakos Piraeus, tweede ronde, in de laatste se-

conden geklopt door Tours in Frankrijk. Hij knikt: ‘Dat je dat nog weet... Ik werd topscorer die wedstrijd.’ Ik zeg: ‘Dat jij dát dan nog wel weet.’

Een jaar later kwam hij uit voor Den Bosch met Kees Akerboom, Dan Cramer, Mitchell Plaat en Jos Kuipers. ‘Nooit in een sterkere ploeg gespeeld,’ herinnert hij zich, maar er lag wel een constante druk op alle spelers. Dat was een team met coach Ton Boot, nooit voor een betere coach gespeeld, hoewel ik hem soms zijn kop van zijn romp had willen slaan, wat kon die vervelend zijn. Maar ja, we werden landskampioen, daar ging het om.’

Dit klinkt stoer (en waar), maar dat seizoen was meteen het laatste dat hij in Nederland zou meemaken. In een Europacupwedstrijd tegen het Franse Limoges ‘blies’ hij zijn knie op. Beide banden waren kapot en er diende flink geopereerd te worden. Zijn competitie duurde slechts acht wedstrijden en wat internationaal gedoe en eigenlijk was het toen al ‘einde carrière’. Hij knikte bij het horen van mijn woorden. ‘I blew my knee, that’s true,’ zei hij bedachtzaam. Dat betekende voor hem geen nationale ploeg meer en geen verlengd verblijf in de Nederlandse competitie, waar hij door iedere ploeg graag opgenomen werd, ware het niet dat hij die geschiedenis van zijn knie met zich droeg. Niemand wenste immers gammele spelers een contract te geven.

‘Rollo’ en ik hadden elkaar een flinke twintig jaar niet gezien, maar de verhalen kwamen en gingen alsof het gisteren was. Zijn (Nederlandse) vrouw hoorde het met een glimlach aan, de zondag kantelde traag naar de middag en wij zaten in een bekend etablissement in Chicago. Hij vertelde dat generaties aan families hier hadden gezeten op zondag; de bekende Sunday-brunch, de kruising tussen breakfast en lunch, een familiefeest voor vele Amerikanen. Ik vroeg: ‘Voor iedere Amerikaan?’ en hij schudde het hoofd. ‘Nee, nee vanaf licht upper-middleclass naar boven. Amerikanen willen vaak niet al te veel geld aan eten uitgeven en dit is een soort up-scaled eetpartij. Gezellig en heel vaak met familie en vrienden. Nee, dit doen wij ook niet ieder weekend.’

Na de KLM was een andere baan gekomen. Van den Bergh kreeg ineens zicht op een mooie toekomst bij het bloembollen-import-

bedrijf van De Vroomen Garden Products dat zich in de buurt van Chicago bevond. Hij had toen hij nog voor KLM werkte gezien hoeveel bloembollen en bloem-gerelateerde producten vanuit Schiphol vervoerd werden naar de VS en dus maakte hij de overstap. ‘Weet ik alles van bloemen?’ lachte hij. ‘Nee, ik weet dat er ontzettend veel vraag naar Hollandse bollen en bloemen is. Dat houd jij niet voor mogelijk. Ja, er wonen hier in de buurt van die plukjes Nederlanders, dat zijn goede klanten, maar de Amerikaan houdt ervan onze tulpenbollen in zijn tuin te poten. En daar houd ik me dus al jaren mee bezig.’

Tegen het einde van de brunch, vroeg ik hem om unieke herinneringen. Hij lachte en zei: ‘Ik heb met het Nederlands team nog eens een trip gemaakt naar Israël en Turkije. Speelden we ergens tegen Egypte. Ik weet nog dat we van tevoren zeiden: ‘Egypte... spelen ze daar werkelijk basketbal?’ En meer van dat soort opmerkingen waaruit bleek dat we niet helemaal goed op de hoogte waren van wat de grote basketbalwereld te bieden had. Ja, we verloren die wedstrijden met niet zo’n klein beetje ook.’

Toen we afscheid namen, zeiden we tegen elkaar: ‘Tot over hoeveel jaar?’ Hij lachte: ‘Weer een stuk of vijfentwintig of... Haal jij dat?’

Ik zei: ‘Succes met je bollen.’ En hij riep terug: ‘Succes met je boeken.’

Ik wist dat Danny Cramer in Denver was blijven wonen, nadat hij in de zomer van 1984 was teruggereisd naar zijn vaderland. Ik had gehoord dat hij vrij goed geboerd had en dat hij ‘iets in de sport deed’. Dus pakte ik, toen we in Denver in ons hotel gesetteld waren, het telefoonboek en zocht naar de naam Cramer. Ik telde ongeveer tien aansluitingen en begon bij de eerste die ik tegenkwam. Een vrouwenstem zei ‘Hello’ en niets meer.

Ik zei wie ik was en dat ik op zoek was naar Dan Cramer, vroeger basketballer in Holland. De vrouw antwoordde met een vrolijke uithaal: ‘Is that really you, Mart?’ De eerste poging was dus raak geweest, wat een mazzel. En Betty wist nog wie ik was. We maakten een afspraak; hij zou naar ons hotel toekomen, iets drinken, nee eten kon niet, hij zou dat thuis doen.

‘Daar loopt ie,’ zei mijn vrouw, ‘ik herken hem aan zijn O-benen.’ Lachend liep hij op ons af. ‘Hoe gaat het?’ In het Nederlands. We hadden elkaar dik twintig jaar niet gezien. En nee, we waren niet ouder geworden, alleen een beetje trager en ons afstandsschot was aan wat slijtage onderhevig, dat was alles.

Hij had het inderdaad ‘goed gedaan’, dat was zo. Hij was in de sportorganisatie gegaan, had een bureau opgericht, waarin hij de financiële expert was. Daarin was hij altijd apart geweest: hij was ruim negen en een half jaar in Nederland als speler geweest, maar de tweede helft van die periode had hij ook ‘gewoon’ een baan gehad, op het financiële vlak. Hij had dat zeer bewust gedaan; in Amerika lag immers zijn toekomst en hij diende dus een vak te beheersen.

Ja, hij behoorde nog steeds bij de strenge vorm van de Mormoonse kerk. Ten bewijze daarvan vertelde hij het verhaal van zijn oudste dochter, een meisje overigens dat in Denver terug op school in 1985, Engels met een Brabantse zachte ‘g’ sprak en daarmee gepest werd. Cramer: ‘Zij werd een zeer getalenteerde voetbalspeelster. Vrouwenvoetbal is hier in Colorado heel groot en goed georganiseerd. Ze werd steeds geselecteerd voor vertegenwoordigende teams en haalde ook de Amerikaanse nationale ploeg. Ze werd gekozen voor de olympische selectie en dat was een grote eer, maar op een avond belde ze me op. Ze had het wedstrijdschema voor de Olympische Spelen en de voorbereidingswedstrijden gekregen en daar zaten vier zondagse wedstrijden bij. ‘Ik ga afzeggen,’ zei ze met spijt in haar stem en dat heeft ze ook gedaan. Ze leeft volgens de regels van onze kerk en is daar streng in: ze speelt niet op zondag. Ik vond het heel knap dat ze dat uit haarzelf deed. Ik weet niet of het moeilijk was, maar ze deed het. Later is ze voetbaltrainster geworden. Ze traint of speelt inderdaad nooit op zondag, maar ze is zeer gelukkig en heeft haar eigen familie nu. Jammer dat ze niet op het allerhoogste niveau, de Olympische Spelen, heeft gespeeld, maar ze leeft wel op het hoogste geestelijke en spirituele niveau dat een mens kent. Dat is ook belangrijk.’

Cramer was in zijn Nederlandse jaren een vroom kerkganger, die nooit in een kantine of sportbar meeding met zijn ploeggenoten. Alcohol? Nooit. Hij en zijn vrouw en kinderen pasten zich wel een

klein beetje aan, maar ze bleven zeer vrome Mormonen; in Amstelveen, Enschede en later Den Bosch.

We wisselden verhalen uit over spelers die we beiden meegeemaakt hadden. Hij wist dat er jongens waren overleden. Owen Wells had aids, Tommy Barker spoot zichzelf kapot. Toen vertelde hij een merkwaardig en mooi verhaal. 'Ik sta bij een stoplicht hier in Denver. Er komt een zwerver naast mijn raam die om een dollar vraagt. Ik doe het raam open en kijk de man in zijn ogen. Ik schrok, ik kende de man. Ik had met hem samen gespeeld. Het was Joe Wallace, we waren teamgenoten in Amstelveen geweest, bij de ploeg van Theo Kinsbergen. Ik heb mijn auto geparkeerd en we hebben tijden in de wagen zitten praten. Hij was zwerver geworden, hij had helemaal niets meer.'

Ik vroeg hoe het afgelopen was. Cramer lachte voorzichtig: 'Redelijk goed, ik heb hem geholpen. Hij heeft een scheidsrechtercursus gedaan en is een hele goede ref geworden voor de AAU-competities hier in Denver. Ja, daar verdiende hij ook wat geld mee en hij heeft weer wat van zijn leven kunnen maken...'

'En jijzelf?' vroeg ik.

Cramer had het slim gedaan. Hij had zijn zaak verkocht, met de toezegging dat hij voor onbepaalde tijd betaald adviseur-toezicht houder zou blijven. 'En ik ben eigenlijk collega van je. Ik geef commentaar bij basketbal- en voetbalwedstrijden voor een plaatselijk televisiekanaal hier. Dat bevalt me goed.'

Opmerkelijk, maar na elkaar erg lang niet gezien te hebben, kwam ik hem na Denver al weer tweemaal in Nederland tegen. Hij kwam met plezier naar zijn oude maten toen er tweemaal een reunie werd uitgeschreven en hij de middelen had, makkelijk zelfs, om te kunnen reizen. Hij stond wel in de bar van de sporthal van 's-Hertogenbosch, maar raakte nog steeds geen alcohol aan. Nooit gedaan, nooit spijt van gehad. Hij hield het bij een glas limonade.

Om in Reedley te komen, namen we de Interstate naar Fresco, passeerden Bakersfield zonder te stoppen (wat licht pijn deed, want daar bevond zich een zeer hoog aangeschreven muziekwinkel), maar het

was die dag toch kilometers maken door het Californische land. Ik meen iets van 420 kilometer.

Reedley, wie wilde daar nou wonen? Jan Dekker dus, de man met wie ik samen mijn debuut in het Nederlands team vierde in 1968 en een man die ik altijd ben blijven volgen, ook toen hij ineens met zijn nieuwe vrouw Anita en hun drie jongens naar Amerika vertrok.

De conrector van het gymnasium van Oeteldonk werd scheikundeleraar op Reedley College in Noordoost-Californië; het kon verkeren.

Reedley ligt niet ver van Squaw Valley vandaan, de plaats waar ooit de Winterspelen van 1964 werden gehouden. Ik was er in de jaren tachtig eens geweest met de Dupont Tour, toen er daarboven gestart werd voor een waanzinnig mooie etappe langs bergmeren en met ineens een beer op de weg.

Het was die reisdag betrokken en grijs weer en Karen werd moe van het in de verte turen, helemaal toen we bij Hanford naar een B-weg waren afgebogen. We zagen heel veel Mexicanen en nog meer fruitbomen, maar dat was juist zo kenmerkend voor deze streek, wisten we.

's Avonds aten we met de familie, Anita en Jan, de drie zonen (Peppijn, Youri en Dion) en een Zwitsers meisje dat als uitwisselingsstudent op College bij Jan zat, maar gedurende de korte Thanksgiving-break heel even vrij had en alleen was: acht Europeanen aan tafel dus. We keken eerst een NBA-wedstrijd die aan de oostkust gespeeld werd, maar werden streng aan tafel geroepen: zet die stomme televisie met dat basketbal toch af...

Jan vertrok een kleine twintig jaar geleden plotseling uit Nederland: Amerika was een uitdaging voor hem. In eerste instantie kwam hij er terecht door een uitwisselingsprogramma, maar ineens was het zijn, pardon, hun 'thuis' geworden. 'Natuurlijk was het een hele omschakeling,' zei hij, terwijl de nacho's langskwamen. 'Van het bekende, warme Brabantse leven naar een totaal onbekende streek in Californië. De enige overeenkomst was dat ik in mijn vakgebied, de scheikunde, aan het werk bleef.'

Dekker speelde in Nederland voor Haarlem Cardinals, Rotter-

dam-Zuid en Den Bosch en was samen met Walter Ombre het befaamde duo Black & Dekker in Oranje. We spreken dan van de jaren zeventig bij de opkomst van het Nederlands team op de Europese ladder. Ombre werd apotheker, Dekker scheikundeleraar. Ombre ging later in Grootebroek wonen, Dekker in Reedley.

Hij verhaalde later die avond hoe de complete container met al hun Hollandse huisraad op een kade bij San Francisco werd vastgehouden voor een wel heel erg grondige inspectie. De container kwam uit Nederland en daar zou weleens iets verbodens in kunnen zitten.

Dekker: 'Als je toen hoorde hoe men hier over onze samenleving dacht, ongelofelijk. En dan gaat Californië nog door voor redelijk progressief, kan je nagaan. Ieder onderdeel van wat in die container zat, werd gecontroleerd en door honden besnuffeld. Prachtig, maar we hadden onze huisraad daardoor veel later dan gepland en we waren heel wat meer tijd en geld kwijt met reizen naar en van San Francisco.'

Heeft hij ooit spijt gehad van zijn grote overstap? Dekker: 'Spijt niet, wel heimwee. Dat gold voor ons allemaal, maar dat ebt ook weg hoor. Ik heb steeds geprobeerd voldoende geld opzij te leggen om eens in het jaar naar Nederland te kunnen vliegen om dan in Haarlem, Amsterdam en Den Bosch even langs te gaan bij familie en vrienden. Soms samen met de familie hier, andere keren alleen.'

De jongens veramerikaniseerden al behoorlijk viel me op, Jan in het geheel niet. Geen enkele Engelse tongval in zijn Nederlands, hij hoefde niet naar woorden te zoeken. Anita had dat heel soms, zei ze. Zij hield zich met honden bezig en deed ook werk voor het college. Sociaal gedrag kon het echtpaar zeker niet ontzegd worden.

De volgende dag leidde Dekker ons rond in de universiteitsgebouwen. Een Amerikaans scheikundelokaal ziet er net zo uit als eentje in Holland. Potjes, pipetten, branders. Toen verkasten we naar de grote basketbalzaal en verdomd als het niet waar was, om halftien in de ochtend stonden drie ex-internationals van Nederland een balletje te schieten in de grote basketbalzaal. Het gaf een verdomd goed gevoel dat we daar stonden te ballen, een lay-upje maakten en volkomen tevreden waren met het bestaan zo.

Dekker vertelde dat hij ook op dit opleidingsinstituut in de leiding van het college terecht was gekomen, net zoals in Den Bosch. Er veranderde wat dat betreft niet al te veel, conrector daar, conrector hier.

Na het schieten en een klein beetje zweten, gingen we koffiedrinken. Karen draaide de auto automatisch bij de plaatselijke Starbucks in de parkeerplaats. We kletsten en genoten van de ochtendrust en dronken nog een tweede bakkie.

Toen legde Dekker uit dat het drinken van koffie bij Starbucks in feite een luxe was voor mensen uit deze streek en dat velen dat budgettair niet aankonden. Wij keken hem waarschijnlijk verbaasd aan, maar hij legde uit dat er in deze streek niet veel verdiend werd en dat 3,65 dollar voor een cappuccino dan een stevig bedrag was.

‘Ja, ik moet ook opletten, wat denk je wat het is om drie jongens op college te moeten onderhouden. Dat is behoorlijk anders geregeld dan bij ons in Holland,’ zei hij.

‘Bij ons?’ merkte Karen op.

Dekker lachte: ‘Ja, dat zei ik inderdaad.’

Na ons bezoek aan Reedley zagen Dekker en ik elkaar nog zeker tweemaal. Hij bezocht ons thuis in Haarlem en hij dook op bij een basketbalwedstrijd ergens in het land. We begroetten elkaar zoals altijd, al vanaf de laat jaren zestig van de vorige eeuw: ‘Hoi Asterix.’ ‘Hallo Obelix.’

Ineens verbaasde hij ons in januari 2017 door zijn pensioen op het college aan te kondigen via een korte e-mail. Kwam hij naar huis? Terug naar Holland? Wat gingen de jongens doen? Wat gingen de ouders doen?

Hij legde ons allen uit dat zijn vrouw en hij in een prachtige streek van Colorado gingen wonen in een pas aangekocht huis; in de bossen dus, met veel frisse lucht om hen heen. Hij nodigde me nu al uit om ooit die kant op te komen.

‘Het zal goed voor je lijf zijn,’ schreef hij.

De grootvader van Mitch Plaat trok naar Amerika en zijn vader kwam ooit weer eens terug om een halfbroer in Maastricht te ontmoeten. Daarom wist Mitch dat zijn roots in Nederland lagen. Daarom ook

kwam hij als een volkomen onbekende basketballer naar Leiden. In 1984, na acht jaar trouwe dienst, vertrok hij weer: hij was een van de beste spelers ooit in onze competitie geweest, een geboren leider, een schutter, aanvoerder en spelverdeler. Hij kwam uit voor Leiden en Den Bosch en voor het Nederlands team, waar hij excelleerde, jaren aaneen.

Het grappige was dat hij eigenlijk maar voor een jaar zou komen. Met zijn kersverse echtgenote Masami had hij dat afgesproken; het zou een lollig avontuur voor beiden zijn, maar het werd heel veel meer. Het werd een bijna constant verblijf, waarin hij gedurende de zomermaanden ook vaak met de nationale basketbalploeg weg was. Dat nu, vond zijn echtgenote niet echt prettig.

Als we elkaar weerzien, gebeurt dat in Portland, Oregon. Daar had hij zich gevestigd nadat hij (eindelijk voor haar) terugkeerde naar de States. Een jaar Europa was iets uitgelopen, hij had goed Nederlands leren spreken en was voor velen in zijn omgeving een prettig mens gebleken. Behalve op het basketbalveld, want een geweldige drive om te winnen, maakte hem een 'total professional'. Hij speelde slim, vaak meedogenloos, maar toch ook weer sociaal tegenover tegenstanders. Ik herinner me een moment dat een tegenstander van hem struikelde en ongelukkig neerkwam. Het gebeurde in een spannende wedstrijd, maar Plaat hield in, liet zijn opponent even bijkomen en vervolgde toen de wedstrijd. Het publiek zag het nauwelijks, maar diverse spelers van Plaats opponent lieten blijken dat ze zijn geste waardeerden.

Ja, hij had het gemaakt. Hij zei het niet in die bewoordingen, maar het was wel zo. Na terugkomst was hij weer gaan werken bij zijn oude baas, geheel volgens afspraak overigens, en daar had hij een ladder gevonden, waar hij direct met klimmen was begonnen.

Zo vertaalde ik maar zijn woorden toen hij met zijn tweede vrouw, Kimberley, tegenover ons uitkwam in een zeer goed restaurant in downtown Portland. Mitch had de wijn uit zijn eigen wijnkelder meegenomen, een hier in Oregon volkomen geaccepteerde grootheid. Je betaalde dan 'kurkgeld', de ober nam de flessen in ontvangst, opende die keurig en schonk in en bij. Je had dan wel de keuze van wijn uit eigen kelder, zoals Plaat uitlegde. Plaat was wijn-

kenner geworden en had speciaal deze zeer goede Merlot uit Oregon voor ons meegenomen. Om te bewijzen dat ook deze staat echt grote wijnen voortbracht.

Hij had een stevige heupoperatie gehad en speelde toch weer basketbal, wat voorheen nauwelijks nog kon, ja, recreatief, maar winnen was wel leuker dan verliezen. En hij had nu vijf kinderen, twee van hen een tweeling, twee uit zijn eerste huwelijk. Hij keek er bijna verontschuldigend bij.

Hij vertelde dat hij in zijn Nederlandse jaren behoorlijk goed geboerd had en verstandig met zijn geld was omgegaan. Hij had wat geïnvesteerd in huizen in Portland en dat was het begin geweest van een zakelijk geslaagd leven; ja, hij zat nu bijna aan de top, als het al niet de top was van een groot bedrijf dat (toen) XPO Logistics heette.

‘Ik heb altijd met cijfers gewerkt,’ vertelde hij. Direct na zijn afstuderen (aan Cal State Bakersfield) was hij accountant geworden en was dat eigenlijk altijd gebleven; cijfermatig moest er structuur zitten in het leven.

Ja, hij reisde veel en vergat ook Nederland niet. Sterker nog, hij kwam er redelijk vaak. Hij bezocht teamgenoten in Leiden en haalde ook wel grappen uit. Zo ging hij eens onaangekondigd en stil in de wachtkamer van de fysiotherapiepraktijk van ex-ploeggenoot Peter Paulides zitten. Het was laat in de middag en een collega van Paulides die langs de wachtkamer liep vroeg wat de wachtende man daar deed. ‘Ik heb een afspraak met de heer Paulides,’ had Plaat gezegd en de collega had dat even later doorgebiefd aan Paulides, die er zeker van was dat er geen patiënten meer in zijn boek voor die dag stonden.

Toch ging hij even kijken en trof de breed grijnzende Plaat aan: ‘Gefopt.’

Ze gingen ’s avonds een klein biertje drinken.

Ik herinnerde hem in Portland aan een lijvig en kritisch stuk dat ik in 1984 geschreven had. Het was een dubbelinterview met Plaat en Dan Cramer. Beiden lieten zich zeer kritisch uit over met name de organisatie van het totale basketbal in Nederland. Nu, bijna dertig jaar later, keek hij me slim aan: ‘Wat ik toen zei, is helaas uitgekomen. De sport heeft het niet kunnen maken omdat er organisatie en

mensen van enig kaliber ontbraken. Ik speelde in de goede jaren, er waren topsponsors en mensen die iets konden en wilden. Ik ga ieder jaar wel kijken in Leiden, maar je kunt het niet eens meer vergelijken met toen. Jammer.'

Over zijn vaderland was hij redelijk te spreken. 'Als je hier hard werkt en een beetje geluk hebt, kan je goed geld verdienen,' legde hij uit. Ik vertelde hem over spelers tegen en met wie hij gespeeld had, die terug waren gekeerd en wiens leven er niet zo florissant uitzag als dat van hem. Plaat knikte, hij had vele verhalen gehoord: 'Sorry to hear that... wat kan ik zeggen? Ik heb me nooit blindgestaard op alleen maar basketbal. Ik heb er altijd bij gewerkt en ben nu een vijftiger die nog nooit niets heeft gedaan. Als je in dit land wilt slagen, zal je hard moeten werken. Dat geldt voor iedereen. Dat gaat toch ook op voor jullie in Nederland?' Ik knikte en we kregen het over de sociale voorzieningen in beide landen. 'Daar kunnen wij nog veel van Europa leren,' concludeerde hij. Ons gesprek in Portland vond plaats voordat Obama-care het levenslicht zag.

Ik vroeg hem: 'Ooit eraan gedacht weer in Holland te gaan wonen en leven?'

Hij, zonder aarzeling: 'Nee, nooit. Ik werd hier geboren en wist toen ik jong was nooit dat mijn familie uit Nederland kwam. Dat hoorde ik pas toen ik wat ouder was. De USA was en is mijn vaderland, ik heb mezelf een ontzettend leerzaam uitstapje naar het land van mijn voorouders gegund. Zo moet je het zien. '

Was er nog iets dat we in die jaren nooit geweten hebben? Plaat: 'Ik was tweede, misschien wel derde keuze. Cramer speelde bij Theo Kinsbergen en Amstelveen, maar die Kinsbergen had ook mij en John Franken in de States als zogenaamde Nederlandse-Amerikanen "gevonden". Toen koos Groningen voor Franken omdat hij er sterker uitzag en mocht ik me in Leiden gaan melden. Zo is het toen gegaan. Toevalligheden horen bij het leven.'

Om in Selma, North Carolina te komen, moest je behoorlijk goed kaart kunnen lezen. Dat kon en kan ik. Selma ligt aan de kruising van de Interstates 70 en 95 en heeft een piepklein stationnetje waar

tweemaal per dag een AMTRAK-trein heel even stopt: het ligt aan de lijn tussen Savannah en New York.

Wij reden in een licht sputterende huurauto aan uit de richting Durham en Raleigh. Het was zondag, de wegen waren uitgestorven en we hadden geen idee waar we zouden uitkomen.

Er hing een Friese vlag aan het huis en we schoten beiden in de lach. Zou Al Faber dat speciaal voor de gelegenheid hebben gedaan? Faber de Fries dus. Met zijn flinke twee meter stond hij ons breed lachend in de deuropening op te wachten: long time no see.

Zijn vrouw Nancy stond achter hem: beiden begonnen in het Nederlands te praten en hielden dat ongelofelijk lang vol. Pas toen 's avonds de kinderen en kleinkinderen thuiskwamen werd er naar Engels uitgeweken, maar het feit dat zij, Al & Nancy, na ruim dertig jaar zich nog zo goed in onze taal konden uiten, verbaasde ons zeer.

Faber speelde in de Nederlandse competitie voor Amstelveen, Groningen, Den Bosch en Haaksbergen. Hij was de Oranjespeler die de nationale ploeg in 1983, in het Franse Caen, naar de halve finale van het Europees Kampioenschap schoot. Met hem deelde ik weleens de kamer tijdens grote toernooien. Ik leerde er vooral dat slapen een deugd was: Faber kon onmogelijk lang zijn ogen dicht hebben en ronken.

Hij was inderdaad van Friese afkomst, zijn overgrootvader kwam uit Scharneburen en nam de familie mee naar een klein stadje in New Jersey waar veel Nederlanders in de eerste helft van de twintigste eeuw een groen grasveld en een boerderij zochten. De zonen van de Fabers droegen de naam Ulbe Joop of Joop Ulbe en dat werd later verbasterd tot Albert en dat weer tot Al.

Al Faber had in Amerika voor East Carolina University gespeeld en was, waarom wist helemaal niemand, ooit de speler die voor twee wedstrijden aangetrokken werd bij een team op Corsica. Zijn club kwam uit Ajaccio en hij woonde een goed half jaar op het eiland, trainde iedere dag en speelde twee wedstrijden. Hij werd betaald in Franse francs. Amerikanen mochten daar niet meedoen in de competitie, maar wel in een internationaal toernooi, vandaar.

Basketbalsponsor Theo Kinsbergen vond hem op het eiland en haalde hem, nadat hij ook nog even voor Rieti in Italië had gespeeld,

naar Amstelveen. Daar begon zijn lange verblijf in wat hij toen al zijn ‘vaderland’ noemde. Pas toen de financiële bronnen in basketballend Nederland langzaam opgedroogd waren, pakte hij voorgoed zijn koffers en ging de familie Faber naar huis terug: hij was bijna tien jaar in Europa geweest.

Hij legde uit: ‘Tien jaar goed gespaard en alles op een Amerikaanse bank gezet. Dat betekende dat we een startkapitaal hadden en dat we eenmaal weer op Amerikaanse bodem niet in paniek hoefden te raken.’

Over het sparen en het zuinige leven van nogal wat Nederlands-Amerikaanse basketbalfamilies valt een apart hoofdstuk te schrijven en ik leg het Nancy voor. Ze knikt en legt uit: ‘In Den Bosch hadden we een groepje vrouwen van Amerikaanse spelers. We gingen samen boodschappen doen en deden dat waar er koopjes waren, winkels dus met aanbiedingen en daar schaam ik me helemaal niet voor. Denk niet dat we toen hele vette jaarsalarissen hadden, denk niet in voetbalgeld. We moesten dus wel zuinig leven en dat deden we ook. Zoals zo veel mensen hier in Amerika met coupons werken. Dat hebben jullie toch niet? Nou, als je op je geld moet passen en dat moet in dit land meer de helft van de bevolking doen, geloof mij, dan moet je wel zuinig leven. Dan ga je je boodschappen doen waar er aanbiedingen zijn, waar het goedkoper is.’

De Faber-family nam ons mee op een tochtje door de velden, langs boerderijen en het meertje (met zes otters erin) dat zij bezitten. Al had goed belegd en ze hadden grond en opstallen gekocht. Er werd tabak verbouwd en we zagen de loeigrote wagens met machines waarmee tabaksplanten van hun kostbare bladeren worden ontdaan. Het werd een indrukwekkende rondleiding van een ex-basketballer die zijn zaken goed voor elkaar had.

Hij reed ons door de hoofdstraat van Selma (aantal inwoners: 6521) en toonde zijn verzekerings- annex beleggingskantoor. Met een grote grijns onder de nog altijd aanwezige, ietwat trieste snor: ‘Zo maak ik mijn geld. Ik heb er altijd voor gewerkt. Ik kom niet van hier, maar Nancy dus wel en hier geldt dat je in God moet geloven en hard dient te werken. Dan is het leven zinvol en dan krijg je ook de kans echt te leven.’

Ja, hij gooide nog weleens een basketballetje. In de 50-plus league, ergens in een leuk klein zaaltje op vrijdagavond. Ja, hij 'schoof' ze er nog steeds in en ja, hij duwde nog altijd flink tegen zijn tegenstanders aan. Zoiets verleerde je nooit.

Op zijn Nederlandse verblijf keek hij met plezier terug. Wij waren de derde Nederlandse familie die ze hier over de drempel kregen, voor ons waren er al fans uit Den Bosch, mensen dus met wie ze het goed konden vinden, en ex-ploeggenoot Martin de Vries uit Groningen langs gekomen... juist, helemaal naar Selma, North Carolina.

Wat opviel in hun huis? Overal waren Holland-georiënteerde zaken te vinden: een windmolentje, klompen, veel mooi Delfts blauw (een deel van de belegging), een poster van Keser Uitzendbureau uit Den Bosch met de aankondiging van een wedstrijd en ook een bord met deze tekst 'Living with a Dutchman builds character'.

Nancy Faber van afstand: 'Yes Sir, it sure does.'

Toen we 's avonds aan tafel gingen, vormden alle aanwezigen een cirkel. We stonden achter onze stoelen en gaven elkaar een hand. Al ging (in het Engels) voor in het avondgebed, zoals hij altijd deed als patriarch van de familie. Het opperwezen werd bedankt voor de prettige dag die ze met hun gasten uit het verre Nederland hadden gehad en hij vroeg om vrede en voorspoed.

En o ja, tegen vijven vroeg Al of ik een hartversterkertje wilde, een borrel of zo. Wacht, hij had wat. Met een brede grijns kwam hij met een fles Southern Comfort voor den dag. 'Weet je nog?' vroeg hij. Ik knikte. En hoe.

Op zoek naar de Interstate 95, draaiend door het stille land van Oost-North Carolina, zei ik ineens tegen Karen: 'Die jaren van toen zijn toch verdomme belangrijk geweest voor een hele generatie.'

De vrouw naast me zei: 'Ook voor jou, als journalist.' En ze gaf flink gas.

Het was vooral warm in Scottsdale (Arizona) toen ik op een zondagochtend naar het ontbijt liep in mijn hotel; het terras lonkte. Die middag moesten we televisieopnames maken bij het honkbal: bij de Dodgers en Kenley Jansen.

In de ochtend zou ik hoogstwaarschijnlijk bezoek krijgen van een medespeler die ik dik dertig jaar niet gezien of gesproken had. Spannend? Ja zeker. Om alleen Gerhard Schreur te vinden in de States had me jaren gekost. Eindelijk, ja eindelijk had ik een draadje gevonden, een high school waar ene Schreur ooit basketbalcoach was geweest. Ik had gebeld, had een bijzonder aardige vrouw getroffen die me inderdaad bevestigde dat de Schreur die nu met pensioen was Gerhard van voren heette en, na enig aandringen van mijn kant, wilde ze me misschien wel een telefoonnummer geven. Bij wijze van uitzondering, want volgens de regels van de school was dat strikt verboden. Ze kwam met een tegenvoorstel. Ze zou hem eerst bellen en hem om toestemming vragen het nummer door te spelen. Was dat een goed idee?

Ik vond alles best en wachtte. Een half uur later belde ik een nummer (dat ik nu weer kwijt ben) in Tucson, Arizona. Een man nam op, ik herkende zijn luide stemgeluid direct en de man zei: ‘Hallo jongen, hoe gaat het?’ in een soort vreemd double-Dutch waar John O’Mill moeite mee gehad zou hebben.

‘Is that you, Gerhard?’ zei ik, en hij riep: ‘Fucking yes, man.’

Het was dus Gerhard Schreur; een bouwwerk van een mens, iets onder de twee meter, met een tors waar Henry Schut zeker tweemaal inpaste, handen als kolenschoppen en de man die ooit in de Haarlemse Kennemer Sporthal een tegenstander letterlijk tegen een muur aanplakte (met een hand) en toen losliet met de woorden: ‘Je bent de moeite niet om een klap te krijgen.’

Vijftien wedstrijden schorsing was zijn deel. Bekendheid in Nederland alom, vanwege de overdreven persinteresse omtrent dit voorval.

Dat was in 1972. Lang geleden. Hij was met ons landskampioen geworden in Rotterdam in een volle Ahoy en hij twijfelde of hij terug zou komen of niet na de zomer. Moest hij niet voor veel meer geld in Italië gaan spelen? In Frankrijk misschien? Ze wilden hem overal graag hebben; hij was toprebounder in Europa, op NBA-niveau, altijd minstens tien stuks en daarnaast een hoop meer: lawaai, lachen, dwaze verbale uithalen, denderende dunks en heel veel plezier. En God, wat was hij sterk en hij was voor helemaal niemand bang.

Na de laatste wedstrijd van het seizoen en wellicht nog een klein feestje daarna, zag ik hem nooit meer. Hij verdween van ons aller radar. Het verhaal ging dat hij terug was gegaan naar Arizona om een familielid in de bouw te gaan helpen. Nooit sprak iemand hem meer, ook zijn (Haarlemse) kamergenoot en vriend Bill More niet. Schreur was foetsie.

‘Als ik ergens spijt van heb, dan is het wel dat ik na die zomer niet ben teruggekomen naar Nederland,’ zei hij toen we aan een tafeltje gingen zitten en ons opmaakten voor een televisiegesprekje. Een kwartier eerder was hij ons hotel binnen gekomen: korte broek, la-waaiig Hawaii-shirt, Canadese bonnet op het hoofd, klein sikje en een grote, gekleurde papegaai op zijn kuit getatoeëerd. ‘Hallo jongens, ik ben Gerhard... Gerhard Schreur en ik kan nog een beetje Nederlands spreken.’ Gelach alom en dat bleef zo tot hij weer vertrok.

Na terugkomst in Amerika had hij begin jaren zeventig in de bouw gewerkt. Niets deed hem toen terugverlangen naar zijn basketbaldagen in Nederland. Hij werkte hard, vaak op de steigers in de bouw. ‘In Amerika,’ zo stelde hij ‘moet je werken als je op een redelijke manier wilt leven. Jullie in Europa hebben daar sociale voorzieningen voor. Die hebben wij niet of anders. Ik heb meegemaakt dat mensen geopereerd moesten worden, maar dat gewoon niet konden betalen. Dat snappen jullie niet.’

Ik vroeg hem wanneer hij weer ‘honger naar de bal kreeg’.

Hij zei: ‘Na een paar jaar. Ik speelde nog wel voor mijn plezier in een soort vrijdagavond league, maar ik bedacht toen dat ik nog jarenlang in Europa had kunnen blijven. Ik had voor de Nederlandse nationale ploeg kunnen gaan spelen en ik had nog zeker zes of acht jaar of misschien wel langer kunnen blijven hangen. Maar dan had ik toch weer in Amerika moeten herbeginnen. Ik deed het op een verkeerd moment, dat werd me iets later ook wel duidelijk.’

Schreur trouwde, er kwamen kinderen en hij verliet de bouw om op een high school les te gaan geven; dat had hij in ieder geval aan zijn verblijf op Arizona State overgehouden. Hij coachte en trainde de basketbalploegen. Er kwam een scheiding en een nieuw huwelijk, hij moest tevreden zijn met zijn bestaan en hij leerde de lol van golf spelen met zijn buddy's.

Ik vroeg hem naar Nederland te komen om een reünie van Levi's/Flamingo's bij te wonen en vertelde hem dat Bill (More) ook zou komen. Hij trok een bedenkelijk gezicht. Naar Europa reizen betekende een flinke hap uit zijn spaargeld. Een paar weken later belden we. Er was nog iets dat ik moest weten nadat ik hem de reis met zijn vrouw al had aangeboden. Ik had geen idee wat er kwam, maar toen vertelde hij dat hij geen paspoort meer had om te reizen. Heel eerlijk: 'Mart, ik had gewoon geen gelegenheid om te reizen, financieel gesproken dus en dan laat je je paspoort verlopen en vraag je geen nieuwe meer aan. En toen ik dat wel deed, moest ik er vrij lang op wachten. Daarom kan ik niet naar Holland komen. I'm so sorry.'

Toch schrok ik daarvan. Dat gedeelte van het sociale leven in de USA kende ik niet en ik realiseerde me ook niet dat er mensen bestonden die zonder een paspoort leefden omdat ze toch niet ver konden gaan reizen. Ik vertelde hem dat er een latere reünie zou gaan plaatsvinden en dat ik hem ruim van tevoren zou gaan berichten. Hij zei zich erop te verheugen, hij wilde zijn ouwe maten zo graag terugzien, want hij had eigenlijk zo veel spijt dat hij al zo snel uit Haarlem vertrokken was.

In Scottsdale dineerden we nog een keer. Met zijn viertjes. Hij, Gerhard, was luid en prettig verbaal aanwezig. Ik had een van de fijnste avonden ooit met een basketballer. Wel zeventienmaal riep hij luidkeels dat het toch ongelofelijk was dat we elkaar na dik 45 jaar weer terugzagen. En hij vertelde en vroeg en was verbaasd. Leefde die nog en hoe was het met die en die. Ik gaf hem het telefoonnummer van Bill More en checkte later of ze elkaar nu wat frequenter spraken.

Dat bleek niet het geval.

Fastfood

Het aantal fastfoodketens in de USA is enorm. Het halve land eet niets anders dan dit goedkope spul. De grote M, koffie bij Starbucks of vette kip die overal ter wereld hetzelfde smaakt. Er is een lichte ontwikkeling richting gezonder voedsel. Een inventarisatie.

Ieder mens moet eten, Amerikanen ook. Hoe doen die driehonderd miljoen lieden dat? Zitten ze 's ochtends met de hele familie aan tafel en eten ze keurig boterhammetjes met pindakaas en drinken ze een kopje thee?

Nou nee. Meer dan de helft van alle Amerikanen, zo las ik, ontbijt buiten de deur; dat is handiger, sneller en biedt minder ongerief van tafel dekken, opruimen en afwassen. Betaalbaar is het ook. Weleens een ontbijt genomen bij de IHOP (International House of Pancakes)? Dan weet u het wel; je moet jezelf ongens eten wil je aan 10 dollar komen.

Amerikanen lunchen ook buitenshuis, in de buurt van hun werk, studieplek of daar waar ze bij toeval uithangen rond lunchtijd. Van twaalf uur tot half drie 's middag zitten lunchtenten vol. In de rij wachten voor een plekje is heel gewoon. Randy Wiel, de op Curaçao geboren Amerikaan, leerde me ooit: 'Wij houden ervan in een "lijntje" te staan. Een Nederlander doet dat niet, die trekt zich er niets van aan en loopt er gewoon langs. Nederlanders zijn in zulke situaties ongemanierd.'

Alleen in die situaties?

Het avondeten dan maar. Meer dan 50 procent van de Amerikanen bezoekt daartoe een fastfoodketen, doet z'n bestelling, eet het snel op en gaat naar huis.

Als ik in Amerika ben, breek ik met al deze gewoonten. In de jaren tachtig en negentig nam ik mijn ontbijt vaak in het hotel waar ik verbleef. Ik hield mezelf voor dat ik goede en verse ingrediënten binnenkreeg en dat ik dan een stevige basis voor de dag had gelegd.

Dat ik soms weleens 23.95 dollar voor een ontbijt betaalde (zonder fooi), leverde dan lichte twistgesprekken aan tafel op: dat bedrag 'at je er nooit vanaf', leerde ik van mijn betere ik.

In die tijd waren omeletten met inhoud erg 'in', en soms week je uit naar calorieknallers als French toast, naar 'a stack of pancakes' (met stroop of fruit) of cereals met 'skimmed milk'. Je nam natuurlijk nooit koffie, die bijna gekookt aangeboden werd en afschuwelijk smaakte. Van koffie hadden Amerikanen helemaal geen sjoege. Door de jaren heen werd mijn keuze 'gezonder'; meer fruit, yoghurt, toast van bruinbrood met een banaan, een gekookt eitje soms, of, zo eens in de twee dagen, toast met zalm. Ik leerde ook: buffet-eten was een crime, een legale zelfmoord: wat lag daar een hoop ongezonde troep te sudderen. In de jaren nul ontbeet ik dan ook vaker buiten de deur; er kwamen betere ontbijttenten, waar men althans de indruk wekte gezonde kost op te dienen, en de koffie was er in elk geval goed.

Lunchen in de USA moet je met enige zorg doen, afhankelijk natuurlijk van je budget. De doorsnee-Amerikaan gaat automatisch bij de favoriete fastfoodketen in de rij staan en eet over het algemeen wat zij of hij gisteren ook deed en morgen weer zal doen. Ik had eens een cameraman in Florida die zes dagen achtereen hetzelfde bestelde. Gedachteloos kauwde hij zijn eten, colaatje erbij om alles weg te spoelen, een boertje na en hup, daar ging-ie weer aan het werk. Eten als gewoonte dus, voor vijf dollar en 58 cents was je klaar. Malen maar, slikken, de smaak was immers bekend.

Lange tijd heb ik gedacht dat veel Amerikanen 's avonds thuis aten; dat leidde ik af uit de onwaarschijnlijk goed gevulde supermarkten waar ik weleens doorheen liep. Vlees, vis, onafzienbare torens aan fruit, groenten en zoetigheden, schappen vol heerlijkheden en zo op het oog veel verse kost, alles prachtig uitgestald. Dat moest later op de dag toch ergens in een keuken bereid worden voor een goede en gezellige familiedis, dacht ik. Maar nee, veel Amerikanen eten ook hun avondeten buiten de deur. Weer bij een fastfoodketen, die van hun vaste keuze, die van gisteren en morgen.

Naar een 'goed' restaurant gaan, waar men in alle rust kon gaan zitten, waar een uitgebreide menukaart aangeboden werd met tamen-

lijk verse producten, doen doorsnee-Amerikanen niet vaak. Cruciaal is het besteedbare budget. De mensen uit de lower- en lower-middle-class zul je zelden of nooit in een 'echt' restaurant zien; dat kunnen ze gewoonweg niet betalen. Voor hen is de fastfoodketen ongeveer uitgevonden; de hamburger met frietjes, een salade in een plastic bakje en een sloot cola, plus een gratis refill. Die echte restaurants, waar men bediend wordt en waar je niet na zeventien minuten alweer buiten staat, is voorbehouden aan mensen van de middleclass tot de topklasse. En dan ook weer meer in de grote steden aan de oost- en westkust dan in de grote vlaktes daartussen. Zij kunnen het zich permitteren.

Ik heb Nederlands-Amerikaanse kennissen die iedere dag van het jaar buiten de deur eten. Ja, echt: iedere dag van het jaar, ook op Thanksgiving en met Kerst. Ze nemen ook graag een doggy-bag mee, maar dat terzijde.

Toen ik ooit bij NOS-correspondent Ben van Meerendonk in Brooklyn Heights in de keuken stond en uitdagend zei dat Amerikanen niet kunnen koken, schudde hij zijn hoofd: 'Nee, dat is niet waar, Amerikanen willen niet koken.' Waarna hij vertelde dat 45 procent van de topkoks in de goede restaurants in Amerika regelrecht van buiten de USA kwam.

Eric Schlosser, kind van de baas van NBC-televisie, student aan Princeton en later Oxford, schreef vrij kritische artikelen voor een klein blad in Boston toen Jann Wenner, de baas van *Rolling Stone Magazine*, hem vroeg of hij in een aantal essays duidelijk kon maken hoe de Amerikaanse eet-industrie precies in elkaar stak. Schlosser deed dat en breidde het uit tot een boek, *Fast Food Nation*, dat in 2001 bij Mariner Books uitgebracht werd. De ondertitel luidde: *The Dark Side of the All-American Meal*. Het boek werd tot topper van het jaar gekozen en maakte heel wat los in de Amerikaanse samenleving, of beter, bij mensen die weleens een boek lazen. Niet bij de vele miljoenen die van het fastfood leefden, maar alleen bij degenen die toch al bewust met hun voeding omgingen. Er verscheen ook nog een film over dit onderwerp. Schlosser is aangevallen en bedreigd door mensen uit de fastfoodindustrie. De schrijver kreeg uit een bepaalde hoek veel bijval over de eerlijke manier waarop hij

zijn wandeling door die fastfoodindustrie onder woorden bracht, maar hij moest soms onder politiebegeleiding afgevoerd worden bij spreekbeurten in het land.

Een citaat uit het boek: 'Fastfood wordt nu aan de man gebracht in honderdduizenden restaurants en drive-through-zaken in het land. Dat gebeurt in sportstadions, op vliegvelden, in dierentuinen, op high schools, lagere scholen zelfs, op alle universiteiten in het land, in treinstations, bij K-Marts, Wal-Marts, inpandig bij tankstations en zelfs in de cafetaria's van ziekenhuizen. In 1970 gaf Amerika 6 miljard dollar uit aan fastfood, in 2000 was dat opgelopen tot... 110 miljard dollar. Amerikanen geven nu meer geld uit aan fastfood dan aan hogere opleidingen aan universiteiten, aan personal computers, software of nieuwe auto's. Amerikanen geven meer uit aan fastfood dan aan bioscoopbezoek, boeken, kranten, tijdschriften, dvd's, video's, muziek op cd's, vinyl... en dat alles dus tezamen.'

Kortom: Amerika leeft met en op fastfood. Ikzelf heb zelden in zo'n ketenrestaurant gegeten. Jazeker, ik heb weleens een heerlijk vette Big Mac naar binnen geschoven als we met een groep gingen 'snacken' tijdens een snelle lunchbreak bij een televisieproductie, en ik heb bij Subway in de rij gestaan om het 'gezonde' te proeven en te proberen, ik ben verslaafd aan Starbucks (heel, heel soms met een punt cheesecake erbij, ik geef het beschaamd toe), bestel incidenteel een pizza bij onze plaatselijke Domino's en heb eens in Murfreesboro, Tennessee zo ongelofelijk smakelijk zitten eten in een Aziatische fastfoodtent waar je voor 9,99 dollar kon wegproppen wat je wilde, dat ik overwoog om er later in de week terug te gaan.

Schlosser stelt in zijn boek dat de fastfood in Amerika een cultuuromslag heeft veroorzaakt en vraagt zich af hoe dat kon. Was het uit gemakzucht, of uit economische motieven, was het kuddegedrag, of was het de nieuwigheid die beviel? Of was het van alles een beetje? En hoe zit het met de thans geldende kritiek op die cultuur? Wie doet daar iets mee? En in welk tempo? Een groot deel van zijn landgenoten trekt zich er in elk geval niets van aan en verandert nauwelijks zijn eetgewoonten.

De schrijver vergelijkt de reacties op de kritiek op de fastfood-industrie een beetje met de kritiek op de sigarettenindustrie toen die, ruim twee decennia geleden, van zich af begon te meppen toen duidelijk werd dat roken niet goed voor een mens was.

Fastfood is ook niet goed voor een mens, je kunt tot geen enkele andere conclusie komen als je het boek van Schlosser gelezen hebt. Het is ongezonde vette zooi die je, liefst in een ongezellige ruimte, zo snel en zo goedkoop mogelijk naar binnen propt. Meer dan 52 procent van de Amerikaanse bevolking is te zwaar, en met de expansie van al die fastfoodketens naar de rest van de wereld, zal wereldwijd 'overgewicht' in recordtempo toenemen.

En opvallend: net zoals de tabaksindustrie destijds deed, richt de fastfoodindustrie zich nu in haar advertenties en reclames op het armere deel van de bevolking: zwart, latino, illegalen, studenten, werklozen, lower class. Ook op dit terrein doet zich als het ware een klassenstrijd voor: mensen met een behoorlijk inkomen gaan niet bij de grote M eten en tomatenplukkers in Florida bestellen geen tafel bij The Capital Grille in Miami.

Er zijn mensen en instellingen die de rem voor de fastfoodindustrie trachten te vinden, ook binnen die industrie. Gezond eten is nu de veelgehoorde kreet. Biologisch eten is een andere. Echter: de jaarlijkse inkomsten van McDonald's alleen zijn even groot als die van de totale bio-industrie in de USA. Bron: Eric Schlosser.

Ik kwam in 2016 een interessant blad tegen dat QSR Magazine heette. Het was het clubblad voor die duizenden fastfoodketens in de USA. Wij, bezoekers van dat land, kennen de bekendste namen, ook omdat die ons straatbeeld thuis al langzaam gaan beheersen.

Er bestaan werkelijk duizenden ketens en zoals een goed clubblad betaamt, heeft men eens in het jaar een ranglijst opgenomen waarin de top-100 van de ketens vermeld wordt. Ik beperk me tot de top 20 van 2016, waarbij ikzelf op zoek ging naar verhalen en ja, waar ik ook weleens aanlegde voor een kleine hap of een kop koffie. Niet alles is slecht in die ketenzaken, laat dat ook duidelijk zijn.

Papa John's Pizza

Vierde grootste pizzaboer in de USA. Opgericht in 1984. Het hoofdkwartier staat in Jeffersontown, Indiana, een voorstad van Louisville, Kentucky. Self-mademan John Schnatter verkocht zijn Camaro voor 1600 dollar om een pizzazaakje te beginnen. Drieëndertig jaar later werken er 20.700 mensen bij Papa John's in dik 4700 vestigingen. Omzet per jaar ruim anderhalf miljard dollar. Slogan: *Better Ingredients, Better Pizza*. In 2002 was het de eerste pizzaketten waar je online kon bestellen. Enige pizzawinkel in de Olympic Oval van Calgary (en ik heb er gegeten). Specialiteit: dipping the crust. En voor de kenners: lekker dikke bodem.

Footballgrootheid en voormalig quarterback Peyton Manning bezit 22 pizzawinkels in Colorado en maakt veel reclame voor het merk. Het footballstadion van de University of Louisville heet Papa John's Pizza Stadion. Daar staat een sponsoring van 5 miljoen per jaar tegenover.

Eigenaar Schnatter is een bekend Republikein; hij steunde in het verleden al Mitt Romney en in 2016 gaf hij veel geld aan het Donald Trump-kamp.

Schnatter bezit een huis dat 7,58 miljoen dollar waard is. Daarover zegt de eigenaar: 'Als een democraat mijn huis ziet, zegt-ie dat niemand in zo'n huis zou moeten wonen. Als een republikein mijn huis ziet, zegt-ie: "Iedereen moet in zo'n huis kunnen wonen." Dat is het grootste verschil tussen de twee groepen in dit land.' Hij wilde zijn oude Camero graag weer terugkopen en vond na een lange speurtocht de originele wagen: hij betaalde er 250.000 dollar voor.

Jack in the Box

Robert O. Peterson studeerde op UCLA af in de economie. In 1951 begon hij in San Diego, Californië een hamburgerketen om maar iets te kunnen verdienen. Inmiddels zijn er 2200 vestigingen, in 21 staten, maar de meeste Jack in the Box-zaken vind je nog steeds in het Westen van de USA. De jaaromzet is 2,5 miljard dollar.

Jack in the Box was het eerste bedrijf waar men zijn bestelling via een intercomsysteem in een paaltje kon 'inspreken'. De zaak moest het hebben van hamburgers (vrij vet), kipsandwich en curry frites.

De zaken van Peterson werden zo populair in San Diego dat zijn (vierde) vrouw een gooi deed naar het burgemeesterschap van de grote metropool. En ja, ze werd verkozen; van 1985 tot 1992 was ze eerste burger van de stad.

In 1993 vond een kleine ramp binnen de organisatie plaats. In een Jack in the Box-zaak in Tacoma, Washington werd ‘verkeerd’ vlees uitgeserveerd, waarna in vier andere vestigingen hetzelfde gebeurde. Hierdoor werden veel mensen ziek. De beruchte E. coli O157:H7-bacterie werd bij onderzoek gevonden en er moest voor tientallen miljoenen aan vlees teruggenomen worden. Vier kinderen overleden en zeshonderd mensen moesten in het ziekenhuis behandeld worden.

Jack in the Box veranderde ‘overnight’ van keukenstrategie. In plaats van te koken op 60 graden Celsius werd dat voor alle zaken in de USA verhoogd naar 68 graden, maar de negatieve ‘reclame’ was al ingezet en bleek nauwelijks te stoppen. Door heel Amerika werd het stil in zaken van Jack in the Box en het duurde werkelijk maanden om het vertrouwen van de klanten terug te krijgen.

Eigenaar Peterson gaf jaarlijks grote geldbedragen aan een organisatie die erop toezag dat de zeebodem voor de kust van San Diego schoon zou blijven, en toen hij in 1994 overleed, stond in zijn testament de opdracht dat te blijven doen; hij wilde een schone haven voor San Diego.

Arby's

De basis voor Arby's werd gelegd in de stad Boardman, Ohio. Het was 23 juli 1964 en de broers Forrest en Leroy Raffel moesten iets met hun jonge leven. Dan maar hamburgers en sandwiches gaan verkopen, dachten ze.

Vanuit het hoofdkantoor in Sandy Springs bij Atlanta, Georgia werden dertig jaar later bijna 3500 vestigingen aangestuurd. De specialiteit van Arby's waren eerst diverse rosbiëfsandwiches en mozzarellasticks. Van meet af aan kon je bij Arby's van zes uur 's ochtends tot halfelf vers ontbijt bestellen. Het vlaggenschip van Arby's was heel lang de ‘Ultimate BLT’, een tomatensandwich met bacon.

In 1976 al verkocht de familie de hele keten aan Royal Crown

Cola Company voor 'slechts' 18 miljoen dollar, maar daar hadden de broers genoeg aan om 'lekker' verder te leven in Florida. Leroy Raffel bleef evenwel nog drie jaar aan als ceo.

Een merkwaardige wissel kwam in 2006. In de cola-oorlog koos Arby's voor Pepsi en liet daarmee een lang contract met Coca-Cola los. Dat kostte klanten, maar leverde ook weer nieuwe op.

Een andere vondst van de laatste ceo was de introductie van hertenvlees in een broodje, iets waar het grote publiek wel even van schrok. Waar worden die herten dan geschoten? vroeg men zich af, en de natuurbeschermers roerden zich. Maar toen bekend werd dat het Nieuw-Zeelands hertenvlees was, verkocht men in de eerste week alles uit. Het publiek vond de sandwiches heerlijk, er was geen kritiek meer en de mensen stonden in de rij. Het was de bekende dubbele moraal van de Amerikaan: Amerikaanse herten konden niet, maar nu het hertenvlees uit Nieuw-Zeeland geïmporteerd werd... geen probleem.

Merkwaardig.

Filmacteur Ving Rhames werd het uithangbord voor Arby's en 74.000 werknemers, werkend in 48 staten, konden weer met plezier aan het werk gaan, na een serie van sluitingen in vele zaken door heel Amerika.

Arby's durfde het ook aan groot te expanderen naar Canada; het opende daar ruim honderd vestigingen. In Québec verkocht men zelfs de beroemde plaatselijke lekkernij: broodje 'poutine', ofwel een broodje met frites, ondergedompeld in hete kaas met jus.

Dairy Queen

John Fremont 'Grandpa' McCullough en zijn zoon Alex bedachten in 1938 een 'soft serve'-ijsje. In 1940 openden ze hun eerste winkel in Joliet, Illinois, samen met vriend Sherb Noble. De avonturiers verkochten er stevig, net niet hard gevroren ijs in een kartonnen cup. Later kwamen daar andere speciale ijsjes, zoet yoghurtijs en snacks bij.

Dairy Queen, kortweg DQ, werd snel populair in Texas, waar inmiddels honderden vestigingen zijn. Het motto is: *We treat you right.*

Tegenwoordig koop je er een hele lunch, die je dan aftopt met be-

roemde ijsjes die 'Blizzard' of 'Breeze' heten en die iedere jongere in Amerika heeft geconsumeerd. Van de 'Blizzard' zijn er al honderden miljoenen verkocht.

Nadat DQ en het bekende Orange Julius (oranje juice vooral) samen waren gegaan, kwam de beleggingsmaatschappij van de steenrijke Warren Buffett (Berkshire Hathaway) ten tonele. De hele organisatie werd opgekocht en gestroomlijnd. Er werd voor steeds nieuwe, innovatieve producten gezorgd, zoals frozen yoghurt, en zo bleef DQ voor de Amerikaanse jeugd een vaste ankerplaats. Alleen al in de VS zijn er nu 6400 vestigingen, maar ook in 25 andere landen zijn filialen, waarvan de grootste in... Riyad in Saoedi-Arabië.

Ex-topturnster Mary Lou Retton werd uithangbord van de club en de cijfers bleven goed. De omzet in 2015 was 3,2 miljard dollar.

Little Caesars

Na Pizza Hut en Domino's is Little Caesars de derde grootste pizaboer in de USA. De hele keten is een bedenkensel van ex-honkballer (korte stop) Mike Ilitch en zijn vrouw Marian. De arme Macedonische immigranten keken hun ogen uit als nieuwkomers in Amerika. Mevrouw Ilitch noemde haar man altijd al 'little Caesar' en zo is het gekomen. Ze begonnen in 1959 een zaak die nog altijd bestaat in Garden City, Michigan en breidden voortdurend uit. De jaaromzet in 2016 lag op 3,8 miljard dollar.

Het hoofdkwartier staat in Detroit, de thuishaven van de familie Ilitch. Met zijn verdiende dollars kocht Ilitch de ijshockeyploeg Detroit Red Wings en de honkbalploeg Detroit Tigers en werd hij een cultheld in Detroit en de staat Michigan.

Ooit vroeg een groot bedrijf in North Carolina of Little Caesars een flinke bestelling wilde accepteren. Namens de pizzabakker zei iemand: 'Wij kunnen alles aan.' Het bleek een bestelling van 13.386 pizza's in enen te zijn voor de VF Cooperation in Greensboro, waar men een groot congres organiseerde. De pizza's werden op tijd en (bijna) warm afgeleverd.

In 2007 stapte Little Caesars over van Coca-Cola naar Pepsi.

Waar het geheim van het succes ligt? Wellicht in de door heel Amerika bekende reclamekreet: *Pizza! Pizza!*

kenners roemen de smaak van de Hot-N-Ready pizza. Daar rijdt een mens voor om, zegt men. Behalve pizza's serveert men ook hot-dogs, tegenwoordig (gezondere) visproducten en 'chicken strips', ook een lekkernij.

Als goed doel heeft Ilitch een veteranenprogramma georganiseerd. Veteranen uit alle onderdelen van de krijgsmacht kunnen bij alle Little Caesars-zaken in het land met korting eten.

Carl's Jr.

Het idee begon met één hotdogwinkeltje in Los Angeles, maar Carl en zijn vrouw Margaret Karcher (beiden Belgisch-Duitse achtergrond) deden meer. In 1941 leenden ze 311 dollar om aan de slag te kunnen. Carl was er eentje van de oude stempel. Heftig katholiek ging hij iedere morgen eerst naar de mis om daarna de gehele dag keihard te werken. De organisatie was fel gekant tegen het in dienst nemen van homo's, lesbo's of transgenders. Wel kregen veteranen van Amerikaanse oorlogen en hun families als klant voorrang én kortingen.

In 1977 introduceerde Carl's Jr. een constant aangevulde salad bar in alle vestigingen. Ook als eerste liet Carl's Jr. zijn klanten toe met debet cards te betalen. De toevoeging in 2001 van de zogenaamde thickburger (6 dollar) was een vondst, waarna ook de befaamde kalkoenburger op het menu volgde. In december 2014 kwam het bedrijf op de markt met de zogenaamde All Natural Burger, hetgeen inhield dat er geen antibiotica en geen steroïden in hun hamburgers meer te vinden waren.

Carl Karcher sr. werd multi-multimiljonair. Het hoofdkantoor was sinds 1945 gevestigd in Anaheim, Californië, waar de familie toezag op een groeiend imperium. Eind jaren negentig werd de keten Hardee's opgekocht. In 2016 omvatte het bedrijf 3664 franchises en maakte een jaaromzet van 2,2 miljard dollar. Carl's Jr. stond dat jaar op de 54ste plaats van solvabele Amerikaanse bedrijven.

Na het overlijden van Karchner sr. in 2008 werd het bedrijf eerst door zijn broer en later door zijn kinderen overgenomen. De waarde van de organisatie steeg tot 3,6 miljard dollar. De jongste generatie ceo's liet de reclame maken door schaars geklede bekende vrouwen

van de categorie Paris Hilton en Kim Kardashian, maar ook het wereldberoemde model Heidi Klum poseerde in een bijna no-kini voor de advertenties. In 2015 werd Amerika tijdens de Superbowl opgeschrikt door een dubbelzinnig en eigenlijk platvloers reclamefilm-pje waarop fotomodel Charlotte McKinney schijnbaar naakt over een markt loopt. Het filmpje kreeg tientallen miljoenen 'likes'.

Chipotle

Volgens veel twintigers en dertigers is Chipotle Mexican Grill de gezondste keten in de USA. Men werkt met verse ingrediënten en is daar trots op, hoewel er ook opmerkelijke uitglijders zijn geweest.

De zaak werd in 1993 opgericht door Steve Ells in Denver, Colorado, met een lening van 85.000 dollar. In ruim twintig jaar groeide het bedrijf door naar 2250 locaties in de USA, Canada, Engeland, Duitsland en Frankrijk. De totale jaaromzet is ruim 3,9 miljard dollar en Steve Ells is daar wel tevreden over. Overigens ook over zijn eigen salaris, dat ineens 25,1 miljoen dollar per jaar bedroeg, totdat de belastingdienst zich ermee gingen bemoeien.

Chipotle is een van de weinige topketens waar men bier, wijn en margarita's verkoopt; volgens zeggen 'omdat de markt van de jonge mensen verandert'. Men staat zich erop voor dat je in een Chipotle-vestiging geen blikopener, magnetron of vrieskist zult aantreffen. Vers is en blijft de kreet. Ze verkopen naar eigen zeggen *Food with integrity*.

Voor wat het waard is. Ook ligt men nog weleens in de knoop met dieractivisten en met wetenschappers die wijzen op de gevaren voor de volksgezondheid van de Chipotle keukens, waar al die verse maaltijden 'live' klaar gemaakt worden door personeel dat misschien niet altijd de handen wast. De afgelopen jaren waren er nogal wat virus-uitbraken bij diverse Chipotle-zaken, die alle uitgebreid de Amerikaanse pers haalden. De kritiek deed de keten bepaald geen goed. Na een virusuitbraak veroorzaakt door een Chipotle-zaak in Virginia, kelderden de volgende dag de aandelen 10 procent. Op 8 februari 2016 sloten alle zaken van Chipotle in de VS voor enkele uren hun deuren. Overal kwam het personeel samen en werden er harde noten gekraakt over de hygiëne.

Lange tijd was McDonald's grootaandeelhouder van Chipotle. Dat duurde, volgens afspraak, tot 1 oktober 2006. Volgens officiële berichten investeerde McDonald's initieel 360 miljoen dollar in Chipotle en leverde de verkoop van de aandelen 1,5 miljard dollar op.

Sonic Drive Inn

Troy Nuel Smith, geboren in 1922, kwam uit de Tweede Wereldoorlog in Oklahoma terug en had niets om handen; hij ging in een omgebouwd busje op parkeerplaatsen eten verkopen. Het werd een succes en gestaag breidde hij uit. Hij was de enige aandeelhouder van Sonic, zoals hij zijn keten kortweg noemde. Hij kopieerde het drive-in-systeem van 'bestellen via de intercom' van andere ketens, met dien verstande dat het bedienend personeel op rolschaatsen de bestellingen naar de auto kwam brengen, terwijl er populaire muziek uit de speakers galmde. De slogan was *Service with the speed of sound*, want het streven was de bestellingen binnen drie minuten te serveren. Het eten was simpel en leek op thuis: hamburgers, frites, gebakken uienringen en een populaire Midwest-specialiteit: corn dog, een hotdog in maismeel gebakken op een stick.

Sonic groeide uit tot een echte Middenwesten-keten. Het hoofdkantoor stond in Oklahoma City en het bedrijf sponsorde de NASCAR-autoraces, dé sport in die streken. Met de sponsornaam Sonic op zijn auto verongelukte in 2001 Dale Earnhardt, een beroemd NASCAR-racer. Uit piëteit voor de overledene bleef Sonic nog een extra jaar sponsoren.

Van 1987 tot 1993 was zanger Frankie Avelon hét uithangbord voor Sonic; hij zong commercials in en was daardoor geliefd én gehaat.

Twee jaar voor zijn dood in 2009 schonk oprichter Smith een bedrag van 3 miljoen dollar aan de Universiteit van Central Oklahoma; het was de grootste 'single' gift die de Universiteit ooit kreeg.

In 2016 telde de keten 3557 vestigingen met 9200 medewerkers in de restaurants en 420 mensen op kantoor. De missie voor de komende tien jaar luidt: duizend zaken erbij.

Domino's Pizza

Eigenlijk wilde Thomas Stephen Monaghan priester worden, maar hij ging aan de Universiteit van Michigan studeren voor architect. Om zijn studie te bekostigen kocht hij in 1960 samen met zijn broer van 900 dollar geleend geld een kleine pizzawinkel in Ypsilanti, Michigan. Van studeren kwam het niet meer, en na een uitbreiding met drie filialen kocht hij zijn broer uit met een Volkswagen kever. Keihard buffelen en goed nadenken maakten zijn Domino's Pizza tot een succes. Hij liet zeer stevige pizzadozen fabriceren, de eerste dozen waarin de grote pizza's heel bleven. Hij streefde ernaar in elke universiteitsstad in Amerika een vestiging te openen, liefst dicht bij de universiteit zelf, want pizza was het ultieme studentenvoer. Het eten was simpel: twee maten pizza en een beker Coca-Cola. Later kwam er keuze uit elf verschillende toppings, en voegde men de beroemde 'Dominator' toe.

Domino's Pizza heeft in de Amerikaanse samenleving een erg katholieke naam. Tom Monaghan is altijd openlijk tegen homohuwelijken, abortus en transgenders geweest. Hij schonk Honduras een nieuwe kathedraal in Managua, toen de oude bij de grote aardbeving in 1972 geheel verwoest werd, en hij wilde zelfs een grote, katholieke universiteit stichten in Michigan. Door tegenwerking op politiek en religieus vlak week hij zonder dralen uit naar Florida.

Ook aardse zaken konden hem wel bekoren. Hij kocht ooit een Bugatti Royale (net als Elvis Presley) voor 8,1 miljoen dollar, als speeltje voor de zondagmiddag na de mis. Domino's was de trotse sponsor van 'onze' Arie Luyendijk toen die in 1990 de prestigieuze Indianapolis 500 won. Ook honkbal had Monaghans interesse. In een opwelling kocht hij de Detroit Tigers en won na een jaar al de World Series.

En toen zag Thomas Stephen Monaghan in 1998 het licht: na 38 jaar verkocht hij voor 1 miljard dollar zijn aandelen in het imperium van veertienduizend winkels wereldwijd. Hij, van Ierse afstamming en een devoot katholiek, nam afstand van al zijn dure aardse speeltjes, verliet zijn monumentale werkkamer in het hoofdkwartier, betrok een klein kamertje zonder enige luxe en verkocht de Tigers aan concurrent Mike Ilitch van Little Caesars Pizza. Hij ging zich wijden

aan goede katholieke doelen. In 2011 keerde hij overigens weer terug in het fastfood, door de Gyrene Burger Company op te richten.

Nog een primeur tot slot: Domino's Nieuw-Zeeland bezorgde eind 2016 als allereerste ter wereld een pizzadoos vastgemaakt aan een drone bij een klant. Zoals zo vaak: de zegen komt van boven.

KFC

KFC staat voor Kentucky Fried Chicken en ik ken mensen die daar zeker driemaal per week eten. KFC draagt de beeltenis van Harland Sanders, de oprichter. Op 20 maart 1930 begon deze vriendelijk ogende man in North Corbin, North Carolina een Sanders Court and Café. Dat was tijdens de grote Depression, toen mensen nauwelijks geld hadden om buitenshuis te eten. Sanders kende een paar lekkere kiprecepten en mensen kwamen graag wat kippenpootjes bij hem eten.

Pas in de jaren vijftig richtte Sanders Kentucky Fried Chicken op. De eerste franchise werd op 24 september 1952 geopend in Salt Lake City, Utah. KFC was geen hamburgerrestaurant, het draaide er om kip. Gebakken kip met een velletjessmaakje eraan. *Fingerlickin' good*, zoals de slogan luidde. De smaak kwam van een mix van elf kruiden en een paar onbekende specerijen. De laatste tien jaar zijn er pas andere gerechten aan de menukaart toegevoegd: de chicken filet burger, tamelijk dunne patatjes, frisse koolsla. Voor dranken komt, gezien de langjarige contracten, alleen Pepsi-Cola in aanmerking.

Sanders verkocht zijn handel al snel, in 1964; hij vond geld wel leuk maar moest er te hard voor werken. Kopers waren een groep investeerders, van wie de bekendste John Y. Brown was, een playboyachtige reus, sportfreak en ooit gouverneur van Kentucky. Deze man, die op college al de *Encyclopaedia Britannica* aan zijn medestudenten verkocht, maakte van KFC een succesformule. Vanaf 1964 werkte hij keihard aan het merk en verkocht het hele zwikkie zeven jaar later met enorme winsten. In de jaren zeventig kocht hij drie basketbalploegen; de Kentucky Colonels uit de oude ABA en de NBA-teams Buffalo Braves en Boston Celtics, die hij iets later weer met vrienden ruilde. *Just for fun*.

Nog eenmaal werd hij eigenaar van een foodketen, alweer gespe-

cialiseerd in kip, dat hij in 1991 oprichtte samen met countryzanger Kenny Rogers: Kenny Rogers Roasters. Het werd een klein succesje, met toch meteen alweer duizend vestigingen in vele dorpjes en stadjes. America still loved fastfood.

KFC werd verkocht in 118 landen en had alleen in China al meer dan vierduizend vestigingen. Nog altijd met het hoofd van de vriendelijke Harland Sanders in het logo. Na telling in 2014 bleek KFC bijna 20.000 vestigingen wereldwijd van kippenboutjes te voorzien. De omzet in 2016 bedroeg ruim 23 miljard dollar.

Na 2015 kreeg KFC flinke oorlog met Chick-fil-A. KFC was lange tijd dé kipketen voor de zwarte Amerikaan geweest, maar leek zeker die groep klanten langzaam te verliezen aan de concurrent.

Panera Bread

Ze noemen het *fast casual*. Salades, pasta, soepjes en lekkere broodjes. Dat is een aanbeveling in een wereld die gedomineerd wordt door vet vlees. Panera is Latijn voor 'broodmand'. Er zijn nu dik tweeduizend vestigingen van deze tamelijk jonge club broodliefhebbers, waarvan meer dan honderd in St. Louis. Er werken 47.000 mensen, en die zeggen allemaal dat het gezondste brood in Amerika bij hen vandaan komt, zonder kunstmatige smaakstoffen, alles puur natuur. Er wordt ook een gezonde winst gemaakt, roepen de bazen in koor.

Het hoofdkwartier staat in Sunset Hills, Missouri. Opgericht in 1987 door een drietal heren: Ken Rosenthal, Ronald Shaich en Louis Kane. Shaich vertegenwoordigde de broodketen Au Bon Pain, die hij later deed samengaan met de zaken van Rosenthal. Alle drie de mannen zijn nu in bonis.

In 2005 kwam de doorbraak van de onderneming; de winst groeide in één boekjaar met 50 procent, blijkbaar had het Amerikaanse publiek de weg naar het broodrestaurant gevonden. In 2008 ging Panera 'internationaal' door een vestiging te openen in Toronto, Canada. In 2012 kreeg men de titel 'Best Healthy Option' van de vakpers. In 2015 liep de totale omzet op tot meer dan 2,5 miljard en werd de gehele organisatie aan een groot Luxemburgs investeringsconsortium verkocht. Men fluisterde voor ongeveer 7 miljard.

De keten verleidt met gratis Wifi in alle zaken en heeft Panera 2.0 geïntroduceerd, waar men op klaarliggende iPads zijn bestelling kan plaatsen en tevens direct kan betalen zonder dat er personeel aan te pas komt. De zomerspecialiteit heet Strawberry Poppy Seed Chicken Salad en 's winters is de fameuze Roasted Turkey Cranberry Flatbread een 'must'.

Naast hamburgers en pizza's kwam 'brood' dus ineens op het fastfoodpodium, met nieuwe termen als scones, bagels, croissants, cookies, muffins en brownies.

Van de steenrijk geworden eigenaars zijn geen gekke of bijzondere uitspattingen bekend.

Pizza Hut

Ze noemden het in eerste instantie een typisch Italiaans-Amerikaanse keuken, de heren Dan en Frank Carney, toen ze in 1958 een pizza-en pastatent openden in Wichita, Kansas. Het liep als een trein. Ze kochten het met een lening van 600 dollar bij hun moeder, groeiden als een tierelier, noemden het Pizza Hut, en verkochten de hele keten met vierduizend filialen in 1977 voor 300 miljoen aan Pepsi-Cola. Nu is Yum! Brands de eigenaar van vijftienduizend zaken wereldwijd met een jaarmzet van 5,5 miljard dollar. Maar let op, de zaken dreigen langzaam wat in de financiële versukkeling te raken.

Frank bleef na de verkoop nog een paar jaar aan als ceo, maar stapte toen over naar Papa John's en is daar nu eigenaar van 131 vestigingen. Hij verscheen in een landelijke commercial waarin hij een vergadering van Pizza Hut binnenloopt en zegt: 'Sorry guys, I found a better pizza.' Broer Dan ging in de goede doelen en speelt behoorlijk paardenpolo.

De eerste Pizza Hut-vestiging in Wichita bestaat nog altijd, op de campus van Wichita State University. De vestiging in Aggieville, Kansas ging als eerste pizza's thuisbezorgen, een primeur. Pizza Hut introduceerde ook het concept van 'all you can eat' en scoorde daarmee in studentensteden. De 'Red Roofs' van Pizza Hut zijn overal ter wereld herkenbaar.

In 1995 had Pizza Hut wat bekende mensen nodig voor een tv-commercial. Donald Trump en zijn ex-echtgenote Ivana wilden wel

wat bijverdienen. Je ziet de twee, die toen net een paar jaar gescheiden waren, pizza eten. Ivana vraagt: ‘Mag ik het laatste stukje hebben?’ en Donald antwoordt: ‘Nee liefste, je weet dat je maar recht hebt op de helft.’

Ook Ringo Star trad op voor Pizza Hut, samen met de Monkees, en de befaamde opiniemaker Rush Limbaugh verdiende ook nog wat bij door de Pizza aan te bevelen met de woorden: ‘Nobody is more right than me.’ Zelfs de Russische oud-president Michael Gorbatsjov leende zijn bekendheid uit voor een wervend filmpje.

In 2008 probeerde de organisatie zelfs een heuse 1 april-grap. Er werden e-mails naar vaste klanten gestuurd met de tekst: ‘Onze pasta’s zijn zo goed dat we van naam gaan veranderen, vanaf vandaag heten we Pasta Hut.’ Sommige mensen geloofden dat.

Pizza Hut sponsorde de Britse voetbalploeg Fulham F.C., en in Amerika Wally Dallenbach jr. in de NASCAR Cup Series, en werd in 2015 de vaste sponsor van de Dallas Mavericks, de Dallas Stars en het American Airlines Center.

Chick-fil-A

De basis werd gelegd in 1946 met de aanschaf van één restaurant, maar de keten werd pas begonnen in 1967 in de Greenbriar Mall in Atlanta. De oprichter was een streng in de leer zijnde Baptist die zelf les gaf op de zondagschool. Zijn naam: Samuel Truett Cathy. Hij werd 93 jaar oud en overleed in 2014.

Het sprak voor hem vanzelf dat er niet gewerkt werd op zondagen. Hij moedigde zijn personeelsleden aan zondags ter kerke te gaan; daar werd men een beter mens van. Overigens is hij de enige grote ketenbaas die met Thanksgiving en Kerst de deuren van al zijn restaurants dichthoudt. Hij vond dat zijn personeel de feestdagen met de familie moest kunnen vieren.

Cathy, een typische Southerner, was stinkend rijk toen hij in 2013 aftrad als ceo van zijn keten en het stokje overdroeg aan zijn zoon. Zijn privévermogen lag ruim boven de miljard dollar, terwijl hij toch met duizend dollar aan geleend geld was begonnen. De omzet van al zijn vestigingen bij elkaar bedroeg ruim vijf miljard in 2015. Chick-fil-A was daarmee op weg de grootste kippenboer in de fastfood-

wereld te worden. De chickensandwich is vanaf het eerste uur een klassieker.

Het businessmodel van Chick-fil-A is ietwat anders dan bij vele andere ketens. Franchisehouders kopen zich in voor 10.000 dollar en worden dan 'operator'. Chick-fil-A blijft echter de baas en de hoofdverantwoordelijke. De zaak is zes dagen per week geopend en de gemiddelde omzet per filiaal ligt rond de 4,8 miljoen dollar per jaar, beduidend hoger dan bij de concurrentie. Chick-fil-A geldt als de snelst groeiende fastfoodketen in Amerika. De slogan is *Eat Mor Chikin*.

De zaak sponsort de Chick-fil-A Peach Bowl (een historische college-footballwedstrijd), een groot basketbaltoernooi in South Carolina en geeft al jaren geld aan een organisatie die een motorwedstrijd voor het goede doel organiseert. Chick-fil-A heeft een grote zaak in het honkbalstadion van Atlanta. Bij doordeweekse thuiswedstrijden is men open en draait men een grote omzet. Bij thuiswedstrijden op zondag blijven de luiken voor de kip-sandwich gesloten.

Chick-fil-A steunt ook allerlei organisaties die zich inzetten tegen het homohuwelijk. Verder steunt men Fellowship for Christian Athletes en Exodus International, een organisatie die twijfelende homo's ondersteunt 'weer op het rechte pad te komen'.

Volgens objectieve onderzoeken heeft de firma vooral in het Zuiden van de VS veel medestanders in haar anti-homo-houding.

Dunkin Donuts

Opgericht in Quincy, Massachusetts in 1950, door William Rosenberg. Hij was een Joodse immigrantenzoon zonder centen en hij moest toch iets. Hij leende 2500 dollar en begon zijn zaak, die officieel een 'Food and beverage coffeehouse' werd genoemd. Inmiddels zijn er meer dan 12.000 vestigingen in 36 landen, en is de omzet meer dan 7 miljard dollar wereldwijd.

Het publiek noemt de keten DD. Alle variëteiten in donuts worden verkocht, hoewel die donutverkoop slechts 8 procent van de omzet uitmaakt. 65 Procent is dranken (hot chocolate vooral) en 27 procent is andere etenswaar.

Slogan: *America runs on dunkin'*. Acteur John Goodman maakte commercials voor de zaak.

DD was even in Nederland (1997-2000), maar is sinds 2017 terug in Amsterdam en komt in Utrecht. De volgende landen waar zaken geopend zullen worden zijn Oekraïne en Taiwan.

Eigenaar Rosenberg (opgevolgd door zijn zoon) ging in paarden en werd wereldberoemd als sponsor en eigenaar van Wilrose Farm, een stoeterij met tweehonderd waardevolle paarden in New Hampshire. Hij stierf in 2002 in Mashpee, Cape Cod op 86-jarige leeftijd. Ja, hij was ongelofelijk steenrijk, zei men.

Toen Starbucks op 26 februari 2008 gedurende drie uur in alle zaken in de VS haar deuren sloot voor algemeen personeelsberaad, bood Dunkin Donuts op die dag alle dranken aan voor 99 cent. Een nog grotere stunt was het, toen DD in 2013 openbleef nadat heel Boston geadviseerd werd binnen te blijven en de deuren op slot te doen omdat er een 'manhunt' plaatsvond op de moordenaar(s) van de Marathon-bombing. DD bood alle politiemensen en militairen in Boston gratis koffie en Donuts aan, zolang de actie duurde.

Taco Bell

Zoals men zegt: Tex-Mex food. Taco's, burrito's, quesadilla's, nacho's. Eerste filiaal opgericht door Glen Bell in San Bernadino, Californië in 1962. Bell was drieëntwintig jaar oud en zag om zich heen veel Mexicanen hun eigen eten blijven eten. Dat bracht hem op een idee. Hij verkocht zijn eerste taco voor 19 cent per stuk. Taco's, steviger gemaakt dan bij de concurrentie, bleven altijd het topproduct van Taco Bell. Mountain Dew werd hun favoriete drankje.

Vanuit het hoofdkwartier in Irvine, Californië worden de inmiddels ruim 7000 vestigingen in de hele wereld aangestuurd. 80 procent van die winkels worden gerund door zelfstandige ondernemers. De eerste zaak in Nederland stond in Eindhoven.

Bell ('Ik glimlach altijd') verkocht zijn bedrijf in 1978 aan Pepsi-Cola voor 125 miljoen. De huidige eigenaar is Yum! Brands. Taco Bell verving in 2009 McDonald's als vaste sponsor van de NBA. In de Taco Bell-vestigingen in Las Vegas kun je ook trouwen.

In september 2000 moest er hals over kop voor 50 miljoen dollar aan genetisch gemanipuleerde cornwraps uit de schappen worden teruggehaald, hetgeen breed de pers haalde. Op het gebied van stun-

ten durfde Taco Bells veel aan. ‘*Steal a base, steal a Taco*’ werd heel bekend. Als er bij de World Series (honkbal) van 2007, 2008 en 2012 een honk gestolen werd door een van de spelers, dan mocht heel Amerika de volgende dag een gratis A.M. Crunchwrap komen eten. Wat miljoenen Amerikanen inderdaad deden. Ook als de Portland Trailblazers en Cleveland Cavaliers (beide NBA) bij hun thuiswedstrijden qua score boven de 100 punten komen, is het gratis taco’s eten voor iedereen die met een geldig toegangsbewijs kan tonen dat ie erbij was.

Wendy’s

’s Werelds derde hamburgertent achter Burger King en McDonald’s. Het hoofdkwartier staat in Dublin, Ohio. Wendy’s werd beroemd om de vierkante hamburgers en was eigenzinnig vanaf het begin. Sponsor van veel high school-sportevenementen. De grootste doelgroep zijn dan ook hongerige kids en teenagers. De Ciabatta Bacon Cheese Burger was een knaller maar werd vier jaar later weer van het menu afgehaald en voor de rest geloofde de oprichter in oude waarden en veranderde hij weinig, op het inrichten van een saladbar na, wat een groot succes werd.

Die oprichter was ceo Dave Thomas. Hij trad zelf op in meer dan 800 commercials die het bedrijf maakte voor de Amerikaanse tv. De reclamewereld vond die optredens helemaal niets, maar Thomas’ naam- en uiterlijk kregen een bekendheid van 90 procent in de USA. Men fluisterde dat hij expres een stuntelige man speelde.

Thomas was weeskind en high school drop-out. Op 61-jarige leeftijd haalde hij alsnog zijn high schoolexamen en stichtte een school voor iedereen die ooit ook die kans gemist had. Hij leidde zijn imperium met veel enthousiasme en levenslust. Hamburgers en frosty’s vormden voor hem de kern van het dagelijks menu. Daarop kon een mens leven.

Wendy’s breidde zich ook internationaal snel uit en bezat in 2016 liefst 6337 vestigingen over de hele wereld. Van dat aantal waren er 330 die in direct familiebezit (vier dochters).

Where is the beef werd hun slogan. En waarom die vierkante hamburgers? Omdat de liefdevolle oma van Dave Thomas hem altijd

had voorgehouden ‘nooit ergens de kantjes vanaf te lopen’, hetgeen in het Amerikaans luidde: ‘Never ever cut corners.’ Thomas kreeg overigens postuum van president Bush de Presidential Medal of Freedom, de hoogste Amerikaanse onderscheiding voor een burger.

In Nederland bestaat geen vestiging van Wendy’s. Omdat een Zeeuwse snackbarhouder de naam Wendy’s ooit claimde en later toegewezen kreeg voor zijn restaurantje, mag niemand anders de naam Wendy’s in de Benelux gebruiken. Rechtbanken in Middelburg en Den Haag hebben zich daar al meerdere malen over uitgesproken. In Dublin, Ohio is men daar niet bepaald blij mee.

Burger King

In 1954 opende David R. Edgerton, student aan de Cornell University, in Miami een franchise van de Insta-Burger King. Een paar maanden later ontmoette hij James McLamore, eveneens student aan Cornell, en al snel kochten ze samen het kwakkelende Insta-Burger King op en herdoopten het tot de Burger King Corporation. Acht jaar bleven ze de baas en vestigden ze 250 zaken in de USA. In 1967 dachten ze slim te zijn en verkochten de hele handel aan Pillsbury Company. Deze firma ging in 1989 over in het Britse Grand Metropolitan, een heel leger aan ceo’s passeerde in die jaren en... de mensen bleven de hamburgers eten. In 2002 werd het bedrijf weer doorverkocht aan TPG Capital (voor 1,5 miljard dollar) en de mensen bleven de hamburgers eten. 3G Capital nam de hele bups weer over van TPG (voor 3,26 miljard dollar) en de mensen bleven de hamburgers eten. In 2014 werd er gefuseerd met het Canadese Tim Horton (koffie en matige hamburgers) en vervolgens rook Warren Buffett (daar is ie weer) geld en stapte in de financiële badkuip. Dan weet je dat er structuur aan zit te komen.

Het hoofdkwartier van Burger King staat in Miami Dade-Country, Florida bijna op de landingsbanen van Miami Airport. Daar overziet men de acties van de ruim 15.000 vestigingen van over de hele wereld.

Het bekendste product van de firma is de alom heilig verklaarde ‘Whopper’ en dat zal nog wel even zo blijven. De omzet in 2013 was 6,6 miljard dollar. Het bedrijf telt 35.000 werknemers en heet in

Australië 'Hungry Jack'. Burger King staat erom bekend veel geld te schenken aan jeugdankerfondsen, en het Burger King-fonds heeft al duizenden kinderen uit arme gezinnen kunnen laten studeren.

Ooit trok Burger King een topbaas van concurrent McDonald's aan: Donald N. Smith. Deze man verbeterde een hoop dingen, bracht heel veel nieuwe ideeën en menukaarten aan, maar toen de cijfers gingen teruglopen, stapte hij zonder gêne over naar Pepsi-Cola, waar hij na drie jaar ook weer weggekocht werd, voor een bonus van 1,5 miljoen dollar cash. Dat kunstje herhaalde hij nog een paar keer. In totaal heeft hij voor acht verschillende fastfoodketens gewerkt. Zijn laatste werkgever betaalde hem 26 miljoen in aandelen uit. Hij is nu 87 en slecht ter been. Critici zeggen dat hij scheefloopt door zijn gevulde zakken. Anderen zeggen dat hij briljant was. Maar in feite deed hij niets anders dan fastfood aan de man brengen.

Subway

Submarine sandwiches en salades, de kleuren groen, wit en geel, vriendelijk personeel, niet moeilijk doen, altijd stug volhouden dat alles heeeeeeel gezond is, dan word je de snelst groeiende fastfoodketen ter wereld. Het hoofdkantoor staat in Milford, Connecticut, het Europese hoofdkantoor bevindt zich in Amsterdam.

De oprichter heette Fred DeLuca. Zijn voorouders kwamen uit Italië, hij woonde in Amsterdam en New York en bezocht de Universiteit van Bridgeport. Met duizend dollar geleend geld (zogenaamd om zich in te schrijven voor medical class) begon hij in 1965 broodjes te verkopen. Zijn 'Pete's Subway' werd in 1968 al Subway en vanaf dat moment liep alles op rolletjes... hij verkocht gezonde zaken en dat wilde nadenkend Amerika graag. De dienstverlening in alle zaken staat bovendien op hoog niveau. DeLuca vloog heel vaak economy class, stapte overal ter wereld volkomen anoniem een Subway-zaak binnen en proefde daar de submarine. Na betaling liep hij vriendelijk lachend de deur weer uit. Dat deed hij over vijf continenten en dat heeft nog weleens iemand de kop gekost.

Toen hij in 2015 overleed aan leukemie had hij 3,5 miljard dollar op zijn bankrekening staan. Hij was bepaald geen *big spender* geweest.

Subway kent nu 45.000 vestigingen in meer dan honderd landen. Het grootste pluspunt? De klant kan zelf zijn sandwich samenstellen. *Bigger, Meatier and Tastier* is het motto. DeLuca's zuster Suzanne heeft de rol van ceo overgenomen. All in the Family 2.0.

Starbucks

Een lekkere, halfsjieke koffie-hang out die je overal ter wereld tegenkomt. Op 31 maart 1971 werd de zaak in Seattle opgericht door Jerry Baldwin, Zev Siegl en Gordon Bowker. In 1988 verkochten ze de boel door aan Howard Schultz, die er pas echt een groot succes van maakte. Schultz was voormalig eigenaar van de Seattle Super-sonics in de NBA. Ooit was hij zo arm als een kerkrat; hij woonde met zijn Joodse familie in een 'housing project' in New York. Nu is hij executive chairman van Starbucks en de nr. 558 op de lijst van rijkste mensen ter wereld. Hij steunt op ruime wijze de organisaties Onward Veterans en Onward Youth. Hij is een warm pleitbezorger voor het homohuwelijk en hij steunde gedurende enige jaren Hillary Clinton.

Begin 2017 waren er een kleine 24.000 Starbucks-vestigingen over de hele wereld.

Bij Starbucks staat de koffie (in vele smaken en maten bekers en cups) centraal, maar je kunt er ook van alles eten. Nooit aan de cheese-cake beginnen... verslavend. Maar je kunt er goed ontbijten, er is vers fruit, lekkere croissants, yoghurt, wraps en de hippe types achter de counter geven je een welkom gevoel. In Amerika zitten alle Starbucks-tenten vanwege de gratis Wifi de hele dag vol met studenten achter laptops. Ook aanwezig: een krantenstandaard met over heel Amerika de *New York Times*.

Beroemd zijn de mokken met afbeeldingen van zaken over de hele wereld. Ja, ik spaar ze, maar heb nu eerst nieuwe kasten nodig... Let ook op de Starbucks-muziek; altijd leuke, interessante, sfeervolle compilaties. Naast de kassa.

In 2008 vonden de olympische redactievergaderingen van NOS *Studio Sportzomer* in Beijing iedere ochtend plaats in een plaatse-lijke, net geopende Starbucks. Fabelachtig... de vriendelijkheid van die mensen. Om nooit te vergeten.

McDonald's

De Big M. Een van de bekendste merken ter wereld. Iedereen is er weleens binnengestapt en heeft een Big Mac gegeten. Velen, zeer velen vonden de smaak prima en bleven terugkomen.

De broers Richard en Maurice McDonald uit San Bernadino, Californië, openden in 1940 hun eerste McDonald's; in 1948 bedachten ze een lopende-bandsysteem voor de productie van hamburgers en begonnen toen ook te denken aan een keten. In 1955 kocht zakenman Ray Kroc, van Tsjechische afstamming, de broers uit en had hij het alleenrecht op de McDonald's. Hij bleek een geslepen genie te zijn. In een golvende regelmaat vestigde hij zich eerst overal in de USA en daarna in steeds meer buitenland. Zijn devies was bekend: wees vriendelijk voor klanten, lever goedkoop en lekker eten af en de mensen zullen in volle pelotons terugkomen. Hetgeen geschiedde.

Kroc preekte eenheid: een hamburger in Oslo moest net zo smaken als die in Valencia, Bloemfontein, Phoenix, Rio, Leeuwarden of Brisbane. De wikkels om de hompjes vlees moesten identiek zijn. De bekers met laffe koffie ook, de aankleding van de mensen in de keuken, alles. McDonald's werd groot in het high-schoolbasketbal en sponsorde van alles: markten, voorstellingen, toernooien, concoursen, marathons, zangwedstrijden... McDonald's was voor en door het volk. Van 1974 tot 1984 was Kroc trouwens nog even eigenaar van de honkbalploeg San Diego Padres.

Ik kon het bijna niet geloven toen ik las hoeveel werknemers McDonald's op de payroll had staan: 375.000! En nog meer duizelingwekkende cijfers: per dag bedient men 70 miljoen klanten. Er zijn bijna 40.000 vestigingen met een M op het dak. Als je ook alle toeleveringsbedrijven van McDonald's erbij optelt, kom je op 1,5 miljoen mensen die er wereldwijd emplooi door hebben. Dat is tamelijk veel voor een zaak die begon met hamburgers bakken en opdienen voor mensen in San Bernadino die geen zin hadden om thuis te koken.

Tegenwoordig let men streng op de uniformen, op de winkels en helemaal op de keukens. En nee, er staan geen speelautomaten en je kunt er geen sigaretten kopen... prima allemaal. Bij McDonald's weten ze al geruime tijd dat het moeilijker is de nummer een te blijven

dan het te worden. De grote M doet geweldig haar best, maar sloot b.v. in 2015 meer zaken dan het opende. De opvolgers van 'stichter' Ray Kroc zoeken de oplossing ook in gezond eten. Weldenkende mensen willen tegenwoordig geen vette hap meer. Kreten als 'obesitas' en 'vetzucht' zijn niet alleen een probleem voor McDonald's, maar voor alle ketenrestaurants. McDonald's probeert een strakke inhaalslag te maken; vis, salades, smoothies, fruit... de wil is er om gezond eten te serveren, nu nog het geloof bij de klanten.

Er bestaat een Hamburger University in Oak Brook, Illinois. Om het vak te leren. En werknemers wordt aangeraden te zingen, naar de kerk te gaan, de bloeddruk naar beneden te brengen en gelukkig te zijn.

In 2018 wordt een nieuw hoofdkantoor geopend in Chicago, Illinois.

Fastfood, ik heb het bijna altijd links kunnen laten liggen. Ik dronk alleen de koffie van Starbucks, graag zelfs, en bestelde weleens een pizza op de hotelkamer. De eerlijkheid gebiedt me te zeggen dat ik meestal met de helft toegekund had.

Ik herinner me een autorit met collega Jack van Gelder samen. Ineens stopte hij, op de parkeerplaats van een Big M. Hij stapte uit, riep dat hij snel terug zou zijn en dat was ook zo. Hij droeg twee beertjes en gaf mij er een. 'Hier, eten,' zei hij. Ik nam voorzichtig een hapje en proefde een ongelofelijk lekker ijsje. Hemelse goedheid. 'Lekker hè,' zei Jack met een grote grijns en stuurde de weg weer op. 'En het is nog koosjer ook.'

Fastfood bestaat nu zo'n zestig, zeventig jaar. In die periode zijn er veel fastfoodketens ontstaan, zijn de eigenaren soms exorbitant rijk geworden, is een heel groot deel van de Amerikaanse jeugd gewend geraakt aan het eten van fastfood, en is er een waanzinnig overgewichtsprobleem ontstaan met navenante gevaren voor de volksgezondheid. En toch blijven de Amerikanen in de rij staan en schuiven ze hun overdosis calorieën naar binnen. De fastfoodindustrie probeert natuurlijk wel aan te passen en bij te sturen, maar dat lukt niet echt. Gewenning, jarenlange gewenning is de reden dat ze steeds weer terugkomen naar de winkels van hun keuze.

En vergeet vooral ook niet het economische aspect in dit verhaal. Tussen een volle maaltijd (hamburger, frieten, koolsla, toetje, cola) voor nog geen tientje en een goed stuk vis in een ‘wait-till-be-seated-restaurant’ zit al een financiële kloof. Misschien wel de helft van de Amerikaanse bevolking kan zich die hoge prijzen niet of nauwelijks permitteren. En het is niet alleen meer de gemiddelde Amerikaan die verslingerd is aan het fastfood; in rap tempo veroveren de Amerikaanse ketens de hele wereld. Met dezelfde consequenties: gewenning, obesitas, op het laatst geweldige persoonlijke problemen...

De goed opgeleide, kritische Eric Schlosser heeft met zijn boek uit 2001 een bom laten vallen op de Amerikaanse voedselindustrie, maar na later bleek, ook boven op de Amerikaanse bevolking. Hij heeft hun een spiegel voorgehouden die, toen men erin keek, meteen barstte.

De *New York Times* schreef o.a. in de boekbespreking: ‘Het is een triest makende vertelling geworden hoe hamburgers, frites en zoete frisdranken tot Amerikaanse symbolen werden.’ De *Baltimore Sun* schreef: ‘Dit is een boek dat gaat over de maag van Amerika. Het is een pijnlijke beschrijving van een revolutie die zich heeft voorgedaan in onze economie en in onze eetcultuur. Die revolutie was voor eenieder zichtbaar, maar werd zelden onderzocht, getest of zelfs begrepen. Als het waar is dat je bent wat je eet, is dit voor tientallen miljoenen Amerikanen een vreselijk anatomisch portret.’

En Schlosser zelf, die later nog een tweede boek over voeding schreef, *Chew on this: Everything you don't want to know about fast food*, zei in een kranteninterview: ‘Niet fastfood is de bron van het kwaad, maar de enorme kortzichtige mentaliteit van die gehele industrie en de hebzuchtige mentaliteit bij velen die veel onnodige consequenties opleverde.’

Ik durf de woordspeling nauwelijks te maken, maar het was een boek om je vingers bij af te likken. Ik heb het met stijgende verbazing gelezen.

New York

Pinstripes. Velen haten de New York Yankees, maar hun logo wordt door miljoenen gedragen. Oppericht in 1913, werd het de misschien wel beroemdste sportclub ter wereld. Vader en zoon gingen er twee keer samen kijken, met twintig jaar ertussen.

Ik kan niet zeggen dat ik ze haat, noch dat ik een groot fan van ze ben trouwens. In het niemandsland daartussen moet ik een definitie zien te vinden voor mijn gevoelens ten opzichte van de bekendste sportclub ter wereld: de New York Yankees. De honkbalploeg is 27-voudig winnaar van de World Series.

De Yankees hebben in hun bestaan heel veel gewonnen en dat is voor de gemiddelde honkbalvolger zeker ook een reden de pest aan ze te hebben. Te veel winnen maakt op den duur onbemind; dat is gek genoeg meestal zo in de sport. Goed zijn of uitblinken wordt als positief gezien, maar te lang, te dominant en te opzichtig goed zijn en uitblinken, keert zich uiteindelijk tegen je. Dan sluipt er langzaam haat binnen. Maar dat punt heb ik nog niet bereikt.

Bij de Yankees is dat bij veel honkbalfans wel het geval, zelfs bij New Yorkers; ze zijn ongegeneerd naar de New York Mets overgestapt, een veel jongere club, met een stadion dat ligt tussen vliegveld La Guardia en tennispark Flushing Meadows. De Yankees verhouden zich tot de Mets als Feyenoord tot Sparta. Overigens hebben de Yankees in de jaren zeventig, toen hun eigen stadion verbouwd werd, twee seizoenen in het Mets Stadion gespeeld. Dat kon weer wel.

Laat ik u eerst, als verklaring van goed gedrag, vertellen dat ik honkbal de leukste sport ter wereld vind om naar te kijken. Ja, nog voor basketbal, tennis, American football, ijshockey, roeien, schaatsen, voetbal of wat dan ook. Honkbal is (onbewijsbaar overigens) de moeilijkste sport om volmaakt te spelen, het is zeker een ingewikkelde sport om van enige afstand te volgen en al helemaal als je de spelregels niet goed kent, het vraagt een heleboel kwaliteiten als

gogme, atletisch vermogen en spelintellect. Honkbal is een tactisch en berekenend spel, net als bijvoorbeeld schaken.

Je kunt honkbal cijfermatig bekijken, maar ook als je je niets aantrekt van slaggemiddelden en andere statistieken is het voor het publiek meestal een waar (en vaak langdurig) genoegen om naar te kijken. Lastig is dat je nooit weet hoe lang een wedstrijd zal duren. Een pitchersduel met een extreem lage score is voor de leek tamelijk vervelend en saai, terwijl de kenner ervan zal smullen. Honkbal is eigenlijk een groot vat vol tegenstrijdigheden. Je moet heel goed kunnen nadenken en heel hard kunnen slaan, of je moet sterk zijn en snel, maar een dodelijke precisie en zeker ook beheersing zijn altijd vereist. Er zijn wedstrijden waarin je als veldspeler verdedigend helemaal niets hoeft te doen en geen bal aanraakt, totdat er in de laatste inning ineens een heel hoge bal over je heen zeilt. Die bal moet je dan wel vangen. En de volgende avond moet je misschien wel dertienmaal aan de bak. Honkbal is een merkwaardige sport omdat de verdediging bepaalt wanneer je weer mag gaan aanvallen en waar je nooit kunt scoren als je in de verdediging staat. Snapt u het nog?

Honkbal spelen ze in de USA vanaf het midden van de negentiende eeuw; eerst alleen aan de oostkust, veelal in de buurt van New York. Eerst met uitsluitend blanke mannen, later kwamen er ook competities voor zwarte mannen. Die scheiding bleef gehandhaafd tot 1947.

De club, opgericht in 1901 in Baltimore, Maryland als de Baltimore Orioles, was in 1903 voor een bescheiden 18.000 dollars gekocht door twee politici, Frank J. Farrell en William Stephen Devery, die de club naar Manhattan verhuisden en herdoopten tot New York Highlanders. Of de twee de honkbalsport kenden en of zij het geld alleen als investering zagen, is onbekend. In 1915 verkochten ze de club, die sinds 1913 New York Yankees heette, aan twee militairen: Jake Ruppert Jr. en Thillinghast L'Hommedieu Huston, voor maar liefst 460.000 dollar. De kranten in die tijd spraken er schande van. Dat waren woekerwinsten.

Na 1915 werd de honkbalorganisatie nog zesmaal verkocht aan weer andere geïnteresseerden. In 1973 was dat ene Georg Stein-

brenner, een scheepsbouwer uit Cleveland, schijnbaar een bullebak van een man. En dat heeft de honkbalwereld en ook New York geweten. Later meer over dit karakter. Of dienen we hier te spreken van een fenomeen?

In het boek *How the Yankees explain New York* van Chris Donnelly staat een fraai verhaal uit 2001. De in New York bepaald niet populaire George W. Bush heeft het zwaar. Hij heeft 9/11 net achter zich liggen, is uitgefloten in the Big Apple maar toch ook weleens toegekapt, en hij besluit bij de eerste thuiswedstrijd van de Yankees tegen de Arizona Diamondbacks weer naar New York te reizen om, ten overstaan van het meest kritische sportpubliek dat Onze Lieve Heer ooit gemaakt heeft, de eerste 'pitch' van de wedstrijd te verzorgen. Hij kent zijn plaats en hij wil niet afgaan, maar weet ook dat hij hier geweldig kan scoren. Dit zijn de World Series en Amerika en dus wil Bush laten zien dat dit het machtigste land ter wereld is: op alle vlakken.

Als de Amerikaanse president staat 'los te gooien' in de bullpen van de Yankees, houdt sterspeler Derek Jeter hem aan en vraagt of hij vanaf de heuvel zal gaan gooien of van net onder de 'mount', hetgeen makkelijker is. Bush denkt even na en weet dat hij bij ceremoniële 'eerste worpen' eerder in zijn leven flink is afgegaan door de bal in de grond te gooien, onlangs nog in Milwaukee.

Bush zegt: 'Ik ga voor de heuvel staan.'

Jeter antwoordt: 'Dan zullen de mensen u ongenadig uit gaan fluiten.'

Bush kijkt onzeker Jeter aan. Jeter zegt: 'Gooi vanaf de heuvel en zorg ervoor dat de bal rechtstreeks in handen van de catcher komt... don't let the ball bounce... they will boo you forever. Nog liever een boogje, dan in de grond... denk daaraan.'

Wat Jeter niet weet en Bush wel, is dat de president een onzichtbaar kogelvrij vest draagt, dat hem behoorlijk hindert in zijn bewegingen. Hij is 55 jaar en kent zijn grenzen. Vroeger gooide hij met gemak een strakke bal, geen probleem, maar nu? Hij weet dat het Yankee Stadium-publiek hem zal roosteren als hij slecht gooit.

Jeter passeert Bush nog eenmaal, vlak voordat de president aan-

gekondigd wordt. Jeter zegt droogjes: ‘Don’t let that ball bounce...’

Dan loopt Bush het veld op. Beide managers, Joe Torre (New York) en Bob Brenly (Arizona), ontvangen hem met vriendelijke woorden. Bush zwaait naar het afwachterende New Yorkse publiek. Bush steekt zijn duimen in de lucht. Men juicht voorzichtig; 9/11 is nog zo vers.

Vanuit de dug-out komt een speler snel aanlopen, het is de tweede catcher van de Yankees, Todd Greene. Omdat de startende werper van de Yankees, Roger Clemens, nog wat dingen met catcher Jaime Posada wilde doornemen, riep iemand naar Greene dat hij even snel ‘the first pitch’ moest vangen. Greene had geen idee wie de man was die nu naar de heuvel liep, zo vertelde hij later. Weer zo’n kneus van een sponsor of hoge pief, zoals bijna altijd... nou, kom op maar. Hij zakte door zijn knieën en nam de catchershouding aan.

Terwijl overal in het stadion tientallen scherpschutters van de beveiligingsgroep rond Bush ernstig nerveus werden en de vinger aan de trekker brachten, ging Bush staan, keek even om zich heen, maakte een bijna professionele wind-up en liet de bal los.

Het werd een keurig rechte bal, in de handschoen van Greene. Het hele stadion was tevreden, Bush was geslaagd. De man die een maand eerder nog geen 20 procent van de New Yorkers achter zich wist, werd overladen met applaus. New York toonde zijn werkelijke gezicht: vergevingsgezind, warm, ‘caring’ en met respect voor de Texaanse vijftiger op de heuvel. Ze vonden hem weliswaar een lul, zoals New Yorkers iedere niet-New Yorker een lul vinden, maar alla, hij had de bal toch maar mooi in de handschoen van Greene gekregen.

Een dag later zou Bush tegen zijn stafchef in Washington zeggen dat hij deze avond als een droom had beleefd. Hij was bang geweest af te gaan, maar het applaus van de Yankees-fans had hij als de lekkerste douche ooit ervaren. ‘If they appreciate me in New York... who doesn’t?’ had hij lachend gezegd.

De eerste maal dat mijn zoon Tjerk en ik samen naar de Yankees gingen, was op een memorabele dag in 1995. We deden een vader-zoon trip om dichterbij elkaar te komen, om Amerika te leren ken-

nen en zeker voor Tjerk om zijn lievelingsploeg, de Yankees, voor het eerst live te zien spelen.

We logeerden op Manhattan bij Alex Wolff, journalist van *Sports Illustrated*. Tamelijk vroeg gingen we op pad naar het stadion in The Bronx, wat betekende dat de ondergrondse nog niet afgeladen vol zat met Yankee-gangers. De kaart in het compartiment was vrij ingewikkeld, en helaas misten we de juiste halte om uit te stappen.

Na enige tijd vroeg een oudere, lieve, zwarte mevrouw aan ons of we naar de Yankees op weg waren? Dat had ze uit onze gesprekken een beetje opgevangen, zei ze.

We knikten en toen gebeurde er iets heel moois. Rustig legde ze ons uit dat we nog één halte aan boord moesten blijven en dan bij het station daarna moesten uitstappen. Ze drukte ons op het hart om vooral binnen het metrostation te blijven en terug te rijden met de eerste de beste trein die zou arriveren. Ze begreep onze situatie... blanke vreemdelingen in The Bronx. Als we zouden uitstappen en bovengronds zouden komen, dan was dat in een buurt waar wij niets te zoeken hadden. Zij wist dat.

Alex, aan wie we later ons verhaal vertelden, reageerde geschrokken; had hij ons wel de juiste reisinstructies meegegeven? Tjerk en ik vroegen ons af hoe Amerikanen hiermee omgingen. Wolff haalde zijn schouders op: 'Wij weten niet beter. Je moet in dat soort wijken als blanke zorgen dat je niet in de problemen komt, dat is het eigenlijk.'

Met andere woorden, je moest in grote steden de weg een beetje kennen? Wolff knikte: 'Maar dat kan heel verwarrend zijn hoor. Je loopt of rijdt zo van de ene blanke in de andere gemengde en naar de volgende zwarte wijk, zonder dat je het eigenlijk in de gaten hebt.' Tjerk en ik luisterden en kregen een fraaie les 'Americanografie', zoals we het noemden. We hadden ons geen moment in gevaar gevoeld, maar toch was er iets, wat wisten we niet, dat onopvallend aanwezig was... Werden we bekeken? Werden we herkend als vreemdelingen die de weg kwijt waren? Waren we daardoor een prooi?

Enfin, eenmaal in de goede aansluitende metro naar E 161st straat, belandden we in een bont peloton van Yankees-fans. Niet direct de heffe des volks; voornamelijk vormeloze mannen van onbe-

stemde leeftijd in Yankees-shirts en Yankees jackets, met Yankees-petten op de hoofden en allen op weg naar hun stadion en hun club. Het was opmerkelijk hoeveel verschillende varianten shirts en jacks je zag; collecties van vele jaren werden hier getoond. Alleen de petten hadden een constant uiterlijk: donkerblauw met de witte, machine-gebordeurde letters NY op de voorkant. Ik had ooit in *Sports Illustrated* gelezen dat dit het meest tot de verbeelding sprekende sportlogo ter wereld was; te koop op vijf continenten, overal gedragen, door honderden miljoenen mensen, die veelal nog nooit een wedstrijd van de Yankees gezien hadden. Tjerk had ook al zo'n baseball cap, misschien zelfs wel twee, en hij mocht er van mij nog een aanschaffen. Ik? Hoewel de Yankees zeker mijn ploeg niet waren, had ik er ook een aan de kapstok hangen. Dit ultieme logo oversteeg de club en zelfs de sport.

Ik zal nooit de blik in Tjerks ogen vergeten toen we het stadion betraden, waar veertigduizend fanatiekelingen de wedstrijd kwamen volgen. We waren op zoek naar onze plaatsen, wisten natuurlijk de weg niet en gingen van de weeromstuit maar staan rondkijken en ons verbazen. We deden dat beiden in stilte. Dit was het dus. Yankee Stadium, heilige grond, een bedevaartsplaats voor velen, een bezienswaardigheid voor sportkenners, maar toch ook maar gewoon een honkbalstadion.

Toen ik dat laatste even later ook tegen Tjerk zei, was zijn reactie: 'Yankee Stadium is niet zomaar een stadion.' 'Wat is het dan?' vroeg ik. De vijftienjarige wijze: 'Je staat nu op heilige bodem, pap, dit is geschiedenis. Hier speelden The Babe, Lou, Joe, de Mick... vergeet dat niet.'

Ik dien uit te leggen dat mijn zoon een merkwaardig soort radarwerk aan boord van zijn sterke lichaam heeft. Op het gebied van honkbal wel te verstaan, over andere zaken van het leven ben ik nog niet zo heel zeker. Wat hij ziet en wat hem interesseert, onthoudt hij, hoe triviaal ook. Hij kent spelers bij naam en toenaam, hij weet waar ze spelen of gespeeld hebben, hij kent uitslagen en slaggemiddelden uit zijn hoofd, en spuit moeiteloos de meest merkwaardige feiten en verhalen over die mannen. Als hij een bandje van een honkbalwedstrijd uit 1998 of 2004 terugkijkt, kan hij hele stukken van Ameri-

kaans televisiecommentaar 'lip gelijk' meespreken. Op een of andere manier zit dat in zijn geheugen en kan hij er desgewenst vrijelijk over beschikken. Ik heb dat ook enigszins, maar ik kan me volstrekt niet met hem meten. Kansloos.

Tjerk is ook fan van de Yankees, volgens eigen zeggen sinds hij een bandje zag van een wedstrijd tussen de Yankees en de Cleveland Indians. Waarom hij dan geen fan geworden is van de Indians, heb ik hem nooit gevraagd. Waarschijnlijk omdat de Yankees die wedstrijd wonnen, gok ik. Tjerk heeft me ook erg veel proberen te leren over de Yankees. Hij neemt mij mijn keuze voor eerst de Toronto Blue Jays en sinds de jaren negentig de Boston Red Sox eigenlijk niet eens erg kwalijk. Wel kan hij behoorlijk cynisch, of misschien eerder pesterig, over die ploegen praten. Ik kan daartegen overigens. Ik las vijf boeken over de Yankees, maar werd nog steeds geen fan.

Die eerste keer samen bij de Yankees, meer dan twintig jaar geleden, vertelde hij me dat een hoop Amerikanen gehoopt hadden dat Babe Ruth, de grootste vedette van vóór de oorlog, in het verreveld van Yankee Stadium zou worden begraven.

Als ik een lijstje zou maken van belangrijke honkballers in de USA, bedacht ik, dan kwam Babe Ruth op nummer een. Babe Ruth was Johan Cruijff, Fanny Blankers-Koen, Ard Schenk en Joop Zoetemelk bij elkaar; lange tijd was hij de man over wie iedereen sprak. In de Tweede Wereldoorlog vielen Japanse soldaten Amerikaanse troepen aan terwijl ze de ingestudeerde strijdkreet 'Kill Babe Ruth' uitschreeuwden. The Babe was overigens een koosnaam; in zijn jeugd noemden vrienden hem 'Baby', maar later werd dat het stoerdere 'Babe'.

George Herman 'Babe' Ruth dus. Geboren in 1895 in Baltimore, Maryland. Zijn grootouders waren zogenaamd 'Pennsylvania Dutch'. Ruth sprak ook een vreemd soort Duits. Hij was bijna ongetuurd en leek shirtmaker te gaan worden, maar hij werd toch maar honkballer. Zijn eerste contract in 1914 was 600 dollar per jaar, zijn beste contract was 80.000 dollar in zijn topjaren bij de Yankees.

Over hem werden meer boeken geschreven dan hijzelf ooit las. Hij rookte sigaren en 's ochtends een sigaretje bij de koffie. Hij was een enorme zuipschuit, die iedere avond na zijn wedstrijden ging

stappen en menig 'duifje scoorde'. Een befaamd vreemdganger; zijn ploeggenoten zwegen van alle kanten als erom gevraagd werd. Een van hen, Ping Bodie, jarenlang de *roommate* van Ruth, zei ooit: 'Ik deelde niet de kamer met Babe Ruth, maar met zijn koffer.'

Ruth begon als werper. Gooide linkshandig en zette zijn handtekeningen met rechts. Later werd hij verrevelder, met een enorm slagvermogen. Daarover zei hij: 'Mensen houden meer van aanvalers dan van verdedigers. Ik win liever een wedstrijd met een homerun dan met een goede pitch.'

Begon zijn profcarrière in 1914 bij de Baltimore Orioles, maar werd nog in hetzelfde jaar doorverkocht aan de Boston Red Sox. Werd in 1919 verhandeld aan de New York Yankees voor het kolossale bedrag van 100.000 dollar. Het was het begin van een nog immer durende koude oorlog tussen beide clubs, hun spelers, hun achterban.

Ruth zou vijftien jaar in New York spelen. In de jaren dertig zou er bij de Yankees een andere superster opstaan, Lou Gehrig. Ruth en Gehrig spraken elkaar zelden of nooit. Ze deden gemaakt vriendelijk in het stadion, maar verder negeerden ze elkaar.

Ruth zei ooit, toen zijn salaris gelijk lag aan dat van de toenmalige Amerikaanse president Herbert Hoover: 'What the hell, I had a better season than he had.'

Al van jongs af aan werd hij 'incorrigible' genoemd; hij leefde en speelde geheel volgens eigen regels. Hij kreeg in 1925 een boete van 5000 dollar, een ongekend hoog bedrag. Ruth zei: 'Dan zal ik het er wel naar gemaakt hebben.' Hij sloeg in zijn eerste wedstrijd voor de Yankees een homerun en sloeg in de eerste wedstrijd ooit in Yankees Stadium 1.0 een homerun.

Hij trouwde twee maal. Met zijn tweede vrouw adopteerde hij een dochter. Lang na zijn dood werd duidelijk dat ze zijn echte dochter was, verwekt bij een vriendin van de familie.

Hij was een van de eerste topsporters die een privé-kok thuis had: David Simpson. Noemde Italiaanse-Amerikanen *Wops*, Ierse Amerikanen *Micks*, Duitse Amerikanen *Krauts* en zwarte Amerikanen *Niggers*; geheel volgens de gebruiken in zijn tijd. Hij kende nauwelijks iemand bij zijn of haar voornaam. Een ieder die ouder was

dan hijzelf, noemde hij 'Doc', iedereen die jonger was 'Kid'. Ruth overleed op 16 augustus 1948 in New York aan een zeldzame vorm van kanker. Tienduizenden New Yorkers trokken gedurende een etmaal langs de baar in Yankee Stadium, die voor de gelegenheid open bleef. Op de dag van de katholieke dienst in St. Patrick's Cathedral, voorafgaande aan de begrafenis, stonden 75.000 mensen rond de bekende kerk op 5th Avenue in New York.

De knuppel waarmee hij zijn eerste homerun voor de Yankees sloeg, werd in 2004 op een veiling verkocht voor 1.265.000 dollar. Zijn honkbal cap met de befaamde letters NY uit 1934 bracht in 2012 liefst 537.278 dollar op. Zijn World Series-ring uit 1927 (hij had er zeven) leverde in 2017 2.093.927 dollar op.

Zoals men in Amerika schreef: 'Kids adored him, men idolized him and women loved him.' Hij was van het volk.

De nummer één van belangrijkste honkballers in de USA was dus duidelijk. De rest van de lijst was moeilijker. De Yankees-grootheden Lou Gehrig, Joe DiMaggio en Mickey Mantle zouden er toch ook wel bij moeten. Zij waren de pilaren onder het Yankees-huis geworden, ook zij waren heilig verklaard in eigen land.

Grottere vedetten kende de honkbalsport nauwelijks. En ik beperk me hier tot de Yankees. Er staan geen namen van zwarte Yankees-spelers bij. Er wordt weleens gezegd dat er bij de club uit New York een anti-zwarte-spelers attitude heerste, maar hoewel de Yankees zeker niet de eerste profclub waren die zwarte spelers in dienst namen, waren ze ook niet de laatste. Dat waren namelijk, van alle zestien profclubs, uitgerekend de o zo democratische Boston Red Sox. Zij kochten in 1955 de befaamde Pumpsie Green, ruim acht jaar nadat de Yankees Elston Howard aantrokken en twaalf jaar nadat Jackie Robinson zijn trotse opwachting in de Major Leagues maakte bij de Brooklyn Dodgers.

Lou Gehrig (geboren 1903) was een kind van Duitse ouders en sprak thuis ook Duits. Hij woonde aan 2266 Amsterdam Avenue in Washington Heights, New York. Als 17-jarige sloeg hij tijdens een scholentoernooi in Chicago de bal 137 meter ver weg, het stadion uit. Zelden vertoond in Wrigley Field.

Gehrig tekende een mooi contract bij de Yankees en ging er nooit meer weg. Hij werd 'de waarschijnlijk beste eerste honkman ooit' genoemd.

Gehrig speelde in feite tweederde van zijn loopbaan in de schaduw van de meer volkse Babe Ruth, maar leek daar niet mee te zitten. Hij was een nette, harde werker (bijgenaamd 'The Iron Horse'), die vriendelijk tegen iedereen was en zelfs niets tegen Washington-pitcher Earl Whitehall zei toen die hem op 23 april 1933 vol op het hoofd raakte. Slaghelmen werden toen nog niet gedragen. Gehrig, ietwat dizzy, beschouwde het als een bedrijfsongevalletje en bleef in de wedstrijd.

Gehrig speelde voor New York 2130 wedstrijden achter elkaar, zonder er een te missen. Die ene keer dat hij ineens griepigerig werd en de 'streak' daarmee beëindigd leek te worden, werd de volgende wedstrijd van de Yankees afgelast vanwege de regen. Die dag zou er niet één druppel regen vallen.

In de voorbereidingen voor de seizoenen van 1938 en 1939 bleek ineens dat Gehrig sterk aan snelheid had ingeboet, dat zijn slagkracht per week verminderde en dat er waarschijnlijk iets aan de hand was met zijn fysiek. Hij speelde nog wel, maar leek in niets meer op de man die ooit vier homeruns in één wedstrijd sloeg en die meer dan een decennium de MLB regeerde. Op 30 april 1939 speelde hij zijn 2130ste wedstrijd op rij. Voor de wedstrijd van 2 mei haalde hij zichzelf uit de line-up van de Yankees met de mededeling 'for the good of the team'. Op 13 juni meldde hij zich in de beroemde Mayo-kliniek in Rochester, Minnesota. Zes dagen later, op zijn verjaardag, hoorde hij het schokkende nieuws: hij leed aan de spierziekte ALS.

Op 4 juli 1939 vond in Yankees Stadium de zogenoemde 'Lou Gehrig Appreciation Day' plaats. Ten overstaan van 61.808 toeschouwers werd Gehrig toegesproken en overladen met mooie woorden en cadeaus. Tot slot nam hij de microfoon in de hand en zei: 'Fans, for the past two weeks, you've been reading about a bad break. Today I consider myself the luckiest man in the face of the earth... (...) So I close in saying that I have a bad break, but I've got an awful lot to live for! Thank you.' De ruisende ovatie die door Yankee Stadium trok,

duurde meer dan twee minuten, waarna Gehrig brak en zijn tranen afveegde met een zakdoek die hij voor de zekerheid maar meege-
nomen had. Op YouTube is deze aangrijpend mooie scène terug te
zien. De altijd kalme *New York Times* opende de volgende dag met
de zin: ‘This was one of the most touching scenes ever witnessed
on a ball field, that made even hard-boiled reporters “swallow hard”.’

Lou Gehrig overleed op 2 juni 1941 thuis in Riverdale, de Bronx.
Naar verluidt kwamen Babe Ruth en diens vrouw Claire zich die
middag ter condoleance melden bij het huis. Volgens diegenen die
erbij waren, waren beiden behoorlijk beschonken. New Yorks bur-
gemeester Fiorello La Guardia verordonneerde dat alle Amerikaanse
vlaggen in New York halfstok gehangen werden. Alle honkbalparken
in Amerika volgden dit voorbeeld. Een bescheiden held was dood.

Rond de Tweede Wereldoorlog kregen de Yankees een interessante
speler aan boord: Joe DiMaggio, een cultfiguur nu. De familie Di-
Maggio kwam van het eiland Sicilië en vestigde zich met een tros
kinderen in Californië, waar pa visser werd, net zoals de DiMaggio’s
op Sicilië altijd al waren geweest. Joe wilde profhonkballer worden
en gaf later toe dat hij een pesthekel aan vissen had.

Joe DiMaggio speelde dertien jaar voor de Yankees en in die tijd
won hij negenmaal de World Series. Hij was een uitstekende mid-
velder die heel goed kon slaan en 56 wedstrijden achter elkaar ten
minste één honkslag per wedstrijd liet optekenen; een record dat
nog steeds staat. Hij was driemaal MVP, maar kreeg nog veel meer
bekendheid ná zijn honkballoopbaan, beëindigd in 1951, toen hij
met filmster Marilyn Monroe trouwde. Het huwelijk tussen de twee
beroemdheden duurde 274 dagen en dagelijks stonden beiden ‘from
coast to coast’ in de krant. Hij was jaloers, zij was licht overspelig
en aanstellerig. Hij wilde haar behouden, zij verdween in de armen
van andere mannen en huwde toneelschrijver Arthur Miller, hij was
daar teleurgesteld en boos over en wilde haar later nog terug heb-
ben, maar zij overleed ineens op 5 augustus 1962, zesendertig jaar
jong. Twintig jaar lang zou DiMaggio elke week een bos rode rozen
op haar graf komen leggen. Sommigen vonden dat gallery-play, hij
zei dat hij het uit pure liefde deed. Hij kon haar maar niet vergeten.

DiMaggio probeerde later in zijn leven radioshow's met kinderen en televisieprogramma's voor volwassenen te presenteren, maar bleek geen ster in dat vak. Hij was houterig, onzeker en vooral onhandig. Opvallend: omdat hij veel in de openbaarheid verscheen, party's en shows en rode lopers afliep, stond hij erop dat hij in interviews aangesproken werd als 'the best still living player from the golden age'. Als mensen dat vergaten, kregen ze het van hem te horen.

DiMaggio zelf stierf vrij eenzaam op 8 maart 1999, 85 jaar oud. Aan zijn graf stonden zijn zoon en zijn broer. Al jaren had hij met geen van beiden contact gehad. Hij was een koppige man, die de eerste honkballer was die meer dan 100.000 dollar per jaar verdiende en gedurende bijna een anderhalf decennium volksstammen naar de honkbalstadions trok.

Toen hij hoorde dat Simon & Garfunkel in het lied 'Mrs. Robinson' de befaamde zin 'Where have you gone Joe DiMaggio/Our nation turns its lonely eyes to you' hadden opgenomen, kreeg hij een gigantische driftaanval en wilde hij tekstschrijver Paul Simon een proces aandoen. Hoe durfde Simon juist zijn naam in een popsong te verwerken, het was een grote schande. Hij zocht de tekstschrijver op en leerde hem dat er zo niet met zijn naam omgegaan mocht worden.

Er valt overigens een goede cd te maken van liedjes die over Joe DiMaggio gaan:

Simon & Garfunkel, 'Mrs. Robinson'

Madonna, 'Vogue'

Kinky Friedman, 'Marilyn and Joe'

Jennifer Lopez, 'I'm gonna be allright'

Bon Jovi, 'Captain Crash and the beauty Queen from Mars'

Tori Amos, 'Father Lucifer'

Asia, 'Joe DiMaggio's glove'

Billy Joel, 'We didn't start the fire'

Les Brown, 'Joltin' Joe DiMaggio'

Billy Bragg & Woody Guthrie, 'DiMaggio done it again'

Tim Curry, 'I do the rock'

Dan Bern, 'Wasteland'

John Fogerty, 'Centerfield'

Vulfpeck, 'I for I, DiMaggio'

Eind jaren tachtig en negentig was er een restaurant vlak bij Central Park waar je tijdens lunchuren nauwelijks een plaats kon vinden en waar 's avonds tussen vijf en acht uur altijd een file voor de ingang stond. In 2012 werd het restaurant officieel gesloten en dat deed een groot aantal Yankees-fans gewoon pijn. Het betrof hier het etablissement van een groot honkballer: Mickey Mantle, de eeuwige nummer 7 (zijn rugnummer) van de Yankees en publiekslieveling nummer een in de jaren dat hij speelde.

Ik heb tweemaal in Mickey Mantle's Steakhouse gegeten. Kennissen hadden gezegd dat de kans groot was dat 'The Mick' er tijdens de lunch zou zijn. Niet dat ik daar direct op zat te wachten, maar ik wilde de sfeer graag eens proeven.

'The Mick', een toen ietwat gedrongen, vierkante blanke man van ergens achter in de vijftig, was inderdaad aanwezig en bevond zich in de bar, waar hij vriendelijk was tegen nieuwkomers en joviaal tegenover bekenden. Dat laatste ging hem het beste af. Het was geen geheim dat hij de beste klant van zijn eigen bar was, er bestond een kilometer aan verhalen over drankmisbruik, dronkenschap en problemen over hem. Het verval was van de man af te scheppen. Hij liep even in de buurt van onze tafel, knikte ons toe en was weer weg. Maar dat was prima, we hadden de shirts en de bekers en de gebruikte handschoenen en ingelijste krantenartikelen gezien, de sfeer was niet speciaal, en dat was het dan. Het eten was zeer matig, mijn zacht gegaarde zalm smaakte naar plastic, de wijn was echt te duur.

Mantle was in zijn Yankees-jaren al heiligverklaard in deze stad. Hij kon bogen op geweldige cijfers, hij kon echt goed slaan, hij speelde altijd aanvallend en agressief. Hij was vele malen All Star, hij kon bogen op zeven World Series-zeges, hij sloeg 536 homeruns. Mickey Mantle was heel groot. Maar hij viel heel diep. Hij zoop zichzelf kapot en overleed in 1995, 64 jaar oud. Op zijn afscheidsreceptie van de Yankees in 1969 nam hij zijn vrouw en zijn min of meer geheime vriendin mee, en daar begon het geroddel over zijn privéleven. Dat geroddel hield nooit meer op en in weerwil van zijn grote bekendheid, kreeg men toch met hem te doen. Hij verzoop zijn geld en verloor zijn statuur.

Op het eind van zijn leven werd hij nog even ‘Christian’, maar dat werd door zijn kritische volgers bijna honend weggelachen. Als antwoord daarop, zei hij: ‘Don’t be like me.’

Na zijn dood bleef het restaurant nog wel bestaan, maar toen de (huur)schulden tot een half miljoen opliepen, sloot men toch maar de deuren. Mickey Mantle, ooit een enorme held in deze stad, was vanaf 2012 nog slechts een pijnlijke herinnering.

In 2014 waren Tjerk en ik weer samen in New York, weer voor een ‘father-and-son-Yankees-trip’. Er was hier veel veranderd en we zetten beiden onze voelsprietten uit. We hadden kaartjes voor drie wedstrijden van de Yankees, we namen ons ontbijt in een typische New Yorkse ontbijtent, waar we geholpen werden door een aardige, hardwerkende vrouw. Ze hoorde ons samen spreken en zei ineens in het Nederlands: ‘Ik kan jullie verstaan hoor.’

Wij moeten verbaasd gekeken hebben, en zij legde uit: ‘I am from Jakarta and my folks spoke Dutch.’

Small world.

Zoon en vader namen het ervan, deze trip. We aten eredivisie goed, we deden waar we zin in hadden en reisden drie dagen op en neer naar het nieuwe Stadion van de Yankees. Nee, we misten geen overstap meer, want er was nu een directe lijn vanuit Grand Central Station. Het was net als bijna twintig jaar geleden: de trein puilden uit van mensen met Yankees-kleding aan; zeer divers, in vele kleuren, soms oud en vies, soms stijlvol en historisch verantwoord mooi, maar allemaal afgetopt met die wereldberoemde donkerblauwe pet.

Zoals altijd in de New Yorkse metro, keek geen mens elkaar aan, zeiden de meeste mensen niets, hoewel onze Koreaanse burens (allebei met Yankees-shirts) op de heenreis de gehele trip in hun eigen taal kwebbelden, zeer tot genoegen van de omstanders, hoewel een verder zwijgzame man van ergens in de vijftig ineens dreigend riep: ‘Shut up, you goods.’ Een korte, klamme stilte was het gevolg. New Yorkers durven alles in het openbaar te zeggen.

Eenmaal in het stadion leerde Tjerk me weer hoe ik naar honkbal moest kijken, want als hij één ding goed kon, dan was het een tijdlang zijgend zitten kijken en dan ineens met een rake ‘oneliner’

komen met een analyse van iets dat we net gezien hadden. We zagen in vijf dagen drie wedstrijden en drie nederlagen van de Yankees. Eenmaal tegen Seattle, twee keer tegen Oakland. Tjerk baalde, het maakte mij niet veel uit, ik leerde alleen maar. Het New Yorkse publiek was niets veranderd in al die jaren; men mopperde en scholdde de boel plat en verliet ruim voor tijd het stadion. New Yorkers zijn slechte verliezers. Ook in de ondergrondse terug werden de eigen spelers beschimpt en bespottelijk gemaakt; platter kon bijna niet, maar het hoorde zo vreselijk bij New York.

Een dag later zouden al die lieden weer in de ondergrondse stappen en weer het Yankees Stadium 2.0 bevolken. Eens een fan, vrijwel altijd een fan. Zo mopperden ze zich door het seizoen heen; het record van de Yankees stond op de avond van 4 juni op 29-29 en als een New Yorker ergens niet mee geplaagd wil worden, dan is het wel dat de Yankees 0.500 ball spelen. Dat wordt als een diepe vernedering gezien. New York ziet zichzelf altijd beter dan gemiddeld, nietwaar?

Tjerk leerde me ook hoe belangrijk de komst van eigenaar George Steinbrenner naar de Yankees was geweest. Belangrijk en veelbesproken. Hij kwam in relatieve stilte in 1973, hij leidde de club op dictatoriale wijze, droeg de zaak op het laatst aan zijn zoons over, na nog weleens geschorst te zijn geweest door de MLB-leiding, en hij overleed op 13 juli 2010.

Mensen hadden geweldig de pest aan hem; er is zelfs een boekje verschenen met de titel *101 Reasons to Hate George Steinbrenner*. Maar je moet wel weten dat de organisatie onder zijn bewind groot, groter, grootst is geworden. In snoeiharde cijfers: zeven World Series-titels, tien American League-‘pennants’, achttien East Division eerste plaatsen en vijf ‘wild cards entries’. De Yankees hadden altijd een dubbele bezetting en bleven daarmee overeind bij blessures en andere pech. Steinbrenner leek welhaast een koopzieke eigenaar die overbodige aankopen deed, maar de Yankees hadden heel vaak een complete ploeg; aanval en verdediging, coaching en leiding. Langdurig ‘goed’ zijn, vraagt om langdurig goed nadenken en dat gebeurde bij de Yankees.

Ik betwijfel of de twee zoons die thans de leiding voeren over de

Yankees dezelfde bullebakachtige instelling hebben als hun vader. Ik denk het niet.

Onlangs vroeg ik mijn zoon of hij nog andere invalshoeken zag wat de Yankees betreft. Hij dacht even na en zette zijn ouwe heer aan het werk: 'Er hebben vijf Nederlandse honkballers bij de Yankees gespeeld. Opvallend. Leg jij maar uit wie dat waren en zijn...'

Ik wist er vier, dus ik dook weer de boeken in.

Ik vond uit dat de in 1885 in Amsterdam geboren John Frank (roepnaam: Jack) Lelivelt voor de New York Highlanders speelde en in het seizoen 1912/13 een homerun sloeg. De Highlanders waren de voorgangers van de Yankees, dus misschien telde dat niet. Lelivelt werd later manager in Seattle en kende geen grote loopbaan. Hij overleed in 1941.

Hensley Filemon Acasio Meulens (roepnaam: Bam Bam) speelde van 1989 tot en met 2000 in de profrang. Van '89 tot en met '93 stond hij op de loonlijst bij de Yankees, beginnend in de minors. Vanaf 1991 kwam hij op het 'roster' van de hoofdmacht te staan. Hij 'platoonde' met Mel Hall in het buitenveld. Meulens kreeg internationale faam door zijn tweehonkslag voor de Nederlandse ploeg tegen Cuba tijdens de Olympische Spelen van Sydney in 2000. Later werd hij 'skipper' van Oranje en een zeer gewilde 'hitting-coach' van de San Francisco Giants. Met die organisatie won hij driemaal de strijd om de World Series.

Robert Franciscus Eenhoorn, uit Rotterdam, was de volgende Nederlander bij de Yankees. Hij arriveerde een jaar nadat Meulens vertrokken was. Eenhoorn bezocht eerst Davidson College in North Carolina en werd als 45ste in de tweede ronde van de MLB-draft gekozen. Hij was bij de Yankees de laatste korte stop vóór Derek Jeter. Na de Yankees speelde hij kort voor Anaheim, alvorens hij diverse functies binnen de Nederlandse sportwereld ging vervullen. In 2017 staat hij bij voetbalclub AZ op de loonlijst.

Sydney Alton Ponson komt uit het Arubaanse stadje Noord en speelde voor zeven verschillende MLB-clubs. In 2006 en 2008 was dat voor de New York Yankees. Ponson was een rechtshandige werper met een harde fastball. Hij stond in 21 wedstrijden voor de

Yankees op de heuvel. Ponson beëindigde zijn profloopbaan bij de Kansas City Royals.

Andruw Rudolf Jones maakte vooral furore bij de Atlanta Braves, alvorens hij ietwat ging rondzwerfen en ook bij de New York Yankees uitkwam. Dat was in zijn nadagen, in 2011 en 2012; Jones kan bogen op een enorme loopbaan in de MLB. Hij sloot zijn carrière af met een slaggemiddelde van .254, hij sloeg 434 homeruns en 1289 rbi's. Hij staat nr. 40 op de alltime homerunlijst en in 2005 sloeg hij 51 maal de bal de tuin uit; de beste van allen in de major leagues in dat jaar. Jones stamt uit Willemstad op Curaçao en sloeg bij de Yankees in zijn allereerste 'at bat' een homerun. Hij was vijf keer All Star en won tien golden gloves, ten bewijze van uitstekend veldspel.

Mariexon Julius Gregorius werd in 1990 geboren in Amsterdam en is thans een van de hoofdrolspelers bij de Yankees. Zijn roepnaam luidt 'Didi', net zoals die van zijn vader en zijn opa. Gregorius begon zijn profbestaan bij Cincinnati en vanaf het seizoen 2014/15 staat hij bij de Yankees onder contract. Op 10 juni 2017 sloeg hij al zijn 500ste honkslag.

Redelijk opmerkelijk: Meulens, Ponson, Gregorius en Eenhoorn werden allen 'geridderd'. Jones, degene met de meeste statuur, met een dijk van een loopbaan binnen het grote honkbal, (nog) niet. De vier hadden voor Oranje uitstekend werk verricht en Jones kwam nauwelijks voor de nationale ploeg uit.

Wat me brengt bij Derek Jeter, het uithangbord van de Yankees van de afgelopen vijftien jaar. Hij speelde met Jones samen. Hij was snel, kon slaan op momenten dat de wedstrijd erom vroeg, hij was de geboren aanvoerder, een rolmodel, icoon en een held, hij was soms zelfs ietwat 'glad', maar in alles een Yankee. Steengoed, rijk, een tikje arrogant in zijn blik (als het moest) en vaak beslissend in een wedstrijd. Jeter had 'the good looks', de snelle handen en vooral gevoel voor het ritme van een wedstrijd. Hij was de ideale vrijgezel voor de roze pers in New York, hij scoorde zijn beroemde duifjes in serie. Hij is overigens getrouwd met fotomodel Hannah Davis, een turbulent mooie verschijning, zwak uitgedrukt.

Jeter sloeg bij zijn laatste wedstrijd in 2014 in Fenway Park, bij de vijand dus, een honkslag en werd met een fabelachtig lang en warm

applaus het veld afgeleid door alle aanwezigen. Op dat moment was er geen sprake meer van animositeit tussen Boston en New York, het ging nu om het officiële afscheid van een groot topspeler. Het is goed voor een heleboel in sport geïnteresseerde mensen in Nederland om op YouTube niet alleen dat afscheid, maar ook de ceremonie die de wedstrijd voorafging te bekijken. Zo kan het dus ook, met respect.

Ik kocht, op 6 juni 2014, in Yankee Stadium een speciale pet van Jeter, met zijn nummer twee op het voorhoofd. Als een soort van ‘dankjewel van een Nederlandse honkballiefhebber’. Toen Tjerk me met de pet op zag, zei hij slechts: ‘Je leert het wel.’

Bleef er nog een kleinigheidje over: Derek Jeter en geld. In de zomer van 2017 maakte hij bekend dat hij, samen met anderen, graag de Miami Marlins wilde gaan kopen. Als een soort bezigheidstherapie voor de komende jaren. Koopprijs 1,2 miljard dollar. Volgens schatting moet Jeter goed zijn voor iets van 200 miljoen dollar. Bij de Yankees verdiende hij in totaal 265.159.364 dollar. Daar ging natuurlijk wel belasting vanaf – van de 265 miljoen hield hij naar schatting zo’n 133 miljoen over – maar Jeter deed daarnaast veel commerciële klussen. Bedragen daaromtrent zijn er niet. Hij had reuzendeals met Rawlings, Steiner Sports, Moveda en Avon. Jeter leende zijn afbeelding aan honkbalkaartjes-ondernemingen en videospelletjes en dat ging niet gratis. Daarbij kwam ook nog dat hij meer dan tien jaar in de big leagues speelde en dat geeft hem recht op 210.000 dollar jaarlijks vanaf zijn 62ste. En dan is er nog een potje met de miljoenen uit de gewonnen World Series.

De Amerikaanse site TheRichest.com, die uitvlooit hoeveel bekende Amerikanen werkelijk verdienen, schat het vermogen van de korte stop op een kleine tweehonderd miljoen dollar. Objectief gesproken zeg je dan: hij heeft er twintig jaar hard voor gewerkt, hij was steengoed en won veel, hij was een goed uithangbord voor zijn club, voor zijn sport en voor zichzelf, dus terecht dat hij een gevulde rekening heeft.

Fine with me, zeg ik dan. Maar bedenk wel dat er ook mensen zijn die de Yankees haten vanwege dat rijke, patserige geldgedoe.

Maar hé, dit is Amerika, dit is het land van de vrije markt, van de

vele dromen en het waarmaken van die dromen. Dat laatste heeft hij goed gedaan, daar kan je een mens toch niet om haten.

Overigens grappig: zijn zakenpartner nu is Jeb Bush, een telg uit het beroemde geslacht Bush. Was ooit gouverneur van Florida, daarvoor bankier en trok zich in 2016 terug uit de voorverkiezingen om het Amerikaanse presidentschap. En wat zei Jeter ook weer tegen George W, de oudere broer van Jeb Bush, toen die in september 2001 die zo voor hem ontzettend belangrijke eerste bal gooide in het door sentimenten nog steeds bibberende New York? Juist: 'Don't let the ball bounce...'

Klein geintje tussendoor: Derek Jeter woonde in New York ooit in een appartement in de Trump Tower. Wat dat zegt? Dat geld geld aantrekt.

De naam van Trump is nu gevallen. Op de internetsite 'Business Insider', een zeer goed gelezen Amerikaanse site, werd op 2 april 2017 een mooie connectie getoond tussen president Donald Trump en de overleden New York Yankees-eigenaar George Steinbrenner. Schrijver Allan Smith nam ons mee naar een persconferentie van de New York Urban Development Corporation in februari 1984. George Steinbrenner neemt daar het woord, en foto's van de bijeenkomst tonen een jonge man die vlak bij Steinbrenner staat. De jonge man heeft wel iets weg van de baas van de Yankees en iets in zijn houding straalt respect uit, lichte verafgoding misschien zelfs; in elk geval luistert de jonge man goed naar Steinbrenner en, zo te zien, wil hij van hem leren. De jonge man is Donald Trump. Steinbrenner en hij worden in de jaren hierna vrienden en ze gaan graag samen uit in New York, naar zeer exclusieve clubs als Elaine's en Le Club, waar steenrijke mannen zich laten omringen door modellen en mooie actrices. Trump, die op het punt staat een team in de (zwakke) United States Football League te kopen, wil graag van Steinbrenner leren hoe je succes kunt kopen. Beiden geloven dat het niet uitmaakt of je goed of slecht in het nieuws bent, als je maar in het nieuws bent.

Trump zal in de jaren negentig zeer veel in het kielzog van Steinbrenner optrekken in het sociale leven van New York en later de USA. Trump kopieert diens veelgebruikte woorden 'You're fired' maar al te graag, ook in zijn televisieprogramma's; hij vindt dat stoer.

Na het overlijden van Steinbrenner wordt bekend dat de twee mannen intensief zakelijk telefoonverkeer hadden. Steinbrenners secretaresse had daar een speciale zin voor: ‘Mister Steinbrenner, Trump on line two.’ Trump leerde van Steinbrenner hoe je moest winnen. Toen dat ooit tegen Steinbrenner werd gezegd, antwoordde die: ‘Imitatie is het mooiste compliment dat een mens je kan maken.’

De rest van het verhaal is bekend. Steinbrenner werd in de honkbalwereld ‘kalt gestellt’ nadat duidelijk werd dat hij verboden financiële transacties in de richting van Richard Nixon had gedaan tijdens diens campagnes in de jaren zeventig. (Overigens pardonnerde president Ronald Reagan later Steinbrenner voor diens ‘vergrijp’.) Nixon en Steinbrenner bleven vrienden en er kwam een avond in Yankee Stadium waar én Nixon én Trump te gast waren in de luxe box van Steinbrenner. Anderen in het gezelschap verklaarden later dat de twee mannen in gesprek raakten en dat Nixon tegen de jonge Trump zei dat hij in de politiek moest gaan als hij een paar jaar verder was in zijn ontwikkeling. Trump zei dat zeker te zullen gaan doen.

‘Je moet proberen president van dit land te worden,’ had Nixon gezegd.

Trump had slechts geglimlacht.

Ik haat de Yankees dus niet, maar ik juich ook niet overdreven hard voor ze. Bij tijden spelen ze zeer sterk honkbal en daar kan ik van genieten. En die air van de gemiddelde New Yorker als het om de Yankees gaat? Daar valt mee te leven.

Of ik Steinbrenner ook gehaat heb, zoals zovelen? Nee, hoewel ik wel erg stevige stoten van en over hem gelezen heb. Het was nota bene Bowie Kuhn, de conservatieve hoogste baas van de honkbalwereld, die ooit zei: ‘In zijn eigen box in Yankee Stadium schreeuwde Steinbrenner tegen werkelijk iedereen. Hij deed dat tegen de scheidsrechters, tegen zijn eigen spelers, tegen de manager, tegen zijn secretaresse, tegen de organist in het stadion, tegen de mensen van de security, hij schold iedereen uit, vaak zonder reden.’

In het boekje met 101 redenen om Steinbrenner te haten, staat dat hij inderdaad ooit een secretaresse op staande voet ontsloeg omdat ze The Boss een broodje met het verkeerde beleg was komen

brengen. Steinbrenner was daar zo van uit zijn hum dat hij maar weer eens ‘You’re fired’ schreeuwde. De ontslagprocedure werd ingezet, maar ineens realiseerde Steinbrenner zich hoe ongepast en bespottelijk dit allemaal was. Hij informeerde naar het doen en laten van de vrouw, begreep dat ze moeilijk rond kon komen en bood toen aan de studie van haar tienerzoon geheel voor zijn rekening te nemen. Dat soort verhalen haalde uiteraard altijd de pers en mede daardoor kregen mensen de pest aan Steinbrenner. Hij dacht dat met geld alles te koop was, ook het terugdraaien van zijn fouten.

Ik herinner me een uitspraak van iemand over de New York Yankees – het zou mijn zoon geweest kunnen zijn – die luidde: ‘De New York Yankees zijn niet geliefd omdat ze in hun hele bestaan nooit echt de “underdog” geweest zijn. Sportpubliek heeft een “underdog” nodig. New Yorkers niet.’

Ik denk dat dat klopt.

In 2017, ruim twintig jaar na ons eerste bezoek aan Yankees Stadium, memoreerden Tjerk en ik die eerste trip. Van dat verkeerde uitstappen in de ondergrondse herinnerden we ons beiden nog het kalme optreden van dat lieve mevrouwtje en haar opdracht: ‘Blijf binnen het station.’ Over andere zaken liepen onze herinneringen licht uiteen. Ik dacht dat hij, net zoals ik toen, ook gevoeld had dat wij de enige blanken in de trein en op het metrostation waren, maar dat bleek niet waar. ‘Ik was daar toen helemaal niet mee bezig,’ zei hij nu.

Wel wist hij nog dat ik me geweldig geamuseerd had met de Kansas City-speler Yamil Benítez, die vaak mis sloeg.

En verder nog iets?

Tjerk: ‘Ik vond het geweldig. Het was als een droom... dat station, de spelers, de hele entourage... wij samen.’

Dat horen vaders graag.

Uitvindingen

Amerika, het land van de onbegrensde mogelijkheden, bracht zeer veel uitvindingen voort. Wie vond de bh uit? Wie was Jan Ernst Matzeliger? En wie bedacht de wasknijper, Tipp-Ex of het fleec jacket? Er bestaan twee musea met USA-uitvindingen.

Ooit kwam ik een lijstje tegen met uitvindingen die wij nu bijna vanzelfsprekend vinden: vuur, het wiel, spijkers en schroeven, papier, buskruit. Je denkt er nauwelijks over na, maar de spijker werd in China 'ontdekt' in 3400 voor Christus en de schroef is er sinds 150 voor Christus en stamt uit het oude Griekenland.

Wat werd er 'uitgevonden' in de USA, waar liggen Amerikaanse patenten op? Het vliegtuig (1903) en de telefoon (1876) komen uit de USA, en de cheeseburger, het kopieerapparaat, airconditioning, potatochips en het televisietoestel. Laten we eens een paar belangrijke ontdekkingen nader beschouwen.

Om het land veel beter te kunnen bewerken en gebruik te maken van staal bedacht de smid John Deere in 1837, in Illinois, dat het handig zou zijn voor de bewerking van het land een stalen ploeg te maken. Datzelfde jaar stichtte hij een firma in land- en tuinbouwmachines. Vijf jaar later maakte Deere honderd ploegen per jaar en in 1849 leverde zijn bedrijf al tweeduizend stalen ploegen af. Vanaf dat moment was de houten ploeg, die duizenden jaren bestaan had, uit de gratie. Het bedrijf bestaat nog steeds en is een der meest winstgevende industrieën in de USA: Deere & Company, altijd in de top van de Forbes-lijsten te vinden.

In ongeveer dezelfde categorie kan de ontdekking van de heren John Charter en John Froelich gezien worden. Om zaken van en naar het boerenland te vervoeren had men altijd karren en paarden nodig. Waarom geen machine, bedachten beiden, maar de stoommachine van Froelich veroorzaakte nog weleens branden op het land en de machine stond meer stil dan dat-ie reed. In plaats van stoom bedacht hij dat een benzinemotor waarschijnlijk de oplossing was. Hij had gelijk en de 'tractor' was een feit in 1891, een naam

die overigens pas na 1900 in zwang raakte. De tractoren in die tijd konden tienmaal sneller en tienmaal meer productie leveren dan paard en wagen.

De dorsmachine die 'uitgevonden' werd door een slimme boer uit Maine, Obed Hussey, zorgde al in 1833 voor een grote verbetering bij het binnenhalen van de oogst. Ongeveer tegelijkertijd deed een boer in Virginia, Robert McCormick, dezelfde vondst; ook zijn machine maakte dorsen eenvoudig. Het patent op zijn machine werd evenwel een half jaar later ingediend, maar zijn machine werkte beter. Door deze uitvindingen werden boerenarbeiders ineens ook fabrieksarbeiders, wat een belangrijk onderdeel van de Amerikaanse industriële revolutie vormde.

Hoe vreemd het moge klinken, ook de uitvinding van de drillboor bracht vele veranderingen teweeg. Charles Brady King was van huis uit musicus, maar ook een beetje architect en iemand die voortdurend probeerde oplossingen voor moeilijke problemen te vinden. In 1892, terwijl hij in Michigan aangenomen was als railsbouwer bij de aanleg van een spoorverbinding, kwam hij ineens met het idee een pneumatische boor te gaan gebruiken om de harde stukken steen te kunnen breken waarop de rails gelegd dienden te worden. Het gebruik van zijn boor zorgde voor een versnelling met de factor 150 in de spoorwegwerkzaamheden.

Om grote, brede rivieren over te kunnen steken moest men tot diep in de negentiende eeuw gebruikmaken van boten die men vaak 'pont' noemde. De belangrijkste uitvinding op het gebied van bruggen vond plaats in de jaren dertig van de negentiende eeuw. De in Duitsland geboren ingenieur John Roebling bedacht dat je staal kon vlechten en weven tot kabels waardoor je zeer krachtige werktuigen verkreeg om zaken aan op te hangen. In 1845 al werd een relatief kleine brug over de Allegheny River 'opgehangen' aan staalkabels, wat toen een wonder heette te zijn.

Vanuit New York kwam vervolgens de vraag of het mogelijk was een brug te slaan tussen Manhattan en Brooklyn. Roebling ging aan zijn tekentafel zitten en bedacht de Brooklyn Bridge zoals wij die nu kennen. Toen hij echter per boot de plaats ging bepalen van de hoofdtoren van de brug, raakte hij gewond bij een klein ongelukje:

de tenen van één voet werden afgekneld. De tenen werden geamputeerd en drie weken later overleed Roebling aan tetanus. Er was één gelukje; hij had de geheimen van de te maken brug met zijn zoon Washington gedeeld. Deze zette de werkzaamheden voort, aan de bouw werd begonnen, maar weer sloeg het noodlot toe. Junior raakte bekneld in een zogenaamde 'onderwaterkamer' en moest bed houden vanwege ineens optredende zwakte. Zijn vrouw schreef echter alle formules op die hij vanaf zijn ziekbed dicteerde en gaf ze door aan de bruggenbouwers. Op die manier kwam in 1883 de Brooklyn Bridge tot stand. Er was veertien jaar aan gebouwd en tussen de twee torens hing, geheel aan staalkabels, een weg van bijna 500 meter lengte. Op dat moment was het de grootste hangbrug ter wereld, en het zou model staan voor vele andere over de hele wereld.

Heeft u ooit nagedacht hoe de wolkenkrabbers in Amerika tot stand kwamen? Rond 1880 werd de term 'skyscraper' voor het eerst gebruikt in de USA. Het betrof dan een gebouw van tien verdiepingen. Dat men tot die hoogte had durven komen had te maken met enkele uitvindingen die elkaar ondersteunden in de bouw.

Tot 1840 was het hoogste gebouw dat men neerzette maximaal achttien meter. Men gebruikte hout, stenen en cement, maar nog geen stalen geraamte. Dat gebeurde pas toen architect James Bogardus een lumineus idee kreeg en gebruik ging maken van gietijzeren balken die hij als raamwerk van het gebouw in elkaar zette. Critici vreesden dat het ijzer echter zou smelten bij een eventuele brand, maar Bogardus zette door en bouwde een ongekend hoog bouwwerk van wel vijf verdiepingen met gietijzer en gevlochten ijzer als basis.

Om de zware ijzeren balken omhoog te krijgen was de ontdekking van de veiligheidsrem in een lift van de hand van Elisha Otis zeer belangrijk. In 1853 gaf Otis een presentatie voor vakmensen en geïnteresseerden: de lift werkte, de remmen werkten, het gevaar voor grote ongelukken was een stuk verminderd en mede door de Otis-lift konden architecten de hoogte in. Dat er daarnaast ook een menging van staal en carbon werd uitgevonden waardoor de raamwerken veel sterker werden, was een prettig neveneffect. Vanaf 1880 durfde men het aan veel en veel hoger te gaan bouwen. In Chicago werd in 1885 het tien verdiepingen hoge Home

Insurance Building neergezet, de eerste 'wolkenkrabber' ter wereld. Sommige mensen durfden echter niet meteen op de hoogste verdieping te gaan werken.

Er bestaan diverse musea in de USA die zich bezighouden met 'uitvindingen' en dan vooral de Amerikaanse. Twee ervan liggen vreemd genoeg vlak bij elkaar: in Washington, D.C. en in Alexandria, Virginia. Je kunt beide musea op één dag bezoeken, wat ik ook deed, hoewel ik eigenlijk te weinig tijd had om een goed overzicht te krijgen.

Het Smithsonian Institute in Washington heeft ruime aandacht voor belangrijke, 'world changing inventions'; de National Invention Hall of Fame in Alexandria biedt iets meer gespecialiseerde aandacht. De Hall of Fame is speelser van aanpak en geschikter voor kinderen, het Smithsonian heeft de uitstraling van ons Rijksmuseum, een tikje plechtig zelfs. Beide musea zijn gratis te bezoeken en leveren een keur aan wetenswaardigheden op.

Waar ik na mijn bezoeken mee bleef zitten, was de vraag: zijn alle exclusieve Amerikaanse claims en patenten wel terecht, zijn er in de rest van de wereld niet vergelijkbare dingen uitgevonden? Natuurlijk, er zijn veel 'typisch Amerikaanse' uitvindingen, maar waarom is de wasknijper bijvoorbeeld een typisch Amerikaans ding, of de stofzuiger, de strijkplank en de roltrap? Wat me in elk geval duidelijk werd, is dat aan beide kanten van de oceaan in de negentiende eeuw ongeveer dezelfde dingen werden uitgevonden, vooral machines en landbouwattributen. De patenten van het Brits Koninkrijk en sommige andere Europese landen lagen in tijd vaak dicht bij die uit de USA.

Bekend is de naaimachinekwestie. Volgens de Amerikanen is Elias Howe de uitvinder. Howe, uit Spencer, Massachusetts, had een briljant idee, voerde dat uit en had ineens de allereerste naaimachine voor zijn neus staan. Hij had echter pech, want hij kon geen financierder voor de productie ervan vinden, en teleurgesteld verhuisde hij naar Engeland. Om zijn reiskosten te kunnen betalen verkocht hij zijn patent voor 250 pond, iets waar hij later geweldige spijt van kreeg. Hij keerde berooid terug naar de USA en merkte daar dat ene Isaac Merritt Singer zijn machine schaamteloos had

nagemaakt. Singer was al aan het rijk worden en Howe daagde hem voor de rechter en won het proces. Singer moest flink betalen. Howe begon een eigen naaimachinewerkplaats, maar stierf vrij spoedig op 48-jarige leeftijd.

Wat hij noch Singer ooit geweten heeft, is dat de Fransman Barthélemy Thimonnier, een kleermaker uit Parijs, al in 1830 patent op 'zijn' naaimachine had aangevraagd en gekregen. In een atelier in Parijs maakte hij op die machines uniformen voor het Franse leger. Zijn kleermakers en naaisters protesteerden echter heftig tegen het gebruik van de naaimachines, omdat die een groot deel van hun goedbetaalde werk overnamen. Ze kwamen in opstand, vernielden de bestaande machines en het interieur van Thimonniers atelier, die machteloos moest toezien wat er gebeurde en in de schulden raakte. Over een naaimachine werd in Frankrijk de volgende twintig jaar niet meer gesproken.

Kijkend en lezend en me verbazend over de enorme hoeveelheid Amerikaanse ontdekkingen ging ik op zoek naar merkwaardige verhalen. Maar laat ik eerst nog een reeks 'normale' uitvindingen noemen, plus het jaartal waarin het patent aangevraagd werd. Het geeft een mooi beeld van hoe er door uitvinders en denkers in de nog jonge USA gewerkt werd.

In 1858 werd de puntenslijper uitgevonden. In 1961 kwam het bekende Amerikaanse snoepje 'Jelly Bean' op de markt; uitvinder William Schrafft vroeg alle Amerikaanse burgers zijn snoepjes vooral naar de vechtende soldaten in de Burgeroorlog op te sturen want het zou hun kracht geven. In datzelfde jaar werd de eerste ansichtkaart verstuurd, en kwam Richard Gatling met zijn vondst, het machinegeweer, dat direct gebruikt werd in de Burgeroorlog. De cowboyhoed (hoed met grote rand tegen de zon op de prairies) werd door John Batterson Stetson bedacht. In 1865 werd bij de *Philadelphia Public Ledger*, een grote krant in die tijd, de eerste grote drukpers-met-rolen geplaatst. William Bullock kon niet lang genieten van zijn uitvinding. Toen hij kwam inspecteren of alles goed liep, struikelde hij en viel hij in de draaiende pers. Helaas. Dood.

In 1866 bedacht iemand het urinoir voor mannen, weer een jaar

later kwam de paperclip, het prikkeldraad (waar men in Australië al veel langer mee bezig was overigens), de papieren boodschappenzak, de centimeter (de draad waarmee men kon afmeten hoe lang iets was), de kleeher, de blikopener, tandenfloss, de oorwarmers, het 'zandstralen' als schoonmaakmethode, de eerste tatoeagemachine (1876), en een voorloper van de synthesizer (het Telharmonium, 1889).

Opmerkelijk en een beetje weggedrukt tussen de andere nieuwigheden van die jaren, was een klein apparaat dat door een progressieve arts, George Taylor, bedacht werd. Het was het Victoriaanse tijdperk en vrouwen dienden kuis en schoon van geest en lichaam te zijn. In het midden van de negentiende eeuw werden in badhuizen in grote steden van Europa en Amerika speciale doucheplaatsen voor vrouwen ingericht. Sterke stralen water werden gebruikt om een orgasme te verkrijgen (de zogenaamde 'pelvic douche') en dat zette doctor Taylor aan tot het bedenken van een orgasmemachine, die door de betreffende vrouwen zelf bediend kon worden. Het verkrijgen van een orgasme via zelfbevrediging werd gezien als een manier om van vrouwelijke hysterische buien af te geraken. In 1869 vroeg Taylor patent aan op zijn 'Manipulator'. Eind 19de eeuw werd in Amerikaanse damesbladen als *Home Needlework Journal* en *Modern Priscilla* geadverteerd voor een vibratormachine, voorloper van de dildo. Dat gebeurde nog voordat de braadpan, het strijkijzer, de stofzuiger en het telefoonboek waren uitgevonden!

Van spijkerstof weten we dat de origine ervan in Zuid-Frankrijk ligt en niet in Amerika. Rond 1500 al had men daar een stof 'ontdekt' die uit Nîmes kwam, 'de Nîmes' werd dus 'denim'. Franse kooplieden namen de stof in de negentiende eeuw mee naar Amerika. Kleermakers aldaar maakten er een broek van: de spijkerbroek.

In 1853 verhuisde de familie Levi Strauss van New York naar San Francisco omdat daar aan de westkust handel te over voor hen klaarlag. Die reis maakte men overigens per boot en langs de landengte van Panama; boot, trein en weer boot. Het was de tijd van de run op goud, de 'goldrushes', en het volk dat uit heel Amerika aanreisde had stevige kleding nodig voor het zware werk. Strauss liep financieel geheel binnen, zeker nadat hij met een kleermaker, Jacob Davis, de

deal had gemaakt dat zijn stoffen op een bepaalde manier bewerkt zouden worden. Davis kreeg een model aangereikt van een vrouw van een goudzoeker die zelf een soort overall in elkaar had gezet. Davis vroeg patent aan op dat voorbeeld en het succes van de spijkerbroek ontrolde zich. In 1950 veroorzaakte Marilyn Monroe een rage van het spijkerjack, door een model van Levi Strauss aan te doen bij een fotoshoot, en toen ook de U.S. Navy en de U.S. Coast Guard identiek gekleed diende te worden, was Levi Strauss helemaal boven Jan.

In eerste instantie had men ook spijkerbroeken in de kleur bruin gefabriceerd, maar die werden al snel uit de productie gehaald; de afnemers kozen massaal voor blauw. Gedurende iets minder dan een eeuw was de spijkerbroek een echte werkmansbroek, maar toen tot verbazing van de firma Levi Strauss ook filmsterren als James Dean en Marlon Brando ineens in spijkerbroeken gingen lopen, ging ook de jeugd aan de spijkerbroeken, wereldwijd.

Een onderzoek in 2013 toonde aan dat 96 procent van alle Amerikanen thuis in de kast spijkerbroeken had liggen. Gemiddeld had men zeven stuks. Ik scoor bovengemiddeld: elf stuks, in vele merken, stijlen en vormen. Geen enkele paste zo goed als de Levi's 501 uit de jaren zeventig. Gekocht bij Rolff Het Ruitershuis in Amsterdam. Maat 36-34. Dat waren nog eens tijden.

Levi Strauss was geboren in het Duitse Beieren en kwam in 1847 met zijn moeder en zusters naar New York. De naam in zijn paspoort luidde Oskar Löb Strauss. Hij had de juiste textielkeuze gemaakt en zijn partner Davis timmerde in 1871 gewoon wat kleine klinknagels in de broeken ter versteviging. Strauss, die nooit trouwde en geen kinderen had, liet bij zijn overlijden in 1902 een vermogen na van meer dan 6 miljoen dollar, wat omgerekend naar nu ongeveer 165 miljoen dollar zou zijn. Hij gaf veel geld aan goede doelen. Als Duitse jongen van Joodse komaf wilde hij niet de schijn wekken alleen aan Joodse organisaties in Californië geld te geven; hij gaf ook royaal aan de Roman Catholic Orphan Asylum, wat in die dagen de roddelpers in Californië flink bezighield. Levi Strauss gaf ook veel geld aan de Universiteit van Berkeley om jonge studenten van arme families aan een beurs te helpen.

In 1902 werd een uiterst merkwaardig patent aangevraagd. Een echtpaar uit Brooklyn dat een speelgoedwinkel bestierde, Rose en Morris Michtom, wilde graag een speelgoedbeer laten maken voor de handel. Het idee was ontstaan toen er een bijtende spotprent in de krant stond over de Amerikaanse president Theodore Roosevelt (koosnaam: Teddy), die in de staat Mississippi aan een jachtpartij had deelgenomen. Omdat het de president die dag niet lukte om zelf een dier te schieten en de gouverneur van de staat hem toch een beetje wilde laten gloriëren, werd Roosevelt aangeboden een beer neer te schieten die men stevig aan een boom had vastgebonden. Verbouwereerd had de president geroepen: ‘Geen sprake van, en ik vraag u nu vriendelijk de beer los te laten en zijn vrijheid te geven.’

Dit verhaal bereikte de New Yorkse kranten, waarna Roosevelt als groot en barmhartig dierenliefhebber werd beschreven, en als berenliefhebber werd getekend. Het echtpaar Michtom liet twee speelgoedberen maken die wij nu overal kennen als teddyberen, en waarvan wereldwijd inmiddels honderden miljoenen verkocht zijn. De eerste kwam van de lopende band in 1903. Overigens kwam de naam Theodore Roosevelt ook naar boven toen er een nieuwe sport in de USA op het punt stond door te breken. Vanaf 1870 al werd er op de Ivy League-scholen aan de oostkust een sport gespeeld die het midden hield tussen Europees voetbal en rugby. Rond 1900 hadden al wel veertig universiteiten een ‘footballteam’, maar de ruwe sport leverde nogal wat blessures op. In 1905 overleden negentien spelers tijdens of direct na een footballwedstrijd, veelal met hoofd- en nek-blessures. Roosevelt stapte naar voren en beval de verantwoordelijken de spelregels direct aan te passen en de beschermende kleding en helmen te verbeteren. De footballwereld kreeg de keuze: óf aanpassen óf een totaal wedstrijdverbod. De sport, die door klokkenmaker Walter Camp was ‘uitgevonden’ en later uitgebouwd werd tot een volwassen collegesport, is nu in de NFL een miljardenbedrijf van dertig clubs.

Overigens zijn diverse sporten rond die eeuwwisseling in Amerika uitgevonden. Honkbal dateert uit 1861, basketbal vond zijn oorsprong in Springfield, Massachusetts, in de strenge winter van 1891, en volleybal werd ‘bedacht’ in Holyoke, Massachusetts, in 1895. Opmerke-

lijk: de afstand tussen Springfield en Holyoke is precies 12 kilometer. Waterskiën kende zijn primeur in 1922, trampolinespringen in 1934, Frisbee in 1937, windsurfing in 1948, snowboarding in 1965.

Een rondgang in Alexandria leert je dat een heleboel zaken die wij nu als normaal ervaren, ineens en in serie het levenslicht zagen. Zo noteerde ik: het kermisreuzenrad (1891), in hetzelfde jaar als het gebaksvorkje. De kroonkurk (1892), de rits (1893) en de muizenval en de operatiewhandschoen (beide 1894). Vooral 1897 was belangwekkend: de suikerspin, het ijshoorntje en het biljartkrijtje werden geboren. En wat te denken van deze serie van 1912 tot 1928: de elektrische deken, het stoplicht, de supermarkt, de slaapwagon in de trein, de boodschappentas, het toastapparaat, de pleister, de hoofdsteen in de auto, de cheeseburger, de gaskamer(!), de jukebox, de hogedrukspuit en kauwgum.

Er bestaat nog zo'n fraaie serie, direct na de Tweede Wereldoorlog: cruise control in een Chrysler Imperial, tupperware, de creditcard, de waterdichte luier, haarspray, kattengrit, kabeltelevisie, de videogame, de Zamboni en in 1948 de autocue of teleprompter.

De laatste serie waar de Amerikanen veel sier mee maakten kwam in de jaren zestig: kunstgras, de pil, de computermuis, draadloze telefoon, de cd, de minicomputer (18.000 dollar per stuk; er werden er maar een paar honderd verkocht), de rekenmachine, de laserprinter (1969), email en GPS.

De laatste uitvindingen van Amerikanen, althans volgens de Amerikanen zelf, zijn de mobiele telefoon en de voicemail in 1973, Gore-tex in 1976, het fleec jacket in 1979, Internet in 1983 en ten slotte de onmisbare Segway PT in 1994.

Tot slot: de originele hamburger werd bedacht door een Duitser uit Hamburg die een homp vlees bakte en het aan zijn Amerikaanse burens serveerde. Dat gebeurde in 1915. Even later opende Walter Anderson in Wichita, Kansas de hamburgertent White Castle.

De potato chip was een vondst van George Crum, een kok in restaurant Moon's Lake House in Saratoga Springs (New York). Hij was de klanten zat die klaagden over de te dikke patat frites die geserveerd werden, European Style. Op een avond pakte hij een aardap-

pelmesje en sneed de dunste schijfjes mogelijk, bakte die losjes aan en in 1862 zat Amerika al aan de chips.

Nog twee vrouwen zijn belangrijk voor zaken die zij als nieuwigheid in de wereld wisten te zetten. Ten eerste is daar mevrouw Bette Nesmith Graham. Zij was secretaresse bij de Texas Bank & Trust in Dallas. Bij de introductie van de elektrische tikmachine bleken de gebruikers, door de grotere snelheid, nogal wat tikfouten te maken. Mevrouw Nesmith dacht goed na en kwam ineens met Het Idee; ze zette het zogenaamde liquid paper in de markt, dat witte goedje in een klein flesje met een kwastje dat wij witsel of Tipp-Ex noemen.

Met haar patent stapte ze naar de directie van de Gillette-fabrieken en verkocht na een korte demonstratie haar 'vondst' voor 47 miljoen dollar. Ze kreeg weliswaar behoorlijke bekendheid met haar uitvinding, maar grappig is dat ze later nog veel bekender werd toen haar zoon Michael Nesmith wereldberoemd werd als voorman van de muziekgroep The Monkees en overall verkondigde: 'Ik ben bekend als zanger van The Monkees, maar mijn moeder is pas echt beroemd.'

En dan was er Mary Phelps Jacob, een verwende dochter in een well-to-do familie in New York. Ze was negentien jaar en een party-animal, en vond dat ze in haar vele avondjurken haar boezem beter zichtbaar moest maken voor de spiedende blikken van jonge, aantrekkelijke mannen. Vrouwen liepen in die tijd in korsetten, maar daarvan was Mary niet gediend. Ze zette zich aan een tafel en begon te tekenen. Binnen een uur had ze... de bh uitgevonden. Haar prototypes waren gemaakt van twee zijden zakdoeken met ondersteunende banden over de schouder en er kwam een run op deze *brassiere*. Omdat ze een verwende tante was, wilde ze zelf geen zakenvrouw of verkoopster worden en ze verkocht haar patent aan Warner Brother's Corset Company voor het bedrag van 1500 dollar. Deze maatschappij zette in de volgende jaren voor meer dan dertig miljoen dollar om aan bh's.

Mevrouw Phelps Jacob trouwde snel met een steenrijke man die de naam Peabody droeg, maar zodra deze jonge man in militaire dienst moest, kroop ze snel met een andere rijke man tussen de

lakens, de playboy Harry Crosby. Het tweetal verhuisde naar Parijs, waar zij zich overgaf aan wilde feesten met champagne, cocaïne en vreemde passanten in bed.

De uitvindster van de bh gaf later toe dat ze graag uitdagend zonder haar 'ontdekking' wenste rond te lopen om mannen het hoofd op hol te brengen. De twee Amerikanen werden beroemd in de uitgaanswereld van Parijs, waar ze bekendstonden om iedere vorm van partnerruil, ménages-à-trois of seksfeesten met vele rijke, verveelde mensen bij elkaar. Ze spraken ook af een einde aan hun leven te maken door samen uit een vliegtuig te springen, wat op het laatste moment afgezegd werd. Zij was wellicht geliefde van F. Scott Fitzgerald en Ernest Hemingway, en hij nam steeds jongere vlinders mee naar zijn slaapkamers. De twee begonnen nog een internationaal uitgevershuis, maar het noodlot sloeg toe toen Crosby dood werd aangetroffen in een New Yorks hotel. Was het moord of zelfmoord?

Wekenlang beheersten verhalen met de uitvindster van de bh de New Yorkse kranten. Zij hertrouwde weer een andere rijke pief en werd een salon-madame die dure boeken uitgaf, jonge mannen in bed trok en op 78-jarige leeftijd in Rome overleed. In haar 'in memoriam' stond overal te lezen dat haar allereerste top-bh's voor 1,75 dollar verkocht werden.

Bij de enorme reeks aan uitvinders die je in de twee musea tegenkwam, zat een aantal vrouwen, en veel Europeanen die via Ellis Island Amerika waren binnengekomen. Maar er ontbrak iets. Waar waren de zwarte uitvinders? Wat hadden zij gedaan voor Amerika en de Amerikaanse samenleving? De tentoonstellingen bleven er vaag over. Na veel zoekwerk kwam ik vier namen tegen.

In de Hall of Fame in Alexandria is een piepklein hoekje ingeruimd voor gekleurde uitvinders. De bekendste is wel Elijah McCoy. Zijn zwarte ouders vluchtten via de 'Underground Train' naar Canada, waar Elijah geboren werd. De familie keerde naar de USA terug en ging in het immer koude Ypsilanti in Michigan wonen. Vanwege zijn intelligentie en interesse in techniek werd hij door rijke, blanke mensen uit zijn omgeving naar Glasgow, Schotland gestuurd, waar hij de technische hogeschool bezocht. Weer terug in de USA werd

hij treinbrandweerman en vond hij de tuin-sprinkler uit, alsmede de inklapbare strijkplank. Hij leverde maar liefst zevenenvijftig patenten in, waarvan de druppel-smeermachine (te gebruiken in grote machines voor treinen) het meest bekend werd.

Er was nog iets speciaals aan deze man. Hij werd door collega's als een topuitvinder gezien die klassewerk afleverde, maar er waren ook slechte kopieën in omloop. Daarom werd vaak eerst gevraagd: 'Is this a real McCoy?' Later werd dat in de Amerikaanse spreektaal opgenomen als het erom ging de echtheid van dingen of mensen vast te stellen: 'Is this the real McCoy?'

Andere uitvinders waren Garrett Morgan, die de eerste zwarte inwoner van Cleveland was die een eigen auto bezat en er ook in reed. Morgan had een belangrijke uitvinding gepatenteerd: namelijk die van een gasmasker, dat later door Amerikaanse militairen in de Eerste Wereldoorlog als standaardonderdeel van de bepakking werd beschouwd. Ooit redde Morgan in Cleveland mensen die opgesloten waren geraakt bij een tunnelbrand. Morgan ging door de vuurhaard heen met een masker op en redde hen van de verbrandings- of verstikkingsdood door ze zijn gasmaskers op te zetten en uit de tunnel te leiden.

Granville T. Woods deed eind negentiende eeuw uitvindingen waar vooral de Amerikaanse treinenwereld veel aan had. Hij bracht onder meer de elektronische rem voor grote treinen op de markt en bedacht systemen waarmee vanuit een rijdende trein getelefoneerd kon worden naar het dichtstbijzijnde station. Ook was hij de eerste die telegrammen uit een rijdende trein kon verzenden. Hij leverde vijftig patenten in, waarvan een aantal hem veel geld opleverde, waardoor hij in tamelijke luxe kon leven.

De laatste man die ik bij deze lange lijst van Amerikaanse uitvinders kan noemen is in feite een Nederlander, zij het van Duitse komaf. Hij heette Jan Ernst Matzeliger. Geboren als zoon van een Nederlandse vader en een zwart-Afrikaanse moeder, werd hij opgevoed in Paramaribo, alwaar zijn vader een scheepswerf bezat.

De jonge Jan verhuisde, omdat hij dat zelf graag wilde, op achttienjarige leeftijd naar Philadelphia in de USA, waar hij aankwam

zonder echte kennis van de Engelse taal. Hij begon als krullenjongen bij een schoenmaker te werken en vijftien jaar later bracht hij een sensationele machine naar buiten die aan zijn brein was ontsprongen. Schoenen werden tot dan toe handmatig genaaid, waardoor goede schoenen alleen voor rijke mensen betaalbaar waren, maar zijn machine kon het leer van de schoen aan de zool vastnaaien. De machine van Matzelliger betekende dat de prijs van schoenen meteen gehalveerd kon worden en dat veel meer mensen ook schoenen konden gaan dragen.

Veel plezier van zijn belangwekkende uitvinding had Matzelliger echter niet. Hij werkte zo hard en maakte zoveel werkuren (wel zestien per etmaal) dat hij zichzelf verzwakte, waarna een tuberculoseaanval hem velde, op 37-jarige leeftijd.

Zijn ontdekking werd 'de belangrijke uitvinding in New England van de jaren rond 1880' genoemd. Zijn vondst ging in grote vaart over de hele wereld waardoor honderden miljoenen mensen ineens goede schoenen konden kopen.

Omdat hij geen Amerikaan was, maar slechts een 'zwarte' man van Surinaams-Hollandse afkomst, werd er nergens aan hem gerefererd of werd hij zelden of nooit in het zonnetje gezet. Met een beetje verbeeldingskracht kan ik toch stellen dat hij, een onbekend gebleven jongen uit Paramaribo, de complete mondiale schoenenindustrie op zijn kop zette. Hij overleed in Lynn, Massachusetts. In dat kleine plaatsje is een brug naar onze landgenoot vernoemd, opdat hij niet anoniem in de vergetelheid zou belanden.

En ten slotte: toen de uitvinder van klapkauwgum, Walter E. Diemer, in 1998 kwam te overlijden, herdacht de redactie van het satirische televisieprogramma *Saturday Night Live* hem met het volgende bericht: 'Kauwgum-uitvinder Walter Diemer is overleden. Hij werd gevonden, vastgeplakt en al, onder de stoel van een bioscoop in zijn woonplaats.'

